

Korte beschrijving en geneeswys der ziekten, welke veelzins in de heirleegers voorkomen ... / In het Nederduitsch vertaald, en met aantekeningen vermeerderd door J. van der Haar.

Contributors

Swieten, Gerard, Freiherr van, 1700-1772.
Haar, J. van der.

Publication/Creation

Amsterdam : H. Gartman, 1780.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/xmv33fmr>

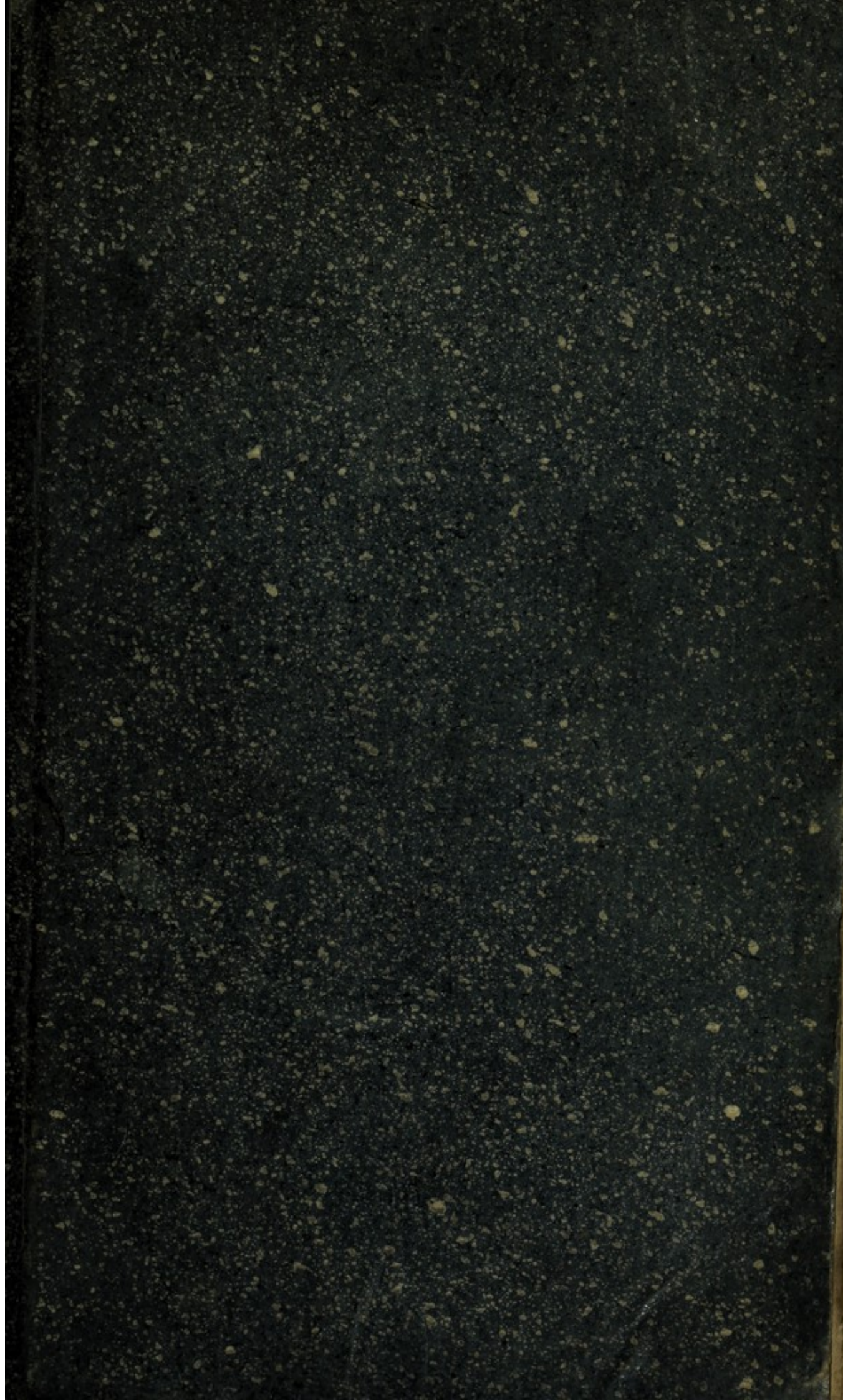
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

50419/B

E. XVIII

18/s

K O R T E
B E S C H R Y V I N G
E N
G E N E E S W Y S
D E R
Z I E K T E N,
W E L K E V E E L Z I N S I N D E
H E I R L E E G E R S
V O O R K O M E N;
D O O R

GERARD BARON VAN SWIETEN,

*Raad en eerste Lyf-Arts van hare Keizerlyke
en Koninglyke Majesteiten, &c. &c.*

In het Nederduitsch Vertaald, en met Aan-
tekeningen Vermeerderd,

D O O R

JACOB VAN DER HAAR,

*Oud Chirurgyn Generaal by de Troepen van den Staat, ten
dienste van zyne Groot Brittannische Majesteit: Oud Pre-
mier Chirurgyn van 's Lands Leger Hospitaalen, en thans
Chirurgyn van de Stad en het Hospitaal der Hoofdstad
's Hertogenbosch: Lid van de Hollandsche Maat-
schappy der Weetenschappen te Haarlem, en van
het Bataafsche Genootschap der Proef ondervin-
delyke Wysbegeerte te Rotterdam.*

V T F D E D R U K.

Door den Vertaler doorgaans vermeerderd, en verrykt met
een AANHANGSEL van Geneeskundige Voorschriften,
nevens derzelver kragten en gebruik, zoo als
ze by het Groot-Brittannisch Veld Hospitaal in
den voorgaanden Oorlog gebruikt zyn.

T E A M S T E L D A M,
By **HENDRIK GARTMAN,**
Boekverkoper in de Stilsteeg, 1780.

*Morbi non Eloquentia, sed Remediis
Curantur.*

De Ziekten worden niet geneezen door
Welspreekendheid, maar door Genees-
middelen.

C. CELSUS.

B E R I C H T
V A N D E N
V E R T A L E R
A A N D E N
L E Z E R.

Wanneer ik voor eenigen tyd, uit verscheide Hoogduitsche Nieuws-Papieren, onder andere een Werkje ontdekte met den volgenden titel; *Kurze beschreibung und heilungsart der Krantheiten welche / am ostersten in dem feldlager / beobachtet werden*; durch GERARD BARON VAN SWIETEN; zoo bevong my de lust, het zelve te zien. Toen dit my nu onlangs gelukte, bespeurde ik, dat, nog op het titelblad, nog in den Keizerlyken Verlof-Brief, de naam van den Hr. VAN SWIETEN gevonden wierd; zoo ras ik echter het zelve doorlezen had, zag ik duidelyk, aan de geheele *Boerhaviaansche* Leer- en Geneeswyze, dat de Hr. VAN SWIETEN, daar van de Maker was; vooral, toen ik het Hooftdeel over de Venusziekte las. Ieder weet, dat de zoogenaamde Nieuwe Geneeswys daar van nog onlangs door den Hr. VAN SWIETEN, aan zyne voornaamste Vrienden in Europa, is mede gedeeld. Eenige dagen daar na, verhaalde ik den voornamen inhoud daar van aan den *Hooggeleerden en zeer ervaaren* Heer JOHAN BON, die ook de goedheid hadde

dit Werkje zelf te doorbladen; zyn *Wel Edele* raadde my vervolgens het zelve te Vertalen; oordeelende dat het voor onze Nederlandsche Heelmeesters, en vooral de Scheepvarende, van zeer veel nut konde zyn. De aanraading van eenen Man, zoo oordeelkundig als ervaren in de Legerziekten, en die in den voorgaanden Oorlog, de Krygszieken met zoo veel roem als iever behandeld heeft, konde ik niet afslaan; en dit is waarlyk de oorzaak, dat dit Werkje, in onze Taal, te voorschyn komt. Indien 'er derhalven de Lezer eenig nut of voordeel uit trekken mogt, zo meene ik, dat hy niet my, maar den voorgemelden *Hoogleeraar* daar voor te danken heeft. Ondertusschen vernam ik, dat door geheel Duitschland, dit Werkje op den naam van den *BARON VAN SWIETEN*, zeer getrokken en van zyn *Hoogwel Gebooren* (immers zoo veel my bewust is) niet wederproken wierd; en dit is de reden, dat ik 's Mans wydberechten Naam op het Voorhoofd geplaatst hebbe (*).

On-

(*) Na dat dit Werkje, voor omtrent zes Maanden, het eerst, in onze taal, was uitgekomen; ontdekte ik, dat, de Hooggeleerde *Hr. A. DE HAEN*, Vriend en Amptgenoot van den *Hr. VAN SWIETEN*, in zyn *Division Febr. p. 76.* het zelve ook aan den *Hr. VAN SWIETEN*, onder zynen gewoone naam, van *Illustrijs. Praeses, Lib. de Morbis Castrensibus*, toeschryft. Ik hoope dat dit getuigenis, by het bovenstaande gevoegd, een onwraakbaar bewys zal zyn, dat die *Heer* daar van de Maker is. Zedert dientyd, is dit Werkje, ook in de meeste Talen, en onder zynen naam, uitgegeven.

Onze *Hr. Schryver* zegt te recht in de Voorrede, dat dit *Werkje* voor ervaare *Geneesmeesters* niet geschreven is, nadien deze, hunne *Kunst* verstaande, dit lichtelyk ontbeeren kunnen. Voor zulke Mannen, die waarlyk als steunfels van de Menschelyke Maatschappye niet genoeg geëerd kunnen worden, hebbe ik het zelve ook geenzins vertaald; maar, voor de zulke, die by de Krygsvolkeren, op de Schepen, of ten platten Lande, als Genees- en Heelmeesters, de Zieken moeten helpen; schoon ik niet schroomde te zeggen, dat het zeer te wenschen ware, dat veele Geneesheeren, die de waardigheid van Geleerden bekomen hebbe, het onderrecht van dit beknopte *Werkje*, niet meer noodig hadden; maar waarlyk dit is, helaas! veel eer hartelyk te wenschen, dan te voorzien; en, ik verwagte niet, dat iemand my daar van bewys zal vergen, want dit zou al te hatelyk schynen. Nu, zulke in naam Geleerde Mannen, die slechts den naakten titel van *Docter* bezitten, en of nooit, of te weinig, onderrecht genoten, of, daar voor niet genoegzaam vatbaar zyn, en echter de kost, met Ziekten te bedienen, moeten, of willen winnen, en zomwyl, daar in al vry stout doordraven; dezen, zegge ik, zal en kan dit voortreffelyk *Werkje*, zoo zy het slechts by leedige Uuren doorlezen, van een uitnemend nut zyn, en ik durve het hun daar toe stoutmoedig aanraden, als zynde een

Bericht van den Vertaler,

proprie dictus pons Asinorum; vooral, om dat het zoo eenvoudig, kort, klaar, en duidelijk geschreven is, dat alle die niet in staat zijn eene breede, verhevene, en geleerde Verhandeling, te verstaan; dit nochtans aanstonds begrypen zullen.

Schoon dit *Werkje*, den naam en het opschrift van **LEGER ZIEKTEN** voerd, zoo moet men daarom niet denken, als of dit byzondere, en daar aan alleen eige Ziekten waren, welke op andere *plaatsen*, en by andere *Menschen*, niet zouden voorkoomen: in het tegendeel, de hier in verhandelde Ziekten komen *overal*, en *alle dagen*, onder alle soorten en staten van *Menschen* voor, en moeten ook op dezelve wyze behandeld en genezen worden; en deswegens is dit *Werkje* op alle plaatsen, en by alle *Menschen* ook van het zelve nut.

In de Vertaling, hebbe ik niet alleen getracht den waren zin te treffen, maar ook, zoo veel immer moogelyk was, my, van de eige woorden en spreekwyzen van den Heere Schryver, te bedienen; en ik vlye my daar in geslaagd te hebben. En alhoewel dit *Werkje* waarlyk de nieuwste en tot nog toe allerbest bekendste Geneeswyze der Ziekten bevat, zoo hebbe ik nochtans, op sommige plaatsen, eenige zeer geringe, doch korte Aantekeningen gevoegd: En schoon veele zoogenaamde *Geleerden* niet wel verdragen kunnen, dat, een *Ongeleerde* en wel een *Heel-*
mee-

meester, op een waarlyk geleerd-mans Werk, Aantekeningen maakt, zoo hoope ik nochtans, dat een *Edelaartig Geleerde*, my, dit niet euvel zal afnemen; vooral, als ik hem zegge, dat veele Aantekeningen niet zoo zeer van my, als wel van andere Geleerde of Ervaare Mannen, ontleend zyn: Ook dachte ik dat veele van onze Scheepvarende Heelmeesters deze eenigzins noodig hadden, waarom ik dezelve by de vierde druk van dit Werkje, hier en daar hebbe uitgebreid of vermeerderd. Ten anderen, zoo heb ik in het Hooge School van *s' Landsleger Hospitalen*, ruim vier Jaaren lang, byna dagelyks, eene groote meenigte van Legerziekten moeten behandelen, en verbeelde my aldus, dat het my eene groote schande zoude zyn, indien ik daar in geheel onkundig gebleven ware. Maar behalven dit, zoo meene ik ook, dat in de Vierschaar van APOLLO, geen hooge, lage, meerder of mindere eer-titulen, geacht worden; en dit heeft my te meer verftout deze weinige Aantekeningen, hier by te voegen; evenwel hoope, wensche, en bidde ik, dat niemand my daarom zoo verwaand aanmerke, als of ik daar door my eenigfins den wakkeren *Hr. Schryver*, gelyk wilde ftellen; in het tegendeel erkenne en belyde ik oprechtelyk, dat ik, en honderd diergelyke met my, nevens den *Hr. Schryver*, op geen éénen dag te noemen zyn; en dit betuige ik voornamelyk daar mede, dat ik byna ieder dag, in 's Mans bree-

Bericht van den Vertaler, aan den Lezer.

de Verklaringen, over den *Onsterffelyken BOERHAVE*, nog School gâ. Voor 't overige smeek ik verlof, om mynen Wensch by dien van alle waare Gelcerden, te voegen, en den *ALMACHTIGEN* te bidden, dat hy onzen kloekenschryver verder gelieve kracht, lust, en tyd te geven, om ook het laatste deel van zyne Verklaringen, spoedig te voleindigen. (*)

Dit, bescheide Lezer, is genoeg tot uw Naricht: lees en herlees dit kleine Werkje met alle mogelyke aandacht. Zoo gy het U geheel eigen maakt, en met een voorzichtige kloekmoedigheid te werk gaat, uwe geringe moeite zal U nooit berouwen; en My, zal het een aller uitnemenst genoegen zyn, als ik van achteren merken mag, dat het dient, ter verheerlyking van den grooten *SCHEP- PER*, en ten nutte van onze *Natuur- en konst- genooten*.

J. VAN DER HAAR.

VOOR-

(*) Het heeft den *ALMACHTIGEN* behaagd, my het genoegen te verleen, van dezen wensch, in 't Jaar 1760. gedaan, te vervullen, wyl de voortreffelyken Hr. *Schryver* in de Maand Juny van dit Jaar 1772, na dat zyn groot Werk in vyf deelen in 4to maar even was afgedrukt, in 't 73 jaar zyns Ouderdoms tot HEM, in de eeuwigheid, opteroepen.

's HERTOGENBOSCH 17²⁰/₉72.

VOORREDE

VAN DEN HEERE

SCHRYVER.

DE Levenswys der Soldaten, is aan zeer veele, groote, en gansch onvermydelyke moejelykheden, onderworpen; ja, dezelve zyn dikwerf zoo gesteld, dat, de allersterkste Lichamen niet in staat zyn, die te kunnen uitstaan, zonder zig daar door, aanmerkelyke Zwakheden of Ziekten, op den hals te halen: aldus is het geen wonder, dat men by een Krygs-heir een groote meenigte Zieken vind.

Dan niettegenstaande dit, bemerkt men, dat de soorten der Ziekten onder de Soldaten, nochtans niet veelvuldig zyn.

Hierom scheen het de moeite wel waard, dat men de voornaamste Ziekten, welke men in een Heirleger aantreft, der wyze beschreef, dat men de een van de ander, door zekere kenmerken, kon onderscheiden; en daar by zulke aanwyzingen voegde, uit welke men kon weten, of het met de Ziekte beter of slijmer wierd; maar ook te gelyk die Hulpmiddelen aanwees, welke tot derzelver genezing voldoende zyn; als mede de Leefwys, die de Ziekten in het eeten en drinken, hadden waar te neemen.

In diergelyk een kort en klein Werkje heeft men voor al in acht moeten nemen, dat men zich kort, doch zoo uitdrukte, dat men daardoor niet duister wierd.

Dan, men kan licht begrypen, dat dit Werkje voor ervaare Geneesmeesters, niet geschreven is; na-

V O O R R E D E

dien deze hunne Kunst verstaande, en nog daaglyks, door de ondervinding, daar in kragtiger wordende, 't zelve, het welk slechts de eerste Leerregels bevat, zeer licht ontbeeren kunnen.

Echter komt het dikwils voor, dat het aantal der Zieken, in een Heirleger, zoo groot is, en dezelve zoo verre van elkander verspreid liggen, dat de Veld Geneesmeesters niet in staat zyn, die al te kunnen hulp bieden.

Aldus vereischt dikwerf de noodzakelykheid, dat men de zorg, over de Zieke Krygsvolkeren, aan zulke Menschen toevertrouwd, welke zekerlyk die ervaarnis en wetenschap, niet bezitten, welke van een rechtaartig Geneesmeester, kunnen gevorderd worden.

Deze kan aldus dit Werkje dienstig zyn, op dat zy, uit de wel op gemerkte Kenteekenen, die tegenwoordige Ziekte kennende, teffens mogen weten, wat te doen, en welke Hulpmiddelen aangewend moeten worden. De Voorschriften (Recepta) in dit Werkje zyn op het einde van het zelve gevoegd, en met Nommers gemerkt. By deze voorgeschreve Hulpmiddelen, heeft men voornamelyk betracht, dat dezelve, zoo veel immers mogelyk ware, bekort zyn; vooral, heeft men zulke voorgesteld en aangeraden, welke licht te bekomen, en met geen groote moeite of kunst, behoeven vervaardigt te worden.

Mogelyk zal het niet ondienstig zyn, eenige weinige herinneringen hier by te voegen, die veel zullen kunnen helpen, om de Soldaten voor Ziekte te bevryden, en hunne gezondheid te bewaren: Het is waar, de Krygsdienst laat niet altoos toe, dezelve volmaakt te kunnen in acht nemen; niettemin, zal het niet ondienstig zyn, het voornaamste daar van, te mogen weten, om zich, ten minsten daar het de omstandigheden toelaaten, daar na te kunnen voegen.

I.

Een nieuw-geworve Soldaat, die op eenmaal zyne
Ou-

Ouders ontnomen, en van zyne Geboorte plaats vervreemd word, pleeg gemeenlyk treurig en neerflagtig te zyn; en hoe zwaar ook den Landbouw zyn mag, zoo is zulk een doch naauwlyks in staat, den arbeid en de moeilijkheden van 't Soldaten leven, te kunnen uitstaan: zoo hy langzamerhand daar toe konde gewoon worden, dan zoude het met hem veel beter zyn.

Indien men dezen op eenige wys vervrolyken kan, dat is het allerbeste.

2.

Versche Groenten en Gewassen zyn voor Soldaten het beste voedsel; desgelyks rype Vruchten, welke nooit schade doen, ten zy men te veel daar van eete. Onryp en zuur Ooft, is altoos nadeelig: door 't gebruik van Groenten, Gewassen, en Ooft, word men van Scheurbuik bewaard, en zoo men het zelve heeft, genezen.

3.

Men moet het zuiverste Water verkiezen, 't welk men bekomen kan. Geheel zuiver Water vind men nergens. Dat Water is het beste, 't welk de minste vreemde deelen in zich heeft. Het is licht te kennen, welk Water het zuiverste of onzuiverste is. Want, als men in onzuiver Water, Wynsteenoly (*Oleum Tartari per deliquium*) drupt, zoo word het zelve aanstonds onklaar, en bekomt een kleur van Melk. In zuiver Water, ontstaat echter, door de Wynsteenoly, slechts een klein Wolkje. Wanneer men het Water uit een Rivier moet halen, moet men het zelve niet na by den boord, maar in het midden scheppen, alwaar het altoos het zuiverste is.

Zoo het de nood vereischt, dat de Soldaten onrein Water moeten drinken, zoo kan het zelve verbeterd, en de Ziekten, die men daar van te wagten heeft, kunnen vermyd worden, indien men onder drie kannen Water een half pond Azyn mengd; waar door
het,

het, om te drinken, redelyk aangenaam word. Het zelve oogmerk verkrygd men ook, als men eenige stukken *Kalmus wortel*, in het *Water* doet. Deze *Wortel*, vind men byna overal; vooral, aan *Moerasfige Plaatsen*, alwaar de *Soldaten* meeren-deels onrein *Water* moeten drinken.

4.

De *Krygsman* moet met goede *Kleederen* gedekt zyn. De *Schoenen* moeten van goed dik *Leer* gemaakt, met gepekte draden genaaid; ja! het ware goed, dat de naden der *Schoenen* met pek besmeerd wierden; op dat het *Water*, daar door in 't geheel niet dringen konde.

5.

Zoo veel immer mogelyk is, moet eenen drogen grond voor het *Leeger*, gekoozen wordtn. Echter staat aan te merken, dat eenige *Plaatsen* zomwyl droog schynen, welke evenwel vogtig zyn; dit ontdekt men, als maar een weinig in de *Aarde* gegraven word, en men aldaar water vind. Ja! men kan dit ook ontdekken, indien men op de *Schep-en Waterplaatzen*, in de naaste *Dorpen*, acht staat; want zoo het *Water* in dezelve hoog klimd, zoo is 't een zeker teeken, dat den omtrek dier grond, vogtig is. Maar moet men diep naar beneden, naar het *Water* gaan, dan is de omtrek droog: om even die zelve reden moet men de nabyheid van dichte boschen, daar de wind niet doorwaijen kan, vermyden; want in zulk een omtrek, ontmoet men altoos een vogtige en schadelijke *Lucht*.

Als het echter niet vermyd kan worden, dat het *Le-ger* op vogtige *Plaatsen* word neergeslagen, dat moet men het *Stroo*, meer dan men gewoon is, vernieuwen. *Officieren* kunnen zich voor het ongemak, 't welk uit de vogtigheid ontstaat, zeer bewaren, als zy in 't onderste hunner *Slaapplaatsen* gewascht doek leggen.

By

By regenachtig weér, moeten de Tenten zoo veel mooglyk is, uitgespannan worden; op dat het Water 'er niet doordringe: als men om de Tenten kleine groeven in de aarde maakt, zoo verzameld het Water daar in, en de Slaapplaats der Soldaten, word droger.

6.

Wanneer het Leger, eenen langen tyd, op dezelfde plaats blyft opgeslagen, dan heeft men altoos van de bestendige half verrotte uitwaasseming van zoo veele Menschen, eenige kwade gevolgen te vreezen, zoo 'er geen sterke en herhaalde winden waaijen; voor al echter is dit te duchten, als de Lucht warm en vogtig is: Daarom brengd de plaats-verandering des Legers zoo veel tot de gezondheid der Soldaten toe; inzonderheid wanneer de Loop heerscht. Wyders is hier uit te zien, waarom het zoo schadelyk zy, dicht by Boffchen, welke de Lucht verhin- deren, te legeren? (*)

7.

Niets is den Krygslieden schadelyker dan dat zy, na den arbeid verhit zynde, de Kleederen afleggen, en zich in de versche Lucht begeven, of aanstonds op de hitte eenen haastigen kouden Dronk doen; voor- al uit zeer diepe Putten en Bronnen, welke het koudste Water bevatten. Is het een vlietend Water, het welk aan de stralen der Zonne bloot staat, dan is het niet zoo koud, en minder nadeelig.

Men

(*) De gevoegplaatsen en alle onreinbeeden dienen, zoo veel immer mogelyk is, buiten het Leger geplaatst en dik- wils met zuivere aarde overdekt te worden. De Goddelyke Wet-geever MOSES heeft, ten opzichte van het Israëlitisch Leger, Deuteronomium 23. vs. 12 en 13. hier voor, en niet zonder gewichtige redenen, byzondere zorg gedragen; en wanneer GOD, in volgende tyden, Juda en Israël dreig- de en strafte, zegd Hy: Ik hebbe uen stank uwer Heirle- gers, zelfs in uwe Neuze doen opgaan. Amos 4. vs. 10.

VOORREDE VAN DEN HR. SCHRYVER.

8.

Men moet, zoo veel mogelyk, vermyden, dat de Soldaten, in den heeten Zomer, niet al te lang op de Wachten in de Zon staan; of, in de heete Zon slapen. De Curassiers hebben het meest te lyden, als hun Curas, eenmaal is heet geworden.

9.

Voor al moet men den Soldaten reinheid beveelen; datze dikwerf het Aangezicht, de Handen, en Voeten, ja het geheele Lichaam wasschen, zoo 'er een Rivier kort by, en het weér goed is.

10.

Voor alle dingen moet ook daar opgezien worden, dat niet te veel Soldaten in een te enge plaats, te zamen liggen, 't zyze gezond of ziek zyn, en dat de Lucht, ter Plaatze alwaar zy liggen, dikwerf vernieuwd worde; want hier uit alleen ontstaan de slimst-aansteekende Ziekten.

11.

Het Brood moet wel gebakken, en het Meel goed en zuiver zyn: want, als het meel beschimmeld, of bedorven is, ontstaan daar uit onfeilbaar de allerkwaadste Ziekten.

OP DE
GENEESWYS
DER
LEGERZIEKTEN.

DOOR
GERARD BARON VAN SWIETEN,

*Raad en Eerste Lyf-Arts van hare Keizerlyke
en Koninglyke Majesteiten &c. &c.*

Vertaalt en met Aanteekeningen Vermeerdert.

DOOR
JACOB VAN DER HAAR,

*Oud Chirurgyn, Generaal by de Troepen van den Staat, ten
dienste van zyne Groot Brittannische Majesteit: Oud Pre-
mier Chirurgyn van 's Lands Leger Hospitaalen, entbans
Chirurgyn van de Stad en het Hospitaal der Hoofdstad
's Hertogenbosch: Lid van de Hollandscbe Maat-
schappy der Weetenschappen te Haarlem, en van
het Bataafsche Genootschap der Proef onder-
vindelyke Wysbegeerte te Rotterdam.*

Alwaar den Oorlog woed, daar hoort men niet dan
klagen!

Daar is men steeds vol vrees, vol angst, en naar
gekerm;

Men hoort 'er ramp op ramp, men moet het al ver-
dragen;

Wyl schietgeweer en Zwaard, brengt ieder in
Alerm.

Den fieren Krygsman, en heldhaftige Soldaten,
Die voor hun Land en Volk, kloekmoedig staan
na Eer,

En edelmoedig (zoo 't behoord) hun Vyand haten,
Ontzien dus geen gevaar, nog scherpte van 't geweer.
Den

De Kryg is dus verzeld, met menigte van rampen,
En Ziekten zonder tal; die door de Aarde, of Lugt,
Of heeten Zonneshyn ontstaan, met onweers dampen,
Of voedsel vol bederf, van Ooft of Zomer vrugt.

Geneeskunst heeld die smert: dit zal VAN SWIETEN
toonen

In dit voortreflyk Werk: Hy wyst den Krygsman
aan

Een regte Levenswys: ja! komt hem ook beloonen,
Met middelen vol van kragt, om steeds gezond
te gaan.

De schrand're VAN DER HAAR, fchenkt zyne Land-
genooten

Vermeerdert dit kleynnoot: Hy toont zyn konst en
vlyt,

En ondervinding, welk by hem is voortgesproten,
Door ware Oeffening, in Vrede of Oorlogstyd.

Zoo werd de Konst vergroot, door dees geneezings-
wyze,

VAN SWIETEN heeft veel roem, en VAN DER HAAR
veel eer,

Die byden zyn alomm', van ieder een te pryzen,
Hun naam verduurt de Konst, hun roem leewe
immermeer.

J. VAN HEUN.

V A N D E
 V E L D-
 O F
 LEEGERZIEKTEN.
 (*Morbi Castrenses*).

IN het Voorjaar, en voornamelyk in
 I zyn begin, wanneer de Krygslieden
 het Leger vroeg betrekken, ontstaan
 veelvuldige Ziekten. De voornaamste
 welke als dan voortkomen, zyn moeiljelyke Hoes-
 ten, Keelontsteking, Zydewee of Ontsteking
 van het Ribbenvlies en Longen, en vloejende
 Zinkingpynen (*).

Al-

(*) Wanneer de Krygslieden van het begin van Gras-
 maand, tot het midden van Slagtmaand, of zomtyds zelf
 laater, te Velde zyn, dan meene ik, dat de ondervinding
 geleerd heeft, dat, den eenen tyd voor den anderen gere-
 kend, van duizend Man, doorgaans ruim honderd Ziek
 zyn; en in gemelden tyd sterven 'er ook doorgaans van
 deeze duizend vyftig: dog alzoo de eene Veldtocht zeer
 veel van den anderen verschild, zoo brengt dit ook veel
 verandering by. Toen ik in het Jaar 1745, de eer had,
 van als *Algemeen Opperbeelmeester*, van een getal van 6000
 Nederlandsche Krygslieden in *Engeland* te zyn, heb ik met
 veel smerten ondervonden, dat daar van, in ruim vyf maan-
 den, meer dan 400 gestorven zyn. En dit was niet slegts
 onder onze, maar insgelyks ook onder de Engelsche. De
 Zieken lagen meerendeels aan eene kwaadaartige geduuri-
 ge Koorts, welke besmettelyk was, en My, en andere Hos-
 itaal Bedienden, zeer hevig aantaste. De geleerde
 J. PRINGLE heeft dezelve in zyne *Observations on the*
diseases of the Army, nadrukkelyk beschreven. Dog in het

Alle deeze Ziekten zyn niet aanstekende (*besmettende*), haare Aart echter laat niet toe, dat de Zieken veel bewoogen worden; derhalven, diend het Hospitaal naby te zyn; en wanneer eene Aderlating noodig is, diend deze te geschieden, voor dat de Zieke in het zelve gebracht word: want, in dezen toestand, ontstaat dikwils, door de minste vertoeving, een groot gevaar.

In het Voorjaar, ontstaan ook dikwerf afgaande Koortsen; deeze zyn echter (wanneer alle omstandigheden dezelve zyn) nooit zoo hardnekkig, als de Herfstkoortsen. Derdendaagsche ziet men zelden, uitgezonderd by hen, die reeds in den Winter met zulke Koortsen waren aangetaft, en nu, eenen nieuwen aanval krygen.

VAN HET HOESTEN (*Tussis*).

Het Hoesten is meer lastig dan gevaarlyk, niettemin, wanneer het lang duurd, en verzuimd word, eindigt het dikwils in eene Long-teering.

N°. 1. Word eenen algemeenen Drank voorgeschreven, die laauw gebruikt moet worden: deze zal echter aan de Lyders van meer dienst zyn, als hy met een vierdedeel Zoetemelk gemengd word.

Belangende het Voedzel; men moet Wyn, gezouten, en zuuren myden. Afkookzels van Vleesch, waar in Ryft of Garft gekookt is, en
vers-

algemeen schynt dit zeker te zyn, dat 'er van de te Velde zynde Krygslieden, doorgaans, byna anderhalf maal zoo veel meer Ziek zyn en sterven, als van dezulke, die niet te Velde zyn. Ik spreek nu niet van Veldslaagen; maar merke nog aan, dat 'er in de eerste maand, als de Krygslieden uit het Veld en in rust komen, nog zeer veelen eerst beginnen Ziek te worden. Dog op het laaft van den Veldtocht, heerschen altoos de Meeste Ziekten.

versche Melk met doyers van Eyeren, geven genoegzaame spyzen.

Wanneer het Hoesten zoo raauw en bezwaarlyk is, dat het den Slaap verhindert, dan moeten des avond de Pillen N°. 2. gebruikt worden.

Volgd echter op het Hoesten een Koorts, dan moet men de Lyders aderlaaten, om de drygende Ontsteking, te verhoeden.

Als eindelyk het Hoesten verminderd, en het uitgerachgelde, dat in 't begin dun was, maar nu dikker word, gemakkelyk zig ontlast, dan zal de ziekte ras geëindigt zyn (*).

VAN DE KEEL-ONTSTEKING (Angina).

Wanneer het Slikken, en Ademen, verhindert, of zeer pynlyk is, en de oorzaak in de Keel of Slokdarm zich bevind, dan pleeg men deeze Ziekte *Angina*, of Keel-ontsteking te noemen.

Die Keel-ontsteking, welke het Ademhalen belet, en met groote benaauwdheid de stem vernietigt, is het gevaarlykst, en veroorzaakt dikwerf zeer haastig de dood.

In zulk eenen gevaarlyken toestand, moet men de Lyders aanstonds veelvuldig bloed laten, en terstond daar op, om den gantschen Hals en de Keel, droge Koppen (*Cucurbitæ sicca*) zetten, waar

(*) Deeze Hoest, die uit koude, en verminderde, of belette doorwaasteming, en scherpe Zinkingstof, gebooren word, moet men wel onderscheiden van die, welke uit andere oorzaaken, en vooral, van eene vuile Maag, voorkomt; welke voornamelyk aan eene vuile beslage Tong, bitteren Mond, bedorven Eetenslust, en geneigdheid tot braken te kennen is. Tegen de eerste dienen alle verzagtende middelen door den Schryver aangeraden, maar tegen de laatste, welke veelmaalen op den Herfst onder de Soldaten heerscht, Laxeer-Purgeer of Braakmiddelen.

waar door de Lyder oogenblikkelyk eene groote verlichting gewaar word (†).

Hier op zal de Lyder geduurig den Drank N°. 1. warm in den mond houden. De Pap N°. 3. moet dag en nacht warm om den hals geslaagen worden.

Zoo het slikken niet geheel verhinderd is, dan moet men de Lyders alle uur een kommetje vol van den Drank N°. 1. geven; in ieder pond van dezen Drank moet echter vooraf twintig grein zuivere Salpeter, gesmolten worden.

't Is een goed teeken, wanneer de Hals en Borst, beginnen rood te worden, en deeze Zieken herstellen dikwils; anders sterven zeer veel aan deeze Ziekte (*).

Dee-

(†) De groote Natuur en Geneeskundige Dr. ENGELMANS, zegt, in het IV. Deel, van de *Hollandsche Maatschappij der Weetenschappen*, dat het te wenschen ware, dat elk Geneesheer, by zodanige Keel-ontsteking geroepen, altoos een Lucht- of Trekpompje, by zig hadde, om diergelyke Lyders, daar mede aan den Hals, drooge koppen te zetten; en hy roemd derzelver uitwerking heel zeer. Ziet dit pompje in de 3 Plaat Fig. 5. van ULHOORN by HEISTER.

(*) De geleerde J. PRINGLE, die in den laatst voorgaanden Oorlog, het Engelsch Heirleeger met zeer veel roem bediend, en ook over de Leegerziekten een keurig werk, (*Treatise on the diseases of the Army*) geschreven heeft, roemd in de Keel-ontsteking na het Aderlaaten, heel zeer het volgende middel: Neemd een dikke Flenelle Lap, doopt die in twee deelen gemeene Oly en een deel Geest van Harts-hoorn, legd die om den hals, en vernieuwd die alle vier uren. Hier van heb ik herhaalde keeren eene aangename uitwerking gezien: ook verwacht hy weinig uitwerking van alle Gorgeldranken, uitgenoomen van een afkooksel van Vygen met Melk, waar by men eenige droppen, *Geest van Sal Armoniac* doet. Het omleggen van den Geest van Harts-hoorn, brengt zomwylen den Lyder zeer vaardig in een zagt zweet, en maakt den hals eenigzints rood: dog dit laatste oogmerk bedoeld de Schryver ook met de Pap. No. 3. waar in de *Mostart* komt. Een groote Spaansche Vlieg-plaaster om den hals of in de nek, en de voeten in warm waater gezet, brengt dikwils ook eene vaardige verligting aan: De Heer

Deeze Keel - onsteking is echter veel zeldzamer als de volgende.

De Amandel op de eene zyde, nevens het afhangende Verhemelte (*Velum pendulum palatinum*) worden rood, fwellen, en zyn pynlyk: De pyn breid zig dikwerf aan die zelve zyde uit, tot aan het inwendige oor. Na een of twee dagen, als de zwelling van dit deel flinkt, dan ontdekt men het zelve kwaad aan de Amandel van de teegenoverstaande zyde.

Zomwylen is de Pols ras en hard, zomwylen echter niet.

Wanneer zy hard en vaerdig is, en de Pis een rooder kleur heeft, dan in een gezond Mensch pleegde te zyn; dan moet men aanstonds Aderlaaten, en byaldien na het zelve, de zwelling en roodheid niet verminderen, of het slikken lichter word, dan moet men de Aderlating, herhaalen.

Zoo echter de Pols natuurlyk is, dan moet men het Aderlaaten nalaaten, uitgenoomen by Volbloedige.

In dezen toestand moet het voedsel gering zyn, en slechts uit een afkookfel van Ryft of Garst bestaan.

Zoo de Lyder niet slaapt, moet hy alle uur een kopje laauw van N°. 4. nemen. Met N°. 5. echter moet hy dikwils gorgelen, en het zelve ook dikwerf warm in den mond houden.

Den volgenden dag, geeft men hem een Buikontlastend Drankje N°. 6. en zoo de Ziekte na twee

Heer de MEYSEREY, dans la *Medecine d'Armée*, gebied in deze gevaarlyke Keel - onsteking, na herhaalde Aderlatingen, zoo op den Arm als Voet, en na geduurige Clystee-ren, zelfs met 2 of 3 grynen *Tartarus Emeticus*, die als eenen geduurigen Buikloop verwekken, eene opgerigte gestalte van het hoofd en van de borst, om eene Verslikking voor te komen.

twee daagen niet verminderd is, dan geeft men het zelve nogmaals. In de overige dagen moet men met het geen N°. 4 en 5 voorgeschreven is, voortvaaren; tot dat de vryë doorslikking hersteld, en de roodheid verdweenen is.

Als echter de Keel ontsteking mede lang geduurd heeft, voor dat eenig middel daar teegen is aangewend; of, wanneer de ontsteking zoo hevig is, dat ze niet verdeeld kan worden; dan zal eene Verzweering (*Suppuratio*) volgen. Dat zulk eene Keel-ontsteeking begint te zweeren, weet men; wanneer de zwelling en roodheid in de Keel, meer als drie daagen zonder eenige verlichting, in dezelve hevigheid, aanhoud.

In dezen toestand, moet de Lyder den Drank N°. 7. bestendig warm in den mond houden; of men kan hem denzelven dikwils zagtkens inspuiten: Om de Keel en den Hals moet de Pap, N°. 8. dag en nacht, bestendig warm gelegd worden.

Wanneer door deze middelen het Gezwel begint week te worden, dan zal het ras opengaan: Vertoond zig echter aan het zelve een witte en uitpuilende Vlek, dan kan men heel zeeker met een verborge Keel-sneimesje (*pharyngotomus*) daar in steeken, en aan den verzaamelden Etter, ontlasting geven.

Na dat de Verzweering, of door de Natuur, of door de Kunst, geöpent is geworden, moet de Lyder het Gorgelwater N°. 9. ten eersten dikwils gebruiken: aldus zal hy ras geheeld zyn.

Kan echter de Lyder wegens de groote der zwelling, niet nederflikken, dan moet men hem alle vier uren een Clysteer van twaalf oncen zoetemelk, en zes oncen gekookt Garstenwater zetten; te gelyk vermaanende, dat hy de Clysteer zoo lang binnen houd, als immer moogelyk is

is. Op deze wys word de Lyder gevoed, tot dat de Verzweering open gaat (*).

Men neemt nog eene andere soort van Keel-ontsteking waar, welke in het begin zeer licht en zeeker geheeld kan worden; zoo men ze echter verzuimd, dan breid zy zig uit, gelyk het heete Vuur, en doorknaagd alles met eenen zeer afschouwelyken stank.

Aan de Amandelen, het lossse Verhemelte, de inwendige deelen der Kaaken, Wangen of Lippen, ontstaan één of meer witte Vlakken, welke zomwylen geheel geel zyn: zoo het kwaad grooter is, worden zy bruin; haren omtrek is rood en pynelyk, de zwelling is niet zoo verheeven of zichtbaar, als in de voorgemelde soorten van Keel-ontsteking. Zelden is hier Koorts by.

Deze Vlakken, moet men zesmaalen daags met een Pinceel in het Vogt N°. 10. nat maakt, bevogtigen. Wanneer de Lyder hier by dikwerf den mond, met een aftrekfel van Flierbloemen (*Flor. Sambuci*) uitgorgeld en wuscht, dan pleeg dit kwaad, ras te wyken: behalven dit zal het ook noodig zyn, dat de Lyders vier keeren daags eenige Theekoppen van deze Flierbloemen Thee, warm drinken.

Merkt men, dat de stank reeds groot is, en de gemelde Vlakken zig gestadig uitbreiden, dan moet men de meenigte van Geest van Zout, vermeerderen, op dat dit kwaad vaardig bepaald worde.

VAN

(*) My dunkt dat een Clysteer van achttien oncen wat groot is, om lang binnen gehouden te kunnen worden; mischien zal de helft daar van, voldoende zyn.

VAN HET ZYDEWEE, OF DE RIBBEN- VLIES ONTSTEKING (Pleuritis).

De Ontsteking van het Ribbenvlies, kend men, wanneer een Zieke over hevige stekende pynen in de Borst klaagd, en te gelyk eene hevige Koorts heeft.

De pyn vermeerderd zig in het in-ademen, dog in het uit ademen is zy minder; zoo ook wanneer de adem een oogenblik word opgehouden.

De Pols is gemeenlyk hard, gelyk byna in alle heete Koortsen met ontsteeking, pleeg te zyn; Niet te min, in eene hevige Ontsteking van de Borstvliesen, is dikwerf de steeking zoopynlyk, dat de Lyder het niet durft waagen om zynen adem vry door te haalen, en daar door word het aangezicht blaauw, de Lyder schynt te stikken, de Pols is zeer klein, week of zagt.

Men neemt te gelyk waar, een geduurig Hoesten, het welk de Lyder wegens de zeer moejelyke pynen, zo veel als immer mogelyk is, tracht te vermyden. Zomwyl is de Hoest droog, zonder eenige ontlasting, het welk niet zo goed is, als wanneer men van 't begin der Ziekte door het Hoesten, iets kwyt word.

Schoon de steekende pynen meerendeels in de zyde van de holte der Borst, zig opdoen; zoo kunnen dezelve in den geheelen omtrek van de Borst, zoo wel in de uitterlyke als innerlyke deelen, plaats hebben: aldus is het voorste en het achterste van de Borst, even zoo wel als haare zyden, voor deeze Ziekte vatbaar. (*).

Wan-

(*) Schoon men deze ziekte, doorgaans ontsteking van het Ribbenvlies, en tusschen Ribbige Spieren noemd; zoo moet men nogthans niet denken, dat dezelve daar in *altoos*, *alleen*, plaats hebben; want, de bloedige en andere fluimen die

Wanneer de uitwendige deelen van de Borst pynlyk zyn, en byzonder als de pyn door het uitterlyke aanraken grooter word, pleeg men dit een Valsch- of Basterd Zyde wee (*Pleuritis Spuria*), te noemen; dog deeze word op dezelve wys geneezen.

Het eerste en beste middel, is het Aderlaaten op den Arm van de pynlyke zyde: Deeze Aderlaating moet nogtans groot, ten minsten van twaalf oncen; ja, by sterke en volle lichaamen, moet ze nog veel grooter zyn.

Terwyl het Bloed uit de geöpende ader loopt, moet de Lyder met kracht ademhaalen en hoesten: de pynen pleegen altoos door het Aderlaaten te verminderen; ja zomwylen worden ze daar door geheel weggenoomen. (*).

Ec-

die de Lyders in 't gemeen door uitrachgeling kwyt worden, toonen genoegzaam aan, dat de Longe, zelf mede is aangedaan. Nooit heb ik ook een Lyk, dat aan een zoogenaamde Ribbenvlies ontsteking gestorven was, geöpent; of ik hebbe de Long op het allerhevigst, mede aangedaan gevonden. Behalven dit, geneelt byna nooit een Lyder van eene hevige waare ontsteking van het Ribbenvlies, of de Long en het Ribbenvlies groeijen aan elkander vast. Ja! het schynt my, uit het openen van doode Lichaamen, klaar gebleeken te zyn, dat een waare Long-ontsteking, van eene waare Ribbenvlies ontsteking, byna nergens anders in verschild, dan dat de eerste inwendig in de Long, en de laatste uitwendig in deszelfs Vliezen, en 't Ribbenvlies, plaats heeft: Ook is het verschil in de behandeling en geneezing van deze beide ziekten, zeer gering; en deswegens meene ik, dat de Leezer, dit, met het volgende Hoofddeel, telkens vergelyken moet; om dat, eene hevige ontsteking van het Ribbenvlies, byna altoos eene ontsteking van de Long, tot een gevolg heeft. In deeze laatste toestand word de Pols klein en 't gevaar grooter.

(*) CELSUS gebied by zwaare Ademhaling zoo lang het bloed, 't welk zwart en dikachtig ziet, uit eene Ader te doen loopen, tot dat het helder word. PRINGLE wil daarom en om eene slaauwte te verhoeden deze Lyders liggende doen Aderlaaten, tot dat 'er bloeds genoeg ontlafst

Eenige uren na het Aderlaaten zal het dienstig zyn de Lyders een Clysteer N°. 11. te zetten (*).

Op het lydende deel, moet men bestendig Wolle Doeken, die in de Stoving N°. 12 voor heen zyn nat en warm gemaakt, leggen.

Wyl het echter moejelyk is, de Stoving by den nacht zo dikwerf te vernieuwen; zoo kan men in deszelfs plaats de Labdanum Plaafter, (*Emplastrum de labdano*), op linnen of leer gestreeken, op het pynlyke deel leggen.

Des morgens neemt men de Plaafter wederom weg; men smeerd het lydend-deel met Althea-zalf (*Unguentum Althææ*), en daar over heen legt men wederom de Stoving N°. 12.

Zoo de Lyder niet slaapt, neemt hy alle halve uur eenen leepel vol van het Drankje N°. 13. hy drinkt daar op een Thekommetje van den Drank N°. 1. By ieder pond van deezen Drank moet men in dit geval, een once Honich mengen.

Dikwerf gebeurd het, dat, offchoon de pyn na de eerste Aderlaating, veel vermindert of geheel

is; daar na meend men dat eene flauwte en volstrekte onmagt bekwaam zy, om, door de kramptrekkende beweging, de verstopping der Vaten te kunnen los maaken, zonder dat de bloedbollen behoeven verdeeld of verbrooken te worden.

(*) Meest alle plaatselyke Ontsteking van het Menschelyke Lichaam, vereischt in 't begin tot hare verdwyning (*Resolutio*), Verkoelende Laxeer- of-Purgeermiddelen; maar alzoo de verdwyning van de Ribbenvlies en Long-Ontsteking, teffens door het uitwerpen van veele fluimen, bevordert, en dit, door Laxeer en Purgeermiddelen, verhinderd word; daarom, moet men daarmede zeer voorzichtig te werk gaan. En nadien de Buik te zeer verstopt zynde, de Borst en Long met Bloed geweldig overhoopt en benaauwdheid aanbrengd; daarom is het in deeze beide Ziekten van zeer veel nut, dat men dagelyks een of twee Clysteeren zet: Hier door word de uitrachgeling van fluimen veel eer bevordert, dan verhinderd, en het geweld der Ziekte, dat dikwils tot den negenden dag duurd, eenigzins in toom gehouden.

heel opgehouden is, dezelve nogtans met de vorige hevigheid, wederom komt: In dit geval moet men de Aderlaating wederom hervatten; dog niet zoo veel Bloed, als by de eerste Aderlating, doen afloopen. Indien de Zieke daar na weder over hevige pynen klaagd, dan kan men de Aderlaating nog eens herhaalen; ja dikwerf moet de Aderlaating, zoo de pynlyke Steeking al te sterk aanhoud, voor de vierdemaal herhaald worden (*).

Men moet nogtans wel aanmerken, dat een gering overblyfzel van de vorige pyn, welke het ademhaalen niet veel hinderd, geene nieuwe Aderlaating noodig heeft; want de Lyder zoude daar door zyne krachten verliezen, en lang verzwakt blyven: weshalven de Aderlating alleen herhaald moet worden, wanneer de pyn zoo hevig is, dat de Lyder naauwlyks fnuiten kan: zoo ook als de Pols veel vaardiger gaat, 't welk een kenmerk is, dat de Aderlaating weder hervat moet worden.

Men moet ook wel opmerken, dat het een zeer goed teeken is, wanneer de pyn van plaats verandert; dan in den Oxel, dan weder in het Sleutelbeen, Schouderblad of Rug schiet: en deze nieuwe pynen vereiffchen geene Aderlaating: Deze plaatsverwiffeling der pynen gebeurt dikwerf op den zesden dag der Ziekte. In dierge-
lyk

(*) De Geleerde TRILLERUS, heeft een voortreffelyke Verhandeling over het Zydewee geschreeven, welke onze wakkere Schryver, in zyne *Commentaria de Cogn. & Curand. Morb. BORRHAVII*, geduurig aanhaald: Daar in zegt hy; zoo na de eerste en tweede Aderlating op den Arm, de ziekte zig wederom verheft, dan moet de derde, en des noods de vierde Aderlating, op den Voet gedaan worden: om daar door eene grootere afleiding van de Borste maaken; Ook wil hy naar de kragten der Zieke en hevigheid der Ziekte, alle Avonden (om dat zig dan altoos de pyn en koorts verheffen) eene zachte Clysteer gezet hebben.

lyk eenen toestand heeft men niets te doen, als, de lydende plaats zagtelyk te wryven, en daarna met *Althea* Zalf te smeeren (*).

Voor Voedzel is het genoeg, wanneer men de Lyders geringe Soupén, gekookte Appelen; of een dunne en van wel gegeft Brood, bereide, Pap geve.

Het Afkookzel N°. 1. kan tot eenen algemeenen Drank dienen, of ook gekookt Garstenwater, dat met een vierde Versche melk, gemengd is.

Indien de Buik verftopt is, moet men de Clysteer N°. 11. herhaalen.

Beginnd nu de Lyder lichter te ademen en de pyn merkelyk te verminderen, dan zal het genoeg zyn, wanneer hy alle twee uur eenen lepel vol van N°. 13. met een Theekopje van den Drank N°. 1. warm inneemd.

Als echter, na herhaalde Aderlaatingen, de pyn niet veel nalaat, en vooral, wanneer een gereutel in de Borst en de belette utracheling te kennen geeven, dat de Longe word opgehoopt; dan moet op de beide Beenen een blaarmakend Middel (*Vesicatorium*) of Spaansche Vliegplaafter, gelegd worden: ja, men heeft veelmaalen waargenoomen, als herhaalde Aderlaatingen de Ribbenvlies-ontsteking niet zeer vermindert hadden, dat dan een groote blaartrekkende Plaafter, op de pynlyke plaats gelegd, van veel vrucht was (†).

Men

(*) TRILLERUS zegd: zelden, ja, byna nooit, sterven die Lyders, in welken na de Aderlatingen, de pynen zig tot in de Sleutelbeenders, Schouderbladen, ja tot in den Rug uitstrekken; en dit bevestigt de ondervinding.

(†) Een aandagtig Leezer, ziet lichtelyk, dat onze geleerde Schryver in de Ribbenvlies ontsteking (*Pleurites*), byna niet eer Spaansche Vlieg - Plaafters beveeld, dan, na dat de krachten meerendeels weg zyn, en de Pols reeds aan he
zin

Men moet te gelyk, zoo wel in deeze als alle andere Ziekten met Ontsteking, zorg dragen, dat de Zieke in geen al te warme Kamer ligd, en dat men de lucht na believen kan vernieuwen.

Na

zinken is. 't Is waar, dat de meeste Navolgers van den voortreffelyken BOERHAVE, Hem, hier in, doorgaans volgen. Maar ik bidde mynen Leezer, om den ervaarnen PRINGLE, hier over te willen hooren; vooral, om dat hy zuivere daden, en getrouwe ondervindingen beschryft. Hy zegd: dat eene Spaansche Vlieg-Plaaster, zoo groot als een Hand met de Vingeren, aanstonds na de eerste Aderlaating, op de pynlyke plaats, gelegd moet worden; Ja zoo de Aderlaater niet tegenwoordig is, wil hy nochtans zonder vertoeven de Plaaster gelegd hebben, mits dat dezelve maar geene prikkeling of pyn veroorzake, voor dat de eerste ruime Aderlaating, gedaan is. Zoo de pyn zich daar op verspreid, en, op eene andere plaats, wederom post vatte; dan moet dezelve Plaaster, op de laatste pynlyke plaats, wederom worden opgelegd. Spaansche Vlieg-Plaasters (zegd hy verder), aanstonds na de eerste Aderlaating op de pynlyke plaats gelegd, verkorten niet alleen de Ziekte, maar, sparen ook doorgaans het bloed, en verminderen de Aderlaatingen. Spaansche Vlieg-Plaasters, op de pynlyke plaats gelegd, verdeelen de inwendige Verstopping van het Ribbenvlies, en nemen de Koorts weg: Maar dezelve op afgelege deelen gelegd, maken prikkeling en vermeerderen de Ziekte. Eene enkele ontsteking van het Ribbenvlies, met een geringe ontsteking van de Long, kan, met weinig bloedlaten en eene groote Spaansche Vlieg-Plaaster op de pynlyke plaats gelegd, dikwils alleen, geneezen worden. In de Long - Ontsteking, gaat hy op dezelve wys te werk, doch hier van in 't vervolg. Hier uit blykt, dat het laatste middel van VAN SWIETEN, het eerste van PRINGLE is; trouwens de laatste volgt hier in althans de voornaamste Engelsche Geneesheeren. Om dat het gebruik van Spaansche Vlieg-Plaasters, tegen Inwendige pynen en ontstekingen, misschien, by veele Nederlanders, niet algemeen genoeg bekend mogt zyn, zoo hebbe ik gemeend, het zelve hier, en elders, te moeten byvoegen; vooral, nu de beroemde R. WHYTT, door proeven klaar beweezen heeft, dat, een vaardige en raffe Pols, by eene plaatselyke inwendige Ontsteking, door 't gebruik van Spaansche Vlieg-Plaasters, doorgaans altoos verminderd en vertraagd word; schoon ook anders eene kleine en trage Pols, daar door in andere gevallen, doorgaans word opgewakkerd.

Na dat eindelyk door deze hulpmiddelen de Ziekte begint te wyken, komen 'er weder eenige nieuwe toevallen, welke aanwyzen, dat de reeds gemaakte Stof (*Materie*) der Ziekte, uit het lichaam gebragt moet worden. Zulke toevallen moet men geheel niet verhinderen, maar door de Konst bevorderen: deswegens zyn de volgende zaaken aantemerken.

Vloeyende Ambeyen zyn zeer nuttig.

Het is een goed teeken, wanneer de Pis een veelvuldig, dik, wit of roodachtig, ook zomwylen een bruin-achtig Zetsel heeft: De afscheiding (*Secretio*) van zulk een Water is door veel drinken te bevorderen.

Wanneer geduurende de Ziekte, na dat reeds eenige toevallen verminderd zyn, met verlichting der Lyderen, een geele, gallige afgang volgt, is het zeer goed; wanneer echter diergelyken afgang, aanstonds in het begin der Ziekte word waargenomen, heeft men doorgaans kwaade gevolgen te duchten.

Zeer dikwils, en wel op het allerbest word deeze Ziekte door het uithoesten van Fluymen (*Sputum*) verlicht; inzonderheid wanneer deze uitragcheling veel is, de stekende pyn verminderd, en zoo wel gekookt (ryp) is, datze de Etter schynt gelyk te zyn. Zomwylen is de Uitrachgeling slymig, taay ente gelyk met bloed, rood-achtig geverft; dit echter behoord niemand af te schrikken, wanneer daar door de pyn maar verminderd word, de Koorts afneemd, en de Lyder lichter Adem haald. Als dan moet men geen nieuwe Aderlating doen; want in deezen goeden toestand is ze schaadelyk. Zomwylen is het uitgerachgelde Geel, en met bloedige Striemen vermengd; dit heeft nogtans niets kwaads in, maar betekend veel eer iets goeds.

't Is een algemeene regel, dat alle uitwerping door 't Hoesten voor goed iste houden, wanneer ze gemakkelyk gaat, de Koorts en Pyn vermindert, en de Ademhaaling lichter maakt.

Als nu de Lyder zoo eene goede Uitrachgeling heeft, dan is het niet noodig, dat hy het drankje N°. 13. meer gebruike, maar, men laat hem, in deszelfs plaats, alle uuren twee Koffy-Leepeltjes vol van het Lekstroopje (*Linctus*) N°. 14. neemen, het welk hy zeer langzaam nederfliket, en daar na neemt hy een Theekop vol warm van den Drank N°. 1.

Indien de uitwerking van Fluymen, haastig ophoud of weg blyft, en daar op een gereutel in de Borst, en een angst en benaauwdheid ontstaat; dan is de Lyder in groot gevaar. Aanstonds moet men op de Beenen, Kuyten, (*of ook de Dyën*) blaarmakende Plaasters leggen. Men moet de Lyders alle vier uuren een Poeder N°. 15. ingeven, en daar op een groote meenigte van den Drank N°. 1. met Honich zoet gemaakt, warm doen drinken: met deeze middelen moet men volharden tot dat de uitwerping van Fluymen wederom hervoort komt, en op de Borst eene verlichting vernooten word (*).

Zomwylen, hoewel zeldzaam, gebeurt het, dat zig nevens de Ooren af aan de onderste Ledemaaten een Gezwel verheft, waar op de Pynen in de Borst, nalaaten. Op zulk een Gezwel moet men aanstonds de Verweekende Pap N°. 8. of een andere diergelyke leggen, op dat het Gezwel vaardig ryp worde, en zoo ras dit geschied is, moet het aanstonds door het Lancet geopent,

(*) Over het doen voortkoomen der Fluimen en Uitrachgeling, word in het volgende over de Long-ontsteking, omstandiger gesproken.

pent, en, als eene verzwearing behandeld worden (*).

Zomwylen is nogtans het geweld der Ziekte zoo groot, dat ook, na het gebruik der bekwaamste Geneesmiddelen, de Materie of Stof der Ziekte, nog verdeeld of veranderd, nog op eenige andere wys uit het Lichaam gevoerd kan worden, en daar van daan komt eene Verzwearing (*Suppuratio*) welke altoos een gevaarlyk kwaad is; want zoo men den Etter (*Pus*) geen vaardige ontlasting verschaffen kan, dan volgt zeer dikwils eene geheele uitteering (*Phthisis*).

Zulk eene Verzwearing kend men, als de Pyn altyd op ééne en dezelve plaats hardnekkig blyft, hoewel nu iet geringer, als by het begin der Ziekte. De Lyder heeft eenen bestendigen drooge Hoesft, zonder eenige lossing van Fluymen, hoewel zomwylen wel iet water-achtigs ongekookt en raauw op komt. De Pols is Vaardig en Koortfig; Na het eeten, en ook des Avonds worden de Lippen en Wangen, rood; de Lyder bekomt eene grootere Koorts, en klaagd over kruipende huiveringen (*Horripilationes Vagæ*) en Nachtzwetingen: de Pis is schuimig en zomwylen bleek, het Vleesch vergaat van 't Lichaam, en hy word zeer zwak.

Zulk eene Verzwearing (*Apostema*), pleeg dikwerf zyne Etterstof door Hoesften en Uitrachgeling, van zig te geven: wanneer dus de Uitrachgeling begint Etter-achtig te worden, dan moet

(*) TRILLERUS zegd; de Verzwearingen, welke by deze Ziekte achter de Ooren of elders anders komen, zyn goed, indien zy eenen witten welgekookten Etter bevatten; zy geeven te kennen, niet alleen dat de Ziektestof van de inwendige Edele Deelen word gebracht, maar ook, dat de Ziekte in het begin, niet wel behandeld, en de Aderlatingen kwalyk bestierd of geheel nagelaten zyn.

moet men de Lyders alle uur een Kopje vol van N°. 16. met Honich zoet gemaakt, geeven. Voor Spyze geeft men Soupen, waar in versche Kervel, Salade, Petercely - Wortelen gekookt zyn: voor Drank diend Garstenwater met een vierde Zoetemelk, waar mede zoo lang volhard diend te worden, tot dat de Lyder, geen Etterstof meer uitwerpt.

Nogtans zyn alle Lyderen zoo gelukkig niet, datze op zulk eene wyze door Uithoefting geneezen worden: Dikwerf is de Etter in eenen byzonderen Zak besloten; dieshalven moet men op alle mogelyke wyze deze eenen uitgang trachten te bezorgen.

In het begin der Ziekte, kan men de plaats, alwaar zig de grootste Pyn bevind, met eene kleine Kleef plaaster, merken; wanneer nu de ontsteking in eene verzweering overgaat, zal zig in deezen omtrek, de Etter verzamelen.

Wyl nu, uit gemelde Kenteken het kenbaar is, dat zig eene Verzweering zal op doen; dan moet de plaats, daar de Kleef plaaster gelegen heeft, door een Bytmiddel (*Causticum*) worden open geknaagd, en daar na met Etter-verwekkende middelen, open gehouden (*).

Op deeze wys heeft men hoop, dat de verzameling van Etter, naar de opening, daar hy weinig teegenstand vind, geleid kan werden, en aldus uit het Lichaam gevoerd: want de Etter, verzameld

(*) De Heer LE DRAN, in zyne *Operatien der Heelkonst*, spreekt over dezen toestand zeer naauwkeurig; hy zegt: De plaats, waar de opening geschieden moet, is die, welke in het begin der Ziekte zeer pynlyk is geweest, maar nu, na dat de Etter gemaakt is, niet meer pynlyk, maar eenigzins gezwollen is, en de Indrukzels van de Vingers blyft behouden: Deze plaats moet ook aanstonds, door insnyding, geopent, en, al de Verzamelde Etter te gelyk uitgelaten worden. *Vertoeven is zeer nadeelig.*

meld zig gemeenlyk tuffchen het Ribbenvlies en de daar op gelegen uitwendige Deelen (*).

Om die zelve reden word dikwils op de eige Plaats, eene Etterdracht (*Setaceum*) gesteld, welke dikwerf zulk een gelukkig gevolg heeft gehad, dat eene zeer grootte meenigte Etter door deezen gemaakten weg, is uitgelopen.

Maar, wanneer de verzamelde Etter niet naar de uitwendige Deelen geleid word, dan zet die het Ribbenvlies naar de holte van de Borst uit, drukt de Longen, en veroorzaakt dagelyks, grootere benaauwdheeden. Eindelyk scheurd of breekt het Ribbenvlies open; alle benaauwdheeden en pynen laten dan ras na; de Etter stort zig uit in de holligheid van de Borst, en kort daar na, klaagd de Lyder wederom over de voorheen genoemde toevallen (†).

In

(*) By een waar Zydewée of Ribbenvlies-Ontsteking welke tot verzweering (*abscessus*) overgaat, moet men niet denken, dat de eiter (*pus*), *tuffchen het Ribbenvlies en de daar opgelege uitwendige deelen*, zich altoos verzameld; neen! de Ontsteking van het Ribbenvlies, welke tot verzweering overgaat, heeft byna altoos eene Ontsteking van het uitwendige Vlies van de Long, en Long zelf, tot een gevolg; zoo als ik voorheen getoond hebbe. Nu is het bekend, dat twee ontstoke Vliezen, lichtelyk aan elkander vast groeijen: En het is doorgaans in het midden van deeze te zamengroeijing, dat is, tuffchen de Long en het Ribbenvlies, alwaar de verzweering gemaakt word. Men noemd dit geen *Etterborst*, maar *eene verzweering in de Borst*. Als deeze verzweeringen na buiten geopend zyn, dan gaan de inspuitingen en steekwieken, zomwyl met het Hoesten, door de Longen Keel, wederom uit; waar van de beroemde GRASHUIS in de *acta natur. Curios.* een fraai geval heeft, by welke Steekpillen van hard-gekookten Terpentyn, dagelyks in de Borstzweer gestookten, eerst eenen onaangenaamen smaak, prikkeling tot hoesten en eindelyk het uitrachelen van eenige stukjes van de steekpillen, wierd waargenomen; waarna de Lyder ten vollen geneezen wierd: andere behouden zomwyl eene Pypzweer.

(†) Om deeze reden meen ik, en de ondervinding heeft my

In zulk eenen toestand, is 'er niets over, dan dat men zonder Vertoeving, de Borst opene, op dat de Etter zig ontlasten kan; zonder dit, zal de Lyder elendig uitteeren, en, eindelyk Sterven.

Wanneer men ook deze bewerking (*Operatio*) voorneemd, moet de Lyder nogtans naarstig van de Kruiderthee N°. 16. drinken.

Indien de Lyder niet slaapen kan, dan kan men hem 's Avonds een pond van de Amandelmelk N°. 17. met één once, of meer, zoo het de nood vereischt, Syroop van Slaapbollen (*Syrup. Papaver. Albi*), te drinken geven.

VAN DE ONTSTEKINGE DER LONGE. (*Peripneumonia*).

De Long ontsteking is eene gevaarlyke Ziekte, en veel erger, dan het Zydewee, of ontsteking van het Ribbenvlies, uit welke nochtans dikwils een Long ontsteking voorkomt; vooral, zoo de
Ly-

my nadrukkelyk geleerd, dat, zoo 'er maar eenig vermoeden is van eene verzwearing, dat het dan veel beter is vroegtig de uitwendige, schoon ook gezond schynende deelen, door het Mes te Openen, dan de Etter door een bytmiddel of Etterdracht, na buiten te lokken. Doch, zoo zig gansch geene zwelling aan de uitwendige deelen, of eene bepaalde pyn, opdoed; dan is het zomwyl zeer nodig en van een uitmuntend nut, op de meest bezwaarde plaats, eene groote etterdracht of seton te zetten. Ik hebbe meermalen Lyders gezien, die, na een voorgaande Borstziekte, aan eene uitdrogende Koorts, eenen geduurigen Hoest, en een elendig Nachtzweeten, ziek lagen, die daar door (nevens het inwendig gebruik van den *Cort. peruvianus*) zeer spoedig, en ten vollen hersteld wierden; want, na eene ruime ontlasting van de Etterdrachten, begint doorgaans eerst het uitteerende zweet te verminderen; daar na geheel op te houden, waar na het hoesten en uitwerpen, en eindelyk de sluipkoortsen weg blyven: echter moet men deeze ontlasting zoo lang gaande houden, tot men tekenen van eene byna volkome gezondheid bemerkt.

Lyders wegens de heevige pyn hunnen Adem te lang inhouden.

Als een Lyder moeijelyk Adem haald, over benaauwdheid en zwaarte op de Borst klaagd, en te gelyk een geduurige heete Koorts heeft, zoo weet men, dat de Long ontstoken is: in deezen toestand gevoeld de Lyder geheel geen of ten minsten maar eene geringe pyn; en daar door word de Long-ontsteking, van de onsteking van het Ribbenvlies, onderscheiden; welke laatste, altyd in de In-ademing eene hevige steekende pyn, veroorzaakt.

Men ontdekt, dat in deze Ziekte, de Pols niet zoo hard is, als in de ontsteking van het Borst of Ribbenvlies, of in eenige andere Ziekten met Ontsteking (*Inflammatio*), maar dezelve is hier week en zagter.

Wanneer de Long-ontsteking hevig is, verliest de Lyder aanstonds zyne krachten; de Pols is klein, week en ongelyk; de Adem kort, ras, moeijelyk, met een bestendig Hoesten. Uit angst, benaauwdheid en vrees van te zullen verstikken, kunnen deze Lyders niet nederliggen, maar zitten meerendeels opgericht in het bedde: hun Aangezicht, de Oogen, Tong, Lippen, Wangen zyn rood, gezwollen: de benaauwdheid word van tyd tot tyd onverdraaglyker. Ras daar op, volgt eene verwar- ring in 't verstand (*Delirium*, en eindelyk de dood.

Dus zyn alle deeze teekenen kwaad.

In het tegendeel, wanneer de Pols hard en de Adem lichter gaat; de Lyder liggen kan, en het Aangezicht, Oogen en Lippen niet zoo hevig gezwollen en rood zyn, dan heeft men betere verwagting.

In deeze Ziekte moet men vaardig alle hulp by brengen; nadien zy in eenen korten tyd, eenen gewiffen ondergang, drygd.

Men

Men moet op den Arm eene groote en ruime Aderlating doen, en zoo de benaauwdheid niet nalaat, en de Ademhaaling niet lichter word, de Aderlaating dikwerf herhaalen; gelyk by de Ribbenvlies-ontsteking, is gezegd geworden.

Wanneer het afgelaate Bloed, dun is, vloeibaar blyft, en niet in één klomp te zamen kleeft; zoo ook, de Adem na de Aderlaating niet lichter word; dat is een kwaad teeken: want, het bewyft dat het dikkere deel des Bloeds in de Longen word te rug gehouden, en slechts het dunne vloeibaar deel, door de vaten der Long door-gaat: in diergelyk eenen toestand, helpt eene herhaalde Aderlaating niets; nadien daar door slechts het vloeibaar gedeelte des Bloeds, uit het Lichaam word weggenomen (*).

Eenige uren na de Aderlaating zal het dienstig zyn, den Lyder een Clysteer N°. II. te zetten.

Warme Stovingen, Smeeringen, of Plaafters, op de Borst gelegd, doen nooit kwaad, echter is van dezelve in deeze Ziekte niet veel dienst te wachten; schoon in het Zydwewe of Ribbenvlies-ont-

(*) Om 't ontstoke bloed wel te kennen, behoort men 't in een vat, 't welk een weinig meer dan bloedwarm is, op te vangen, en, voor schielijke koude en stremming, één uur lang, te bewaaren. Ik hebbe dit in 't Xlde deel, 1ste stuk, bladz. 385. van de *Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen*, met proeven beweezen en onderzocht, in hoe verre het bovengemelde van onzen Hr. Schryver, kan worden aangenomen. Buiten deeze voorzorge meen ik, dat 'er byna alle dagen, in 't oordeelen over weezentlyk ontstoke bloed, groote mislagen gedaan worden. Doorschielijke koude kan men beletten, dat het hevigste ontstoke Bloed geen de minste ontstoke korst vertoond, en zoo het daarby geschud of geroerd word, dan verkrygt het dezelve Syroop-achtige gedaante, die onze Schryver alhier beschryft, en welke dikwils dog verkeerdelyk, voor ontbonden of rottig bloed, word aangezien.

ontsteking, daar door het tegendeel gebeurd (*).

Maar, het is voor al van nut en noodig, dat men schoon Lynwaad, of een Spons, in warm water nat maakt, en de Lyders dikwils voor de Neus en Mond houd; op dat de warme Waterdamp, met de inge-ademde lucht, in de Longen kome.

Voor Voedsel diend het zelve in acht genomen te worden, dat voor de ontsteking van het Borst en Ribbenvlies, is aangemerkt; ja! het is zelf nog beter, dat men den Lyderen krachteloozer en dunder Soupen geeft.

De Drank N°. 1. of gekookt Garstenwater, dog zonder Melk, kan de Lyder voor eenen algemeenen drank nemen; men moet echter onder ieder pond Garstenwater één lood zuivere Honich mengen.

Zoo de Lyder niet slaapen kan, dan moet hy alle halve uur eenen Leepelvol van het Drankje N°. 13. nemen, en een Kopje van den warmen Drank, N°. 1. daar op drinken.

Als na deze hulpmiddelen de benaauwdheid minder, en de Adem lichter word; de Koorts nalaat, de Pols eenen sterkeren en gelykeren slag be-

(*) Ten dezen opzichte zegd de HEER PRINGLE wederom; dat, de Long-Ontsteking (*peripneumonia*) van Natuur, gevaarlyker als het Zydewee is; vooral, om dat de aantrekkende middelen (*vesicatoria*), in de eerste niet zoo wel als in de laatste, kunnen werken. Echter moet men zich in dit geval, na het Aderlaten, op Spaansche Vlieg-Plaasters, verlaten. De harde Bedden, die de Soldaten doorgaans in de Hospitalen hebben, laten niet toe Trek-plaasters op den Rug te leggen, nochtans doen ze op de zyden van de Borst gelegd, dezelve diensten; en, zoode Bedding zagt is, dan legd hy eerst Spaansche Vlieg-Plaasters op den Rug, en daar na op een, of beide zyden. Spaansche Vlieg-Plaasters op de Borst, of op de Armen of Beenen gelegd, verlichten de Borst, en bevorderen de Uitrachging van Fluimen; 't welk in deze Ziekte doch altoos het voorname doelwit, moet zyn.

bekomt: wanneer zig eene evenreedige warmte tot aan de uitwendige Ledemaaten uitbreid; dan is 'er goede hoop; vooral, zoo het Vel, (*de Huid*) vogtig en zacht is. Als dan moet men met het gebruik der hulpmiddelen volharden; nadien de ontsteking op eene zachte en goede wys, begint verdeeld te worden.

Eene zoo goede verdeeling der ontsteking (*Resolutio*), durft men echter naauwlyks hoopen, ten zy de Ziekte niet zeer hevig is, de Lyder van natuur, weeke en slappe Bloedvaten heeft, en men van 't begin der Ziekte daar tegen de noodige geneesmiddelen, heeft aangewend.

Meenigvuldiger word deze Ziekte door eene Uitwerping en Hoesten van Fluimen geneezen; en desweegens moet men daar op hooftzaakelyk acht slaan; want men houd het billyk voor een kwaad teeken, wanneer de ontlasting van Fluimen, te rug blyft; vooral, zoo de Ademhaling moeilijker is, en in de Borst of Long een gepiep, gesnerp en reutelen onstaat.

De Uitwerping door 't Hoesten is goed, als zy vaardig, veel en gemakkelyk voort gaat en teffens dik is. Dikwils is de Stof geel en met Bloedstriemen vermengd, over welke men zig niet bekommeren moet; nadien ook deeze goed is. Ten laatsten, word de geele Uithoesting geheel wit.

Men weet, dat deze ontlasting van ene goede Uitwerking is, als de Lyder daar na niet meer zoo benaauwd is, lichter Adem haald, en eenen grooteren en volleren Pols heeft.

Als dan moet de Lyder alle uür twee Koffyleepeltjes vol van het Borst fyroop N°. 14. nemen, dezelve langzaam doorslikken, en een Theekopje vol van den warmen Drank N°. 1. daar op drinken.

Hier by moet men eenvoudig beruften; want door Aderlaaten, Buikzuiveren of Zweetdryven, zou men den Lyder in deezen toestand, schadelijk zyn.

Zorgvuldig moet men verhoeden, dat de Lyder in geene koude lucht kome, en niets koud drinke: want daar door word Oogenblikkelyk de Uitrachgeling der Fluymen belet, en dezelve in gevaar gebracht.

Indien het nochtans gebeurde, dat de ontlasting van Fluimen haastig ophield, en groote benaauwdheid en een gereutel in de Long, veroorzaakte; dan moet men aanstonds Spaanschevlieg-Plaasters op de Beenen leggen, en alle vier uur een Poeder N°. 15. ingeven. Middelerwyl moet de Lyder van den Drank N°. 1. zeer veel (zoo als in het Zydewee) en zeer warm drinken: ook moet hy den damp van warm Water geduurig door de Neus en Mond In-ademen (*).

Zomwylen, zoekt de Ziekstof, na dat de Ziekte reeds eenigen tyd geduurd heeft, ontlasting door den afgang (*Alvus*), waar door de Lyder, eenen geelen Gal-achtigen afgang looft, waarop hy zich aanstonds beter vind. Zulk eenen afgang is zeer goed, en men moet daar by in acht nemen,

(*) *Het Kermes Mineral*, of *Oxymel Scilliticum* maakt in dit geval eene zachte beweging en schudding in het Zeenuwgestel, waar door de beweging in de Long opgewekt, en de Uitrachgeling van Fluimen bevorderd word. Zomwyl pleeg ik hier nevens telkens één of twee Lepelen vol, van dit Drankje te geven, 't welk in de Keel eene zachte Kitzeling verwekt, en den Lyder tot het Hoesten aanprikkelde: *℞. Gumm. Ammoniac. puri dr Sem; Sacchar. Alb. Sicc, dr. ij. Accurate Misce, & add: aa Fœnicul. unc: iv. iv. F. Mixtura.* PRINGLE zegt: zelf by de aanhouding der Uitrachgeling, is zomwyl een Braakmiddel dienstig, om de Borst van den last der taaije Slym, te bevryden: En 't is zeker dat diergelyk een middel ter rechter tyd ingegeven, zomwylen meer dan alle andere middelen, doen kan.

men, wat in de Ontsteking van het Ribbenvlies, is gezegd geworden.

't Is een goed teeken: wanneer de Pis een veelvuldig, dik, in het begin een rood-achtig, daarna een wit zetsel (*Sedimentum*) geeft: als dan moet de Lyder, zoo als in het Zydewee, dit, met veel Drinken, trachten te bevorderen. Het gebeurt nochtans zeldzaam, dat alle de ziekmakende Stof, alleen, door de Pis word uit het Lichaam gevoerd; want, meerendeels heeft de Lyder ook te gelyk eene veelvuldige en goede ontlasting van Fluimen, door welke deeze Ziekte, op het allerbest, verlicht word.

Als de Lyder, door zulke ontlastingen (*Excretiones*) op de Borst, verlichting merkt, dan kan men hem krachtiger Soupen, dikwils, doch weinig te gelyk, geven; op dat het veelvuldige en niet genoeg gekookte Voedendvocht (*Chylus*), de zwakke Long niet wederom bezwaare.

Zomwylen heeft men waargenoomen, dat een sterk Bloeden uit de Neus, deze Ziekte zeer verlicht heeft; dit is echter zeldzaam.

Zoo in, of binnen veertien dagen, diergelyke Ontlastingen zich niet opdoen, de Koorts redelyk sterk blyft aanhouden, de Lyder bestendig eenen droogen Hoesst behoud, de Pols altoos vaardig, week, en golvend (*Undosus*) is; de Lyder van rillingen, moeijelyk Ademhaalen, klaagd, en dat daar by de Lippen en Wangen rood zyn, en de Koorts zich alle Avonden verheft; dan is het zeker dat de Ontsteking van de Long, in eene Verzweering overgaat.

Dat de Verzweering der Long reeds ten volen gemaakt is, weet men; als na de bovengemelde toevallen, een bestendigen droogen Hoesst, overblyft; en dat deze Hoesst na het Eeten, of na eenige beweging des Lichaams, meer en

lastiger word; de Zieke kan wel op de Zieke, maar niet wel op de Gezonde zyde liggen: in de Pols word eene geduurige Koortfige beweeging welke op zekere tyden, en byzonder na het Eeten, Drinken, en beweging des Lichaams, heviger word, bemerkt; het welk teffens op de Wangen en Koonen eene roodheid verwekt: de lust tot Eeten is klein, doch de begeerte na Drinken groot; 's nachts zweet de Lyder veel, voornamelyk aan het bovenste deel der Borst, en aan het Voorhoofd: de Pis is schuimig, het Lichaam word mager en krachteloos.

Zoo lang zulk eene Verzweering in de Long beslooten blyft, groeid ze geduurig aan, drukkende het gezonde deel der Longen: wyders verhinderd zy de vrye Ademhaling, verwekkende grouwzame benaauwdheden; en eindelyk doet zy den Lyder Stikken.

Derhalven is het zeer noodig, dat zulk eene Verzweering, vaardig geöpent worde, op dat de Etter, ontlasting kryge.

Indien eene Verzweering der Long openbreekt, dan kan het gebeuren, dat de voorheen besloote Etterstof zich in de holligheid der Borst uitstort, en een Etterborst (*Empyema*) veroorzaakt, welke byna altoos doodlyk is.

Dat de Etterstof zich in de holligheid van de Borst uitstort, kan men weeten; wanneer de Lyder eene geringe Flaauwte krygd, en vaardig van zyne voorheen gelede benaauwdheid en kwade toevallen word bevryd, zonder dat zich eene Etterige uithoesting (*Sputum Purulentum*) op doet: Aldus is wel de Verzweering geöpent, en deswegens de toevallen, die door de uitbreiding van den Etterzak veroorzaakt waren, verminderd; maar de uitgestorte Stof vermeerderd zich dagelijks, word door deszelfs verblyf Scherp, en maakt

maakt ras wederom diergelyke nieuwe, en zelfs ergere toevallen.

Het Openen der Borst (*Paracenthesis Thoracis*), is als dan het eenige hulpmiddel: Dewyl de Longen echter door de Verzweering, bereids zelf aangewreeten zyn, zoo geeft de Operatie doorgaans weinig hoop, dat de Lyder ten volle zal hersteld worden, niettegenstaande ook al de Etter uit de Borst gelaaten word; en dit is de oorzaak, waarom de meeste Lyders na deze Operatie, sterven.

Veel meer waare het te wenschen, dat diergelyke verzweeringen der Long, zich altoos zoo openen, dat de Etterstof in de Lucht Pypen der Longen kwame, en door het Uithoesten konde worden uitgeworpen.

Maar schoon ook dit gebeurd, (en men kan het nooit beletten) zoo is het nogthans niet zonder gevaar; want, men heeft te vreezen, dat als al de Etter op éénmaal in de Luchtvaten der Longe dringt, dezelve geheel opvullende, zy de Ademhaaling stremmen, en den Lyder zal doen stikken.

Wanneer nochtans, de in de Lucht Pypen gevallene Etter, op eene gemakkelyke wyse, door Uithoesten, kan uitgeworpen worden; dan worden diergelyke Lyders, den dood, als onttrokken; niettegenstaande zy ook dan, noch altoos eene Etterige Longteering, te vreezen hebben.

Na dat men, uit de bovengemelde Kenteecken, is verzeekerd, dat 'er eene Verzweering van Etter in de Longen verborgen is, zoo heeft men geen beeter Middel om de Etterstof na de Lucht-Pypen te leiden, dan de Lyders geduurig en altoos eene Spons in warm waater nat gemaakt, voor de Neus en Mond te houden, op dat de warme Water-damp geduurig worde Ingeädemd; waar

waar door, deze deelen week, slap en verwyderd gemaakt worden.

Men moet alle deze Lyderen, een groote meenigte middelmatige vette Soupen doen gebruiken, op dat de Maag wel gevuld, het needer hangen van het Middelryst (*Diaphragma*) verhinderen; om daar door den gezwollen Etterzak der Long, meer te kunnen t'zamen drukken. Men moet hun ook warme Azyn onder den Neus houden, om het Hoesten te vermeerderen, of te verwekken, of hen overluid doen Schreeuwen; hier door geeft men gelegenheid, dat de Etterzak gescheurd, gebroken, en open gemaakt kan worden: tot dit zelve Oogmerk, is ook dienftig, dat de Lyder op oneffene Wegen, in een Rytuig geschokt word; doch zulke bewegingen vereiffchen noch eenige goede krachten; en nadien de zeekere tyd onbekend is, wanneer de Etter-zak zal doorbreeken, zoo moeten diergelyke Hulpmiddelen, dikwerf, herhaald worden (*).

Als na den doorbraak van deze Verzweering, de Lyder, eene etterige, Witte en gelyke Uitrachgeling heeft, en de Koorts nalaat of minder word; de begeerte tot Eeten wederkomt, de Dorst ophoud, en de Afgang gebonden en natuur-

(*) Ik meen in een der Schriften van den beroemden ERASMUS geleezen te hebben; dat Hy aan eene langduurige Borstkwaal hadde Ziek gelegen; en 's nachts niet flaapen kunnende, iemand voor zyn Bedde deede lezen: Wanneer het nu gebeurde, dat deze iet byzonders las, waar door ERASMUS in eenen grooten lach geraakte, barfte onder dit lachgen een Ettergezwel in zyne Long open, waar na Hy veele Etterstof door Hoesten uitwierp, en vervolgens van zyne Ziekte genas. Diergelyke voorbeelden zyn niet zeldzaam; nog ook, dat zommige Lyders by het doorbreeken van den Etterzak zomwylen aafonds den Geest geven en flikken.

tuurlyk is; dan, kan men eene volkome Geneezing hoopen.

In teegendeel, wanneer de Stof, dewelke uitgeworpen word, verscheide kleuren heeft; kwaadlyk ruikt, de Koorts niet ophoud, of, geveeken zynde, wederom komt: de Dorst by blyft, of de Eetenslust niet vermeerderd; als dan, volgt gemeenlyk de dood.

In eene verzweering der Longe, daar de Etterstof door Hoesten moet uitgeworpen worden, kan men geen beeter Voedsel geeven, dan Melk, met Ryft, Haaver, of Garst, zagtelyk gekookt: dit Voedsel moet dikwils, doch niet veel tevens, genoomen worden.

Voor Drank, diend de Kruider Thee, N°. 16. met een derde Melk en een weinig Honich: Driemaal 's daags geeft men den Lyder een Poeder van N°. 18. Dewyl echter de Long, des daags door het overmatig Hoesten, word afgemat, zoo is het noodzaakelyk, dat dit des Avonds, gestild word: Hierom moet de Lyder des Avonds de twee Pillen N°. 19. inneemen.

Eene zachte Hardlyvigheid, is niet nadeelig; zoo echter de Buik verscheide dagen verstoppt blyft, dan moet men den Lyder een Clysteer, N°. 11. zetten.

Indien de Uitwerping van Fluimen langzaam verminderd, de Eetenslust blyft, de krachten vermeerderd worden, en de Koorts geheel verdwynd; dan kan de Lyder groote hoop maaken (*).

Zoo

(*) Zomwylen is de Uitrachgeling van Etterachtige Fluimen zoo groot, dat de Lyder alle zyne Krachten schynt te verliezen. Na het minste Eeten, word hy zeer Koortsig, en dit duurd zoo lang, tot dat byna al het Voedsel, wederom uit de Maag is. In de Koorts maakt hy weinig, doch helder Water, en altoos veel Zweet: Voor, en geduu-

Zoo de Uitrachgeling nu niet zeer groot is, dan houd men ook op met het Poeijer N°. 18. en de Thee N°. 16. te gebruiken.

Evenwel, moet de Lyder altoos driemaal 's daags, drie Coffy-Leepeltjes vol van N°. 20. nemen, en, daarop drie Thee-Kopjes van N°. 21. drinken.

Indien de Hoest, teegen den avond moeilijck valt, moet men met de Pillen N°. 19. volharderen, zoo echter de Hoest dit niet vereijst, dan kan men dezelve nalaaten.

By aldien de Uitrachgeling van Fluimen, waar door de Long Verzweering zich begon te zuiveren, schielyk ophoud; dan komt de Lyder wederom in een nieuw Gevaar: Op de Borst ontstaat een gereutel en benaauwdheid.

Zoo een haastig wegblyven van de Fluimen word het meest door koude Lucht, hevige beweging des Gemoeds, als toorn, vrees enz. veroorzaakt.

Als dan moet men den Lyder eene vaardige hulp trachten aantebrengeu. De damp van warm Water moet hy bestendig door Neus en Mond in-ademen. De Kruiden Thee, N°. 16. moet hy veel en warm drinken; en alle vier Uuren een Poeder N°. 15. inneemen, tot dat hy op de Borst verlichting vind, en de Uitwerping van Flui.

duurende de Koorts, word doorgaans een gedeelte van den Etter uit de Long, onder het Bloed gebracht, en deeze raakt hy na de Koorts, met de Pis wederom kwyt: In dit geval maken thans de voornaamste Genees-Oeffenaren, een goed gebruik van den Versterkenden en Koorts breekenden *Cortex Peruvianus*, als het krachtigste middel tegens alle groote Veretteringen en daar uit volgende Verzwakking. Ziet onze *Korte Verbandeling van Geschoote Wonden*. Ja! in alle gevallen, daar de Etter uit eene Wonde of Verzweering, weder te rug en onder het Bloed keerd, schynt de Koorts bast, het aller voornaamste middel te zyn.

Fluimen weder voortkomt! Als men wederom zoo veel heeft uitgewerkt, dan moet men het gebruik der Poeders N°. 15. nalaaten.

Ook is het dienstig, zoo als in de Zydewée bereids gezegd is, op de beenen Spaansche-vlieg-Plaasters te leggen.

De Etterstof, dewelke door de Ziekte is her-voortgebracht, word zomwylen door de Bloed-Aderen ingedronken, en in andere deelen van het Lichaam overgebracht; maakende zeer ras Ettergezwollen (*Abscessus*) boven, of aan de onderste deelen van het Lichaam: Hier op volgt aanstonds, eene aanmerkelyke verlichting op de Borst. Derhalven moet men daar meede handelen, zoo als in de Ontsteeking van het Ribbenvlies gezegd is.

Even gelyk een uitwendige Ontsteeking in een verhard Gezwel veranderen kan, kan dit zelve ook van inwendige Ontsteke deelen, geschieden.

Na de Long-Ontsteekingen, blyven dikwerf in de Longen, verharde Gezwollen, (*Scirrhi*); in welken toestand byna altoos de Long, met het Ribbenvlies, te zaamen groeid: Aldus behoud de Lyder zoo lang hy leeft, eene moeilijke Ademhaaling, en een geduurig Hoesten; byzonder na het Eeten, of, na eene Lichaams beweeging; en als dan bemerkt men geene kentekenen van eene verborge Verzweering.

Dit kwaad, word zelden geheel overwonnen, niettegenstaande men zomwylen eenige verlichting, kan te weeg brengen; doch by de levenswys der Soldaaten is naauwlyks eenige verbetering te wachten, uitgezonderd by de zulken, die door het Ryden op een Paard, beweeging maken; doch nadien dit alleen by de Ruiters plaats kan hebben; zoo kan men de overige, als onherstelbaar, aanmerken.

Zoo

Zoo de Ontsteeking der Longen, zeer hevig is, en op de gegeve hulpmiddelen, geene Verlichting volgt, dan zal zich eene doodelyke versterving, of het Koud - Vuur, ras op doen.

Zulk eenen kwaden uitgang kan men voorzien; als de Lyder onverdragelyke Benaauwdheden heeft, de krachten weggaan, de Pols tusschen poozende, zwak, en zeer vaardig is; en de Uitrachgeling Heet-vuurig, Zwart, Blaauw of Stinkende is: In zulk eenen toestand is 'er geen middel, de Zieke kan het niet lang houden, hy moet sterven.

VAN DE VLOEIJENDE ZINKING-PYNEN (Rheumatismi).

Deeze pynen, vallen het meest voor, na dat de Lichamen, of door Arbeid, of door de heete Lucht, zeer verwarmd, en schielyk aan de koude worden bloot gesteld; inzonderheid echter, wanneer iemand wegens overmaatige Warmte verdrietig, de kleederen van zich doet, en op eene koele plaats, zonder beweeging, in rust blyft, vooral, zoo in deeze plaats, eene vochtige en koude Lucht is.

Meenigvuldig gebeurd dit onder Soldaten, wanneerze, na zware vermoeijingen verhit, en door haastige Plas-Regenen, doornat, hunne Kleederen niet verwisselen kunnen. De koude Nachten, die dikwerf op de warme Voorjaars- en Herfst-dagen volgen, zyn ook oorzaken, dat diergelyke Ziekten voortkoomen.

In het begin van deeze Ziekte, gevoeld de Lyder door 't geheele Lichaam eene rillende Koude: Daar op volgt Hitte, Dorst, ongeduurigheid en Koorts. Na eenen of twee dagen,

en

en zomwyl ook vroeger, komt vaardig in het een of ander Lichaams deel, eene hevige pyn, welke nooit in één plaats verblyf houd, maar, dan in de Hand, dan in de Schouder, Knie, of, eenig ander deel, plaats grypt. Het deel, in 't welk de pyn zich ophoud, word rood en gezwollen (*).

Zomwyl heeft deeze pyn hare zitplaats in de Pees-Achtige Vliezen (*Aponeuroses*), welke de Spieren van de Ledematen omvangen en bekleeden, en daar van daan, ondervind de Lyder, razende pynen, als hy zulk een deel beweegd.

Zomwyl houd de Koorts, na eenige dagen op, de pyn echter blyft als vooren.

Deze Ziekte, is zeer lastig, wanneer ze in de Lendenen komt; want als dan kan zich de Lyder, niet bewegen, maar moet, als een Hout, onbeweeglyk, in het Bedde, liggen blyven. Dikwerf nochtans verlaat de pyn de Lendenen, en schiet daar na in de Heup en Dye, alwaar zy eene vaste Zitplaats maakt, en veel moeiljeker te verdryven is.

Wyl echter de pyn, in deze Ziekte, dikwerf vaardig van plaats veranderd, zoo heeft men te duchten, dat de Ziekte makende Stof, naar de inwendige deelen van het Lichaam zal worden gevoerd, en in de Herzenen, of Longe, met gevaar des levens, hangen blyven.

Men weet dat zulk een kwaad geschied is, wanneer op het nalaten der uitwendige pynen, de Lyder dwaaze en zotte Reden voerd, of op de

(*) De voornaamste Geneesheeren, onderscheiden deze Ziekte te recht, in heet en koud vloeiende Zinking-Ziekten (*Rheumatismus Calidus & Frigidus*). De eerste zyn doorgaans met ontsteking, Koorts en Dorst, en de laatste meest al, zonder dezelve. De onderscheide behandeling daar van, leerd onze H E E R S C H R Y V E R duidelyk

de Borst, eene groote benaauwdheid gewaart word.

Voor 't overige is deze Ziekte zelden doodelyk; des niettegenstaande vereischt de hevigheid en langduurigheid derzelve, wanneer zy in 't begin verzuimd is, vaardige en krachtige hulpmiddelen: Want, zoo deze Ziekte lang duurd, dan worden dikwerf de gewrigten onbeweeglyk, en, door een langduurend verblyf daar van, ontstaat 'er levens lang, eene onherstelbaare styfheid (*Anchylosis*).

De Geneezing, word op de volgende wys begonnen: Men Laat de Lyders op den Arm der pynlyke Zyde, omtrent tien Oncen Bloed af(*).

Op de pynlyke deelen legd men Wolle Lappen in de Stoving, N°. 12. nat gemaakt; wordende dezelve aldus geduurig Warm en Vogtig gehouden.

Voor Voedsel, moet men den Lyders niéts geven als gemeene Soupen, met Garst, Haver of Ryft gekookt; of ook, gekookte Appelen.

Den Drank, N°. 1. of ook Zoetemelk met een vierde Garste Water, gemengd, kan de Lyder
voor

(*) De HEER PRINGLE, in de voorheen genoemde Verhandeling der Legerziekten, spreekt over deeze Ziekte aldus: Zoo een *Rheumatismus* verzeld is met hevige Koorts, Pyn, en Zwelling aan de gewrigten, dan moet men niet doen Zweeten, maar de Geneezing zoeken te verkrygen, door dikwerf herhaalde Aderlatingen, en wel byna alle dag, tot dat de Zieke zonder Koorts is, en de Pynen geheel en al verdweenen, of ten minsten, zeer gestilt zyn. De jonge Jaare dezer Zieken, hunne volbloedigheid, en kragt om groote Ontlastingen te kunnen uitstaan; de geringe Verzwakking, welke zy in deze Ziekte, van herhaalde Aderlatingen, lyden, kunnen ons, in de Behandeling, te stouten, doen voortgaan. PRINGLE, spreekt hier als een Leger Geneesheer, maar in de Burger Konstoefening voegen zich die HEEREN, zomwyl vry veel na den zin hunner Zieken.

voor den dorst, drinken: Zoo hy niet Rusten kan, moet hy alle Uuren twee Leepels vol, van het Drankje, N°. 22. neemen, en een Kopje vol van den Warmen Drank, N°. 23. daar op drinken.

Des anderen daags, zet men den Lyder een Clysteer, N°. 11. De Middelen N°. 22. en 23. voorgeschreven, moet hy naarstig voort gebruiken.

By aldien de pyn, in de voorige hevigheid, blyft, en de Koorts niet nalaat, moet men den Dierendag, de Aderlating herhalen; en met de Stoving N°. 12. als ook met de Middelen N°. 22. en 23. naarstig voortvaaren.

Den Vierdendag, moet de Lyder, het Buikzuiverend Drankje, N°. 6. innemen; dien dag, gebruikt hy niets van N°. 22. en 23. Maar dien avond, ten zes Uuren, neemt hy het pynstillend Middel, N°. 24.

Op deeze wys, word gewoonlyk, deze Ziekte overwonnen: Het is een goed teeken, als de Pis een veelvuldig rood-achtig Zetsel (*Sedimentum Lateritium*) heeft; en, zoo zich aan het geheele Lichaam een zagt en gelyk Zweet vertoond.

Als deze goede tekenen, voor handen zyn, is het genoeg, om de overblyffels dezer Ziekte, geheel te overwinnen, dat de Lyder in het Bed, blyft liggen, en de Kruider Thee N°. 23. naarstig drinkt.

Zoo echter op deeze wys, de Pyn niet nalaat, en het pynelyk deel rood is, dan moet men, op de plaats van de pyn, Bloedzuigers zetten.

Zomwyl houd de Koorts geheel op, en het schynt, als of de Gezondheid vaardig hersteld zal zyn; echter blyft de pyn gestadig, en gaat van de eene, in de andere plaats; in diergelyk eenen toestand, moet men den Lyderen 's Mor-

gens, 'sMiddags, en 'sAvonds een half-vierendeel loots Venetiaansche Zeep, in Pillen geven; en twee Theekoppen van de Thee N°. 23. daar op warm doen drinken. De Lyder moet zich voor de Koude hoeden. Het lydende deel kan men met warme Wolle Doeken, zagtelyk doen Wryven.

Zomtyds blyft de pyn geheel onveranderd, en hardnekkig in de Heup en Dye, niettegenstaande de Lyder, voor het overige geheel Gezond is: In zulk eenen toestand, legd men op de pynlyke plaats, eene Spaansche-Vlieg-Plaafter, ter groote van eenen Ryksdaalder; na twaalf Uuren, neemt men dezelve weg; men steekt de Waterblazen door, en daar na heeld men de plaats met eene Lootwit-Plaafter (*Emplastrum Album Coctum*). Achtdagen daar na, wanneer reeds alles geheeld is, legd men de Blaartrekkende Plaafter, wederom op dezelve plaats. Ja! zoo de pyn niet geheel geweken is, kan men deze Plaafter meermalen op het deel leggen.

Men moet nog aanmerken, dat men by het afnemen van de Spaansche-Vlieg-Plaafter, slechts de Blaas moet Opensteken, zonder de opperhuid (*Epidermis*) weg te nemen; want zonder dit, ontstaat op deeze bloote deelen, groote pyn, welke tot de herstelling der Ziekte, niets helpt (*).

Ly-

(*) In de Heup of Schouder Zinking-Pynen, doe ik het pynlyk deel eerst met eenen groven linnen Lap of Borstel, eenige reizen wakker en tot rood-wordens wryven, en daar op met *Eau de la Reine*, Zeep en Campher smeeren, en zoo de pyn daar na niet wykt, zette ik doorgaans eene Spaansche Vlieg-Plaafter zoo groot als een Thee-Schootelje, of grooter; na twaalf Uuren, neem ik de geheele Blaas weg, en leg zomwyl nog een Uur lang dezelve Plaafter, op het raauwe deel; daar na bedek ik dit met een vette *Basilicon* of *Balsam Arcaï*plaafter; hier mede volharde ik, tot het

Lyders, die in den Herfft diergelyk eene Ziekte gehad hebben, moet men, in den Winter, verschoonen, en niet in het ruwe en koude Weêr doen komen, want anders storten zy zeker weder in.

Wanner de pyn lang op eene plaats blyft, en het Lid styf maakt, moet men het zelve, tweemaal 's Daags, over den damp van Warmwater houden, daar na, met warme Doeken afdrogen, zagte lyk wryven, en vervolgens met *Altheä Zalf* (*Unguentum de Althæa*), smeeren.

VAN DE AFGAANDE KOORTSEN. (*Febres Intermittentes*).

Men kend de Koorts aan den vaardigen Polsflag, behalven dit, klaagd de Lyder over ongewoone zwaarheid des Lichaams, afgematte Le-

het raauwe deel, wederom geheeld is, 't wel in 8. of 12. Dagen, doorgaans geschied. Zoo ik my niet bedrieg, dunkt my, dat de Lyders aldus spoediger geheeld worden. De Geleerde R. M E A D, pryst in eene hardnekkige Heup-Jicht heel zeer het zetten van eene Etterdracht of *Seton* op de meest pynelyke plaats, of anders een Fontenel binnensbeens, aan de Dye. Deeze geduurige Ontlasting brengt zomwylen zeer veel dienst aan.

Maar behalven dit, pryst hy ook de volgende Plaasters:

Picis Burgundic. Unc. ij,
Euphorb. Pulver. dr. ij,
Terebint. Venet. q. 8.

F. Emplastrum, om vry ruim over het pynlyke deel te leggen: Hier toe diend ook: *Mel alb. Calcis viva ana. F. Empl.*

In het *VIIIste* Deel van de *Hollandscbe Maatschappye der Weetenschappen*, heb ik eene breedvoerige *Verhandeling over de Ontheuping of Ontwrigting van het Dye-Been*, door inwendige Oorzaaken, geplaatst, waar in ik toon dat de Heup-Jicht dikwils eene voorgaande Oorzaak van die ontwrigting is; weshalven ik de Heup-Jicht en deszelfs Geneeswyze aldaar omstandig heb Verhandeld.

Leden, Traagheid, Zwakheid, Dorst en andere diergelyke toevallen.

Het word eene afgaande Koorts genaamd, als dezelve na eenige Uuren zagter word, eindelyk geheel ophoud, en den Lyder van alle kwade toevallen, vry laat. Na eenige tyd, komt dezelve wederom, en overvald de Lyder, gelyk voorheen, met verscheide moeilijkheden.

Na het onderscheid van den tusschen tyd, tusschen twee Koortfige overvallen, verkrygd de Koorts onderscheidenlyke benamingen.

Zoo de Koorts alle Dagen komt, noemd men dit ééne daagsche Koorts (*Quotidiana*); zoo de Zieke eenen dag van de Koorts vry blyft, en ze den volgenden dag, wederom bekomt; dan noemd men dit, (*in onze Nederduitsche Taal*) eene anderendaagsche Koorts (*Tertiana*); blyft de Koorts twee Dagen uit, en komt daar na wederom, dan word dit eene derdendaagsche Koorts (*Quartana*), genaamd.

Eene afgaande Koorts begint met Gaapen, Reken, Moeiheid, Koude, Bevingen, Benaauwdheid, afkeer van Eeten, zomwyl met Braken, de Ledenmaten zyn bleek, de Pols is zwak, en de Dorst groot.

Na dat deeze toestand een wyl geduurd heeft, volgt 'er eene Warmte; de Pols word voller en sterker, de Dorst blyft groot, gelyk voorheen; de Lyder klaagd over pyn in de Leden en het Hoofd; ten laatsten begint hy over 't geheele Lichaam, sterk te Zweeten, alle de gemelde toevallen, houden op; gemeenlyk overvald hem de Slaap, en wanneer hy ontwaakt, is hy van de Koorts bevryd; de Pols gaat als dan Natuurlyk, en hy gevoeld niets, dan zwak- en matheid.

Zomwylen Braakt de Lyder, geduurende de
hit

hitte der Koorts, zeer veel Gal, en daar na word hy beter.

De Pis, die na het ophouden der Koorts, of geduurende het Zweeten, gemaakt word, is rood en schuimig; na dat dezelve is Koud geworden, ziet men, daar boven op, een Vliesje, het welk zig aan de randen van het Glas, aanhegt; op den bodem van het Glas, verzameld zich een rood achtig na armenische Bolus, of na gewreve Tichelſteenen gelykende, aardachtig zetſel (*Sedimentum Lateritium*).

Ondertuſſchen moet men wel aanmerken, dat ſlechts in de Herſt-Koortſen, en inzonderheid, na dat de Lyder, reeds voorheen, eenige Koortſſige Overvallen (*Paroxysmos*) gehad heeft, diergelyk eene Pis eerſt word waargenomen: In de Voorjaars Koortſen, ziet men dit zelden; want daar in is de Pis niet zoo rood, maar veel eer geelachtig, in welkers midden een wolkje (*Nebula*) hangd; daar na maakt deeze Pis een wit zetſel, 't welk een goed teeken is.

De afgaande Koortſen worden verdeeld, in Voorjaars, en Herſt-Koortſen: De eerſte worden altoos lichter geneezen, dan de laaſte, welke zwaarder toevallen mede brengen.

Afgaande Koortſen, die van Sprokkelmaand (*Februarius*) tot in Hooymaand (*Julius*) worden waargenomen, worden Voorjaars Koortſen genaamd. In het laaſt van Hooymaand, of, het begin van Oogſtmaand (*Auguſtus*), beginnen de Herſt Koortſen, en duuren tot aan het eind van Louwmaand (*Januarius*); zomwylen echter, houden zy eerder op.

Na groote en langduurige Zomer Hitte, vooral zoo de Krygſlieden, te gelyk zeer zyn afgemat, plegen talryke en gevaarlyke Herſt-Koortſen te heerſchen; echter by die Krygſlieden aller-

meest welke verplicht zyn geweest, hun Leger op moerasfige Plaatsen, neer te slaan.

In de Herfst en Wynmaand (*September* en *Oôtober*), komen de meeste Zieken met afgaande Koortfen. Als de bladen van de Boomen vallen, en vooral zoo ter zelve tyd, sterke Winden waaijen; heeft men hoop, dat het aantal der Koortfige Zieken, ras verminderen zal.

Wyl de Voorjaars en Herfst-Koortfen, zeer onderscheiden zyn, en ook op eene byzondere wys, geneezen worden; zoo is het nodig, dat men van ieder soort, byzonder handele.

VAN DE AFGAANDE VOOR- JAARS KOORTSEN. (*Febres* *Intermittentes Vernales*).

In het Voorjaar, ontstaan gemeenlyk slechts anderendaagsche Koortfen, en by na altoos goedaartige.

Zomwylen komen ook dubbelde anderendaagsche, doch veelzeldzaamer, dan in den Herfst.

Dubbelde anderendaagsche Koortfen worden genaamd, welke veroorzaken, dat de Lyder, op dien dag, dat hy vry moest zyn, weder een nieuwe, (en aldus eene dubbelde) Koorts krygd; welke laatste echter meerendeels veel zagter is dan de eerste.

Als een Lyder de Koorts heeft, mag men hem niets anders, als eenen aangenamen en verdunnen drank, laauw gemaakt, geven; Koude drank, is schadelyk: Aldus kan de Lyder van N°. 25. naar goedvinden, gebrnik maken: Geduurende de Koorts moet hy het Lichaam stil, en middelmatig warm houden.

De Koortfige Overval pleegt door Zweet te
ein.

eindigen. Dit Zweet, moet men door warme Drank bevorderen, maar het zelve geenzins door uitwendige Hitte, of veele dekklederen, met geweld doen voortkomen.

Zoo de Koorts ten einde gaat, of alreeds is afgegaan, moet men den Lyders Soupen van Vleesch, met Citroenzap of Crystallen van Wynsteen, zuur gemaakt, dikwils geven. Op den dag echter als de Lyder geen Koorts heeft, kan men hem voedzamer Spyzen toestaan: Ook kan hy Vleesch, vooral van jonge Dieren, of week en zagt Runder Vleesch, eeten. Van vette Spyzen moet hy zig onthouden.

Men moet ook beletten, dat hy niet op dien tyd eete, wanneer hem de Koorts moet aankomen; want als dan word, ten tyde der Koorts, de Maag door de Spys bezwaard, en aldus komt 'er geene goede Verteering.

Vier Uuren voor den Koortfigen Overval, kan men den Lyders, geringe dunne Soupen geven.

Wyl echter de anderendaagfche Voorjaars Koortfen, geenen zekeren tyd houden, maar dikwerf vroeger weder komen, zoo moet men, in het toedienen van Voedsel, hier op acht slaan.

Zo het een fraaije dag is, en de Lyder de Koorts niet heeft, kan hy gaan wandelen, doch zich niet afmatten; ook kan hy langer Slapen, dan hy gewoon is.

De afgaande verwisselende Voorjaars Koortfen, veranderen zich dikwils in Ziekten met Ontstekingen, vooral, by jonge volbloedige Lichaamen; daarom is het deze niet nadelig, wanneer men hun Aderlaat; vooral, zoo zy rood van Aangezicht zyn, en over Hooftpyn, en Steekingen op de Borst, klagen.

Zoo de Lyder een afkeer van Eeten, en dikwils opwelling uit de Maag, heeft: Zoo hem de

Tong beſlagen, de Mond bitter, en het Hoofd draay-achtig is; is het dienſtig, hem een Braakmiddel te geven (*). Aldus moet de Lyder, vier Uuren voor den aanval der Koorts, het Poeder N°. 26. innemen. Doch zoo hy van eenen zwakken aart is, geeft men hem het Poeder N°. 27. Aanſtonds na het eerſte Braken en zoo dikwils als hy dit daar na doet, moet hy altoos veel Laauw Water drinken. Op deeze wys, zal hy lichter Braken, en alle onreinheid, veel beter uit de Maag ontlaſten.

Na dat de Lyder eenige ryzen gebraakt heeft, begint hy 't gedronken Water, binnen te houden, en houd met Braken op. Een Uur na het laaſte Braken, geeft men het Drankje N°. 24. en daar na wagt men de Koorts af, Geduurende

(*) Den meest Koortſige Lyders, die in de Leeger, Verband Huizen kwamen, wierd in den laaſt voorgaanden Oorlog, zoo by de Engeliſche als Nederlanders, doorgaans den eerſten Dag, een Braakmiddel gegeven; dog by eenige waren de Maag en Darmen, zoodanig beſmet, en de Slym zoo aankleevende, datze, met een, twee of driemaal Brakens, niet gezuiverd konden worden: In dit geval, gaven de Geneesheeren doorgaans een eenvoudig Drankje *Ex. Aq. Decoct Hordei Unc. iv. Vini Albi Unc. ij. Pulv. Radic. Tpecacuanb. Gr. XXV. Mell. Albi Unc. Sem. Miſce.* Hier van gebruikte de Lyder alle Uuren een of twee Leepels vol. Dit verwekte eene zagte en geduurige ſchudding der Inwendigen, en Mislykheid: Hier na hebbe ik meest altoos, eene ongelooflyke meenigte bedorve Gal, zien volgen. 's Avonds daar op gaf men hun een ruſt verwekkend middel; en dit deed veeltyds veel meer dienſt, dan herhaalde groote Braakmiddelen. In een kwaade Loop (*Dysſenteria*), doet dit zelve middel veeltyds eenen voortreffelyken dienſt. Dog een hevig Braak of Purgeermiddel, is in eenige tuſchenpoozende Koortſen, en vooral by bejaarde of zwakke Menſchen, zomwyl oorzaak, dat de Koorts op den gewoonen tyd, of met de gewoone toevallen, niet kan doorbreken, maar te rug blyft, of in eene geduurige gevaarlyke Koorts of in de Dood veranderd word.

de de Koorts, neemt hy den Drank N°. 25. en gedraagd zich, gelyk boven gemeld is.

Zoo de Lyder over Lenden pynen, gerommel in de Darmen en Winden klaagd, en de Buik opgeblazen of gespannen is, moet men een Buikzuiverend-Middel geven.

Acht Uuren, voor men de Koorts verwacht, moed de Lyder het Laxeermiddel N°. 28. innemen; zes Uuren daar na, namelyk twee Uuren voor het aankomen van de Koorts, geeft men het Drankje N°. 24.

Men kan de Braak en Laxeermiddelen nog eenmaal herhalen, indien 'er teekenen overblyven, welke te kennen geven, dat een van beiden, nodig is.

Evenwel, in de Voorjaars Koortfen, is het zelden nodig, dat men meer als eenmaal doet Braken, of Laxeeren.

Het Braakmiddel, verwekt dikwils niet alleen Braken, maar ook het Laxeeren; in tegendeel, 't Laxeermiddel, zomwylen het Braken, en deswegens is geen kwaad te vreezen, nadien zoo wel de Maag, als de Darmen, moeten gezuiverd worden.

Na dat aldus de Maag en Darmen, geledigt zyn, kan men den Lyderen alle twee Uuren, een Lepel vol van N°. 29. geven, nevens een Kopje vol, Camomille Thee. Dit moct alleen geschieden, als de Lyder vry van Koorts en niet Slappende is; zoo lang de aanval (*Parosxysmus*) duurd, moet hy daar van niets gebruiken.

Op zulk eene wyze, plegen meerendeels de Afgaande Voorjaars Koortfen, geneezen te worden; zelden is het nodig, dat men den Peruviaanschen Koorts-Bast (*Cortex Peruvianus*), behoeft te geven.

Zoo in de anderendaagfche Voorjaars Koortfen,

fen, na de derde of vierde Koorts, om de Neus, Lippen of Mond, kleine Zweertjes uitflaan, is 't een goed teeken; want de Koorts pleeg daar op, doorgaans te verdwynen. In de anderen-daagsche Herfst-Koortfen, is nochtans dit teeken, onzeker.

Zomtyds, hoewel zelden, gebeurt het, dat, na zeven of acht Koortfige aanvallen, de anderen-daagsche Voorjaars Koorts niet weg blyft, noch ook zagter word, maar, veel tyds langer en heviger aanhoud: Dit geschied voornamelyk by die geenen, die wanneer zy naauwlyks in het Bedde komen, reeds al overvloedig, beginnen te Zweeten; in diergelyk eenen toestand, moet men noodzakelyk den Koorts-Baſt te hulp nemen.

Als dan, geeft men den Lyderen, alle drie Uuren, doch buiten de Koorts, een Poeder van N°. 30. met een weinig Wyn.

Op deze wys, zal hy ras van de Koorts bevryd zyn, en, voor geenen nieuwen aanval, te vreezen hebben; nadien in het Voorjaar, de lucht langzaam zuiver, en het Weer, aangenaamer word.

VAN DE AFGAANDE HERFST-KOORTSEN. (*Febres Intermittentes Autumnales*).

De Herfst-Koortfen, zyn altoos hardnekkiger dan de Voorjaars Koortfen. Na eenen zeer Heetten en Drogen Zomer, zyn zy zeer moeijelyk en talryk.

Dezelve worden bezwaarlyk gekend; want, in het begin als zy voortkomen hebben zy zulke langduurige en verdubbelde Aanvallen, dat.

ze een aanhoudende geduurige Koorts (*Febris Continua*) verbeelden; en wel zoo, dat de Koorts niet afgaat, of, zoo zy nalaat (*Intermittit*), duurd dit niet zeer lang. Zomwylen laat de hevigheid der Koorts een weinig na (*Remittit*), doch, eenige Uren daar na, bekomt de Lyder eene Koude, en de Koorts verheft zich wederom.

Als de Koorts begint te wyken, en zagter te worden, als dan blykt het eerft, dat het eene ware Afgaande Koorts is. Uit zulke Koortfen, welke in 't begin geduurige fcheenen te zyn, komen zeer dikwils Derdendaagsche (*Quartanae*).

Zomwylen gebeurd het, dat diergelyke Koortfen, in het begin, volkomen nalaten en afgaan; daar na echter verdubbelen zy hare Aanvallen, of verlengen dezelve, zoo, datze eindelyk, in eene geduurige en gevaarlyke Koorts, uitbarften.

Dit zyn altoos Gal-achtige Koortfen; en de bedorve Gal-achtige ftof, houd zig op, in de Maag en Darmen, welke men aanftond ontlasten moet, anders wordze, door de vertoeving, nog fchadelyker.

Men geeft daarom aan de Lyders het Braakpoeijer, N°. 26. of 27. op dezelve wys als in de Voorjaars Koortfen, gezegd is.

Zoo het Aangezicht der Lyderen Rood, Gefpannen, en de Bloedvaaten der Oogen zeer opgevuld zyn; zoo in het geheele Lichaam eene groote hitte word befpeurd, dan moet men, voor dat men een Braakmiddel geeft, de Lyders, Aderlaaten.

Zoo het Aanzicht bleek, ingevallen is, en de Pols geen volbloedigheid te kennen geeft, is het Aderlaaten fchadelyk.

De Braakmiddelen, moet men geven, als de Lyders geheel van Koorts bevryd zyn; zoo de Koorts echter nooit geheel ophoud, moet men
het

het doen, wanneer het geweld der Koorts wat nalaat, en zagter word.

In de Herfst-Koortfen, is het zomwylen noodzaakelyk, dat men de Lyderen dikwils doet Braaken; voornamentlyk dan, als de Lyder, na het eenmaal ingenoomen Braakmiddel, nochtans een afkeer van Eeten, eene bitterheid des Monds, en een vuile beslaage Tong, heeft.

Op den dag, als de Lyder geen Braakmiddel neemt, moet hy veel van den Drank, N°. 25. gebruiken; by ieder Pond van deezen Drank, mengd men vooraf, een once gemeenen Azyn-Honich (*Oxymel Simplex*) N°. 31.

Na dat de Lyder, reeds een- of tweemaal, Braakmiddelen genomen heeft, kan hy alle vier Uuren, een Poeijer van N°. 32. gebruiken.

Op deeze wys, pleegen deeze Koortfen zagter te worden, en schoon zy voorheen nooit geheel afgingen, zoo beginnen zy nu aftegaan, en te verwisselen, zelf zoo, dat 'er nu een geruime tyd, tusschen twee Koorts-verheffingen, word waargenomen: Als dan geeft men den Lyder het Drankje N°. 29. op dezelve wys, als boven, by de Voorjaars Koortfen, gezegd is.

Het Voedsel, moet, gelyk in de Voorjaars-Koortfen, gericht zyn; Soupen met Limoenzap, of Wynsteen-Crystallen, zuur gemaakt; gekookte Appelen of Peeren, wel gegefte Brood-Soupen (*Panarella*), zyn als dan, de voornaamste en nuttigste Spyzen. Zoo de Lyder meer krachten heeft, dan kan hy ook een weinig Kalfs, Schaapen, of eenig ander zagt Vleesch, eeten; en op dat de krachten te vaardiger mogen toenemen, zal het niet ondienstig zyn, dat men hem een weinig Wyn geeft.

Wyl echter op den Herfst, van dag tot dag,
de

de Koude vermeerderd, zoo moet men de reeds herstelde Lyders (*Reconvalescentes*), aan dierge-lyk een Weêr, niet bloot stellen; anders heeft men zeekerlyk eene Wederinstorting (*Recidiva*) te vreezen. Deeze nieuwherstelde Lyders, moeten veertien Dagen lang, driemaal 's daags, als, 's Morgens vroeg, 's Morgens een Uur voor den Middag, en 's Avonds een Uur voor den Eeten, een Stukje als een Nootemuschaat van N°. 33. innemen.

Zoo de Lyder reeds eene geheele Maand, van de Koorts is vry geweest, moet hy op eene Nuchtere Maag, de Pillen N°. 34. nemen. Deeze Pillen geeft men hem daar na, om de acht Dagen, nog tweemaal.

Zoo echter nog op het Braaken, nog op de bovengemelde Hulpmiddelen, de Koorts nalaat of minder word, maar de Lyder zyne krachten verliest, moet men de Koorts-Bast, (*Cortex peruvianus*), die meermaalen by de Herfst, dan Voorjaars-Koortfen schynt noodig te zyn, gebruiken (*).

Al-

(†) Zoo de Voor- of Najaars Koortfen na de Braak- en Laxeermiddelen, en na Zeeven Koortfge overvallen niet wegblyven, en men eenige bedenking mogte maken, om als dan den Koorts Bast te gebruiken, dan kan men veilig gebruik maken van het volgende, *Decoctum Florum Chamomillæ*:

℞. Flor. Chamomill. Roman. Unc

Sal tartari dr. ij,

Aq pura pint. iij,

Coque ad tertiæ partis Consumptionem.

Hier van laat men, dog buiten de Koorts, drie- of viermaalen 's daags 4 of 5 oncen gebruiken. Eenige Lyders die zelf den Koorts-Bast te vergeefs gebruikt hadden, zyn zomwylen hier door, ja! zelf van eene derdendaagsche Koorts, spoedig hersteld. Ook kan men de Roomsche Kamomillen en het zout van Wynsteen, met gemeene Syroop tot een Conserf mengen, en daar van, buiten de Koorts, daaglyks eenige brokken ingeven.

Aldus moet de Lyder van N°. 30. op gelyke wyze, als by de Voorjaars Koortſen, gebruik maken.

Na veertien dagen, moet hy het zelve middel, N°. 30. nog eens gebruiken.

Zoo de Oogen beginnen geel te worden, de Lyder, op de Maag en Borſt, van benaauwdheid klaagd, en de Pis een geel-achtige kleur heeft; dan moet men den Koorts-Baſt, niet meer gebruiken, alſchoon ook de groote zwakheid der Lyders, dit ſcheen te vorderen: In deezen toestand, moet men na de genoemde veertien daagen, den Koorts-Baſt niet wederom toedienen; maar, men moet den Lyder eenige daagen lang, alle drie uren, twee Leepels van N°. 35. geven, tot dat de benaauwdheid, geelheid der Oogen, en andere toevallen, wederom verdwenen zyn. 't Is waar, de Koorts zal aldus wederom komen, maar nadien de Lyder in den tuſſchen-tyd, dat de Koorts is weg geweest, zyne krachten wederom als herhaald heeft; zoo kan hy de zelve te lichter verdragen, en zy zal dog van zig zelve ras achter blyven (*).

Indien men in zulke en diergelyke gevallen, met het gebruik van den Koorts-Baſt, wilde voortvaren, zoo zou de Lyder in een by na onherſtelbare en langduurige Ziekte vervallen.

Indien de Koorts door den Koorts-Baſt, verdreven is, dan is het niet nodig, dat men den Lyderen, de Pillen N°. 34. ingeeft; want, zy, verwekken de Koorts wederom (†).

In

(*) Om in dit geval, de Koorts ſchielyk wederom te doen komen, pryſt RAMAZZINUS uit ETMULLERUS, den *Spiritus Salis Armoniaci*, zeer aan. Men kan denzelven tot 1 of 2 Drachma, onder eene *Mixtuur* doen, of met het *Elixyr Proprietatis* mengen, en aldus doen gebruiken.

(†) De eerſte Stoffelyke oorzaak der Koorts is dikwerf door de Koorts zelve, of, door ontlaſtende Middelen, al-
lang

In 't begin, zyn de Koortfen zomwylen hevig, en zeer te vreezen; de Pols gaat ongelyk, het aangezicht is ingevallen; dikwerf komen 'er Flauwtens en een Koud Zweet by. By eenige Lyders neemd men eene onverdragelyke Maag-Pyn waar: Eenige vallen geduurende de Koorts, in eenen zoo diepen slaap, datze niet opgewekt kunnen worden.

Alle deze toevallen zyn zeer gevaarlyk, en daarom moet men aanstonds den Koorts-Bast (*Cortex Peruvianus*), gebruiken; want hier is billyke vrees, dat diergelyke Lyders den volgenden Koortfigen overval niet meer zullen kunnen uitstaan.

Zoo, na eene zoo haastige afwending van de Koorts, de Lyder in het aangezicht geel word, en op de Maag en Borst, benaauwdheid bemerkt, moet hy, zoo als boven gezegd is, N°. 35. gebruiken.

VAN DE DERDENDAAGSCHE KOORTS (*Quartana*).

By de Derdendaagsche Koorts, is aan te merken, dat nooit, of ten minsten zelden, eene Aderlaating nodig is.

Eer de aanval der Koorts wederom komt, geeft men den Lyderen, het Braakmiddel N°. 26. of

lang overwonnen en buiten het Lichaam gebracht; en nogtans blyft de Koorts, door Zwakheid van het Lichaam, of, als door eene gewoonte, aanhouden: In dit geval neemd de Versterkende kracht van den Koorts Bast, de Koorts, doorgaans weg; maar, zoo men daar na wederom Sterke Purgeermiddelen geeft, dan mist het zelden, of de Koorts komt ook wederom. Dit ziet men voornamelyk by langduurende Anderen- en Derdendaagsche Koortfen.

26. of 27. met dezelve behoedzaamheid, als voorheen geleerd is.

Voor de daar op volgende Koorts-verheffing, geeft men hun het Buikzuiverend Poeder N°. 28. waar by men zich gedraagd, zoo als in de Voorjaars-Koortfen gezegd is.

Daar na moet de Lyder, in den tusschen tyd van de Koorts alle vier Uren, eene Notemuschaat groot, innemen van het Konferf, N°. 36. doch, geduurende de verheffing der Koorts, moet hy daar van niet gebruiken.

Na dat de Lyder achtmaal, de overvallen der Koorts heeft doorgestaan en ze als dan niet na laat, en hy daar by verzwakt word, dan moet men hem den Koorts Bast N°. 30. geven.

Wanneer de Lyder in acht dagen geen Koorts meer gehad heeft, moet hy nog eenmaal den Koorts-Bast N°. 30. gebruiken.

Na veertien Dagen, moet hy het zelve ten derden-en laatstenmaal innemen. Op zulk eene wyze word het weder komen van de Koorts verhoed (*).

By de Derdendaagsche Koorts kan de Lyder, op de Vrye-dagen, Wyn drinken, en ook meer Eeten, als by andere Koortfen kan worden toegelaten.

VAN DE GEELZUCHT.

(*Icterus*).

Na langwylige, en inzonderheid, Herfst-Koortfen,

(*) Dit is dus te verstaan namentlyk: Dat, zoo de Koorts met de 12 Poeders No. 30. weg blyft, kan de Lyder daar mede acht Dagen ophouden, maar als dan, gemelde Poeders, wederom als voorheen gebruiken; en dit na veertien dagen nog eens herhaalen. Aldus moet hy ten minsten drie Onzen *Cort. Peruvianus* gebruiken, want, zonder dit, komt de Koorts lichtelyk wederom.

fen, gebeurd het dikwils, dat het weke der Zyden van den Buik (*Hypochondria*), Hard, Gespannen, en zomwylen pynlyk blyft. Na het Eeten klaagd de Lyder van benaauwheid, zomtyds Braakt hy; het wit der Oogen is Geel, de Pis is Bruin-geel; eindelyk stort zich de Geele kleur door het geheele Lichaam uit.

Zulk een Kwaad, ontstaat ook na eene kwade wys van Leven, en vooral, als de Krygslieden, by gebrek van Voedsel, dikwerf door Honger, onverteerbare Dingen Eeten (*).

In deeze Ziekte, moet de Lyder over dag, alle drie Uuren, vier Lepels vol, van N°. 35. innemen; en vier oncen van den gekookten Drank N°. 37. daar op drinken. Deeze Drank kan men ligt op alle Plaatsen maken.

's Morgens en 's Avonds, geeft men hem, een half Vierendeel-loots Venetiaansche Zeep, in Pillen.

's Morgens, als de Maag nog ledig is, moet men het weke onder de rechter-Ribben (*Hypochondrium dextrum*), met Wolle doeken, een vierde van een Uur lang, braaf wryven.

Na dat de Lyder eenige dagen zulke Midde-len gebruikt heeft, bekomt hy doorgaans eene
zag-

(*) Een eenigzins bedreve Leezer ziet lichtelyk, dat onze Geleerde Schryver, alhier de gemeenste oorzaken der Geelzucht flechts op geeft. De byzondere en veelvuldige oorzaaken van deeze, en meest alle andere Ziekten, kan men omstandig vinden in deszelfs uitmuntende *Commentaria*, in BOERHAVE *Aphor: de Cogn: & Curand Morb.* Dog by de eenigzins hardnekkige wederomkomende Geelzucht, staat aan te merken, dat dezelve doorgaans van Steenen in de Galblaas, voortkomt. De schrandere J. L. PETIT heeft, in het Iste Deel de l'*Academ: Royale de Chirurg: Daar over een voortreffelyke Verhandeling gegeven. Ziet ook LE DRAN Operation der Heelkunde.*

zagte ontlasting, of afgang; en daar na bevind hy zich beter. Echter moet men met het gebruik van deze Middelen volharden, tot dat de Pis eene zeer natuurlyke kleur heeft, en het Geel in de Oogen en Huid, geheel verdweenen is.

Zoo de Lyder, zes dagen, de voorschreve Middelen gebruikt heeft, en daar van geene vrywillige ruime ontlasting van den Buik bekomt, moet men hem de Pillen N°. 34. geven. Dien dag neemt hy verder niets. Den volgende gebruikt hy de voorige Middelen N°. 35. en 37. nevens de Venetiaansche Zeep (*).

Voor Voedsel, moet de Lyder Meelstypsen en andere taaije Dingen, myden: Soupen met Kervel, Salade, Endivie en Zuring gekookt, zyn in deeze Ziekte, zeer dienstig.

De Lichaams beweging brengd, tot de Genezing van deeze Ziekte, zeer veel by; vooral, als zulks in de vrye Lucht geschieden kan, en het Weêr goed en aangenaam is.

VAN DE WATERZUCHT.

(*Hydrops*).

Wanneer zich, het Waterige Deel des Bloeds, uit de Vaten, in de groote of kleine holligheden des Lichaams, uitstort; ontstaat hier uit de Waterzucht.

Het Water kan zich in onderscheide plaatzen, des Lichaams, verzamelen; en daar van daan,
na

(*) In de Geelzucht, die uit eene vuile Maag en Darmen voortkomt, (zoo als aan de vuile en beslagen Mond en Tong is te zien) doet een half Drachma *Rhabarber* met 6 of 12 Gynen *Tpecacuanba* geméngd, zomwylen eenen voortreffelyke dienst.

na 't onderscheid der plaatze, bekomt ook de Ziekte, onderscheide benamingen.

Zoo het Water, door den Vet-rok (*Membrana Adiposa*), zich heeft uitgebreid, en, aan het geheele Lichaam, eene Zwellinge veorzaakt; dan noemd men deeze Ziekte (*Anasarca*). In het begin, zwellen doorgaans eerst de Onderste deelen, en eindelyk het overige geheele Lichaam: De Oogen, het Aangezicht, en de overige deelen, zyn bleek, de Pis weinig, de Lyder Zweet nooit. Als men de gezwolle deelen drukt, blyven de merkteekenen der Vingeren, daar in staan: Behalven dit, zyn alle de gezwollen deelen, koud, vooral de Voeten en Kniën.

By de Krygs Volkeren, neemt men deeze Ziekte, zeer dikwils waar; voornamelyk in den Herst en Winter, en na langduurende afgaande Koortsen: Zy ontstaat ook, na dat de Soldaten schielyk zeer veel koud Water Drinken, en daar op geen beweging doen, maar in eene koele plaats, blyven zitten of liggen.

Dikwils volgt ook de Waterzucht, by zulke gewonden, die veel Bloeds verlooren hebben: Zoo ook by die, die veel Bloeds te gelyk of dikwils Adergelaten worden.

Als deze Waterzucht, na langduurige afgaande Koortsen komt, dan is het niet nodig, dat men ontlastende Braak- of Laxeermiddelen gebruikt; want, de Geneezing daar van, pleeg gelukkig te geschieden, zoo de Lyders 's Morgens nuchteren, en een uur voor het Middagen Avond Eeten, en aldus driemaal 's Daags, telkens twee oncen van de Kruider-Wyn, N°. 38. innemen (*).

Men

(*) Dit soort van Waterzucht, 't welk op langdurige of hardnekkige afgaande Koortsen volgt of daarmede nog

Men moet de Lyders altoos warm houden, zoo het Weêr koud is, Vuur branden, en hen by den Slaap wel dekken.

De levenswys moet droog zyn: Gebrade Vleesch of Gebrade Visch, zyn de beste Spyzen, Van Drinken, moet de Lyder zich onthouden, en zoo hy iets drinkt, moet het weinig, en geeftryk zyn: Zoo het de krachten toelaten, kan hy dikwils gaan wandelen, en op deze wys, zal hy ras genezen zyn.

Het doet zeer veel tot de Geneezing, wanneer men de Gezwolle deelen dikwils met warme Doeken wryft.

't Is een teeken tot herstel, zoo de Lyder meer Pis begint te maken en te Zweeten, vooral, indien de Zwelling daar op begint te verminderen.

Na dat de Zwelling, geheel verdweenen is, blyft veelyds de Huid van het geheele Lichaam, slap, ruim, en week, 't welk eene weder in-

storf-gepaart gaat, is, doorgaans met verstoptheid van de Leever, Mild of Darmscheilsklieren en eene beginnende Geelzucht, vergezeld: Hier tegen beveeld de Heer PRINGLE voornamelyk het volgende eenvoudige dog sterk ontbindend en Pisdryvend, middel.

℞. Summit: Absinth. vel Flor. Chamæmeli. Dr. VI.

Infund. in q. s. Aquæ.

Colatur Unc: X. add:

Sal Absinth. vel Tartar Gr. XXX. vel XL.

Spirit. Juniperi, Unc. ij. Misce.

Om in drie reizen 's daags te gebruiken, en aldus eenige daagen lang, daar mede te volharden. Zoo het noodig is, laat hy om de 4 of 5 dagen, met *Pilulis ex Colocynt-bide cum Aloë dr. Sem.* Purgeeren: Zoo de Ziekte daar na verminderd, geeft hy eenvoudige Staalmiddelen. Zie onze Aantekening op No. 38.

In eenige soorten van Waterzucht, alwaar de bekleedzelen des Buiks niet te zeer verdund zyn, doet het wakkere Wryven en Smeeren des Buiks met Boom Oly, zomwylen overvloedig Pis loozen en eenen natuurlyken afgang volgen,

storting drygd; men kan dit echter verhoeden, zoo de Lyder naauwe Kleederen draagd, de onderste Ledematen, wel en vast bewind, en tefens by goed Weêr beweging maakt.

Op deeze wyze word de Waterzucht, welke na langduurige afgaande Koortfen komt, licht genezen; wanneer ze echter van andere oorzaken voortkomt, word ze moeijelyk geheeld, en vereischt, herhaalde ontlasting van het overvloedige Water.

Door onderscheide wegen, kan men deze ontlasting trachten te bevorderen; de onderzinding echter heeft geleerd, dat het middel, N°. 39. zeer zeker, en werkzaam is.

Men geeft daar van, 's Morgens vroeg een Lepel vol. Zomwyl veroorzaakt het Braken, en als dan moet men maar een halve Lepel vol, geven: Gemeenlyk maakt het slechts een geringe Misfelykheid en Walging, en aanstonds daar op maakt de Lyder veelvuldige Pis, en bemerkt groote verlichtinge.

Zelden verwekt dit middel veel afgang, doch zoo dit geschied, doet het geen nadeel.

Alle dagen geeft men dit zelve middel, tot dat al het Water zig door de Pis, ontlast, en de Zwelling, geheel en al, verdweenen is. Indien een Lepel vol te weinig zy; dan kan men langzamerhand, meer geven, tot dat 'er eene overvloedige ontlasting, door de Pis, volgt.

Na dat de Zwelling verdwenen is, heeft men, nopens het voedsel, en andere behoedfelen, even dat zelve in acht te nemen, 't geen voorheen gemeld is.

Zomwyl verzameld zich het Water, in de holligheid van den Buik, en maakt, langzamerhand, eene ongewoone groote opzwellung. Om echter wegens deze Ziekte verzekerd te zyn,

zo legd men de eene hand op de zyde van den Buik, met de andere hand, slaat men zagtelyk, op de tegenöverstaande zyde; indien men dan, een geschommel (*Fluctuatio*) bespeurd, zoo weet men, dat 'er Water in den Buik is.

Zoo de Ziekte nog niet lang geduurd heeft, word zy dikwils door het gebruik van het Mid-
del N°. 39. Genezen.

Als echter, na weinige dagen, de Pis daar door niet overvloedig afschiet, nog de Zwelling minder word, dan moet aanstonds het Water door den Buiksteek (*Paracenthesis Abdominis*), af-
getapt worden.

Deeze kunstbewerking (*Operatio*), zoo zy Vroegtydig gedaan word, is *altoos zeker en no-*
dig: Maar zoo men dezelve by verouderde en
diep ingewortelde Ziekten in het werk steld, is
zy eenigzins gevaarlyk (*).

Men doet zeer wel, als men door den Buik-
steek, al het Water, op éénmaal, doet wegloo-
pen; en dit kan zonder gevaar geschieden: Men
be-

(*) 't Is zeer te verwonderen dat deze eenvoudige, en
min pynlyke *Operatie*, niet meermaalen vroegtydig, word
in 't werk gesteld; en zelf, voor dat door de Genees-
heeren, daar tegen eenige Purgeermiddelen waren toege-
diend. 't Is hier de plaats nog myn oogmerk niet, om
over deszelfs nut, eenigzins uit te wyden, maar my dunkt,
dat de veelvuldige gelukkige gevallen, welke voor handen
zyn, de jonge Geneesmeesters wel mogten aanmoedigen,
om deze *Operatie* meer en vroeger voor te stellen. De
Koninglyke Pruisfische Lyf- Arts, de Hr. J. T. ELLER,
geeft in zyn *Medicinische und Chirurgische Anmerkungen*,
alleen drie gelukkige gevallen van deze *Operatie* op: Ook
bidde ik allen Konstbroeders, om de gelukkige en verba-
zende gevallen, welken de beroemden MEAD, daar van
opgeeft, te willen nazien. Onze treffelyke Schryver is
deswegens zeer te pryzen, dat hy dezelve, zoo kloek-
moedig aanpryft, en ik wensche hartelyk, dat hy navol-
gers, vinden mag.

behoeft slechts, terwyl het Water wegloopt, den Buik langzamerhand, met breede banden enger te maken, en te omwinden; want, daar door worden de flaauwten, en andere kwade toevallen, verhoed. Na dat al het Water is wegge-loopen, moeten de Banden om den Buik, wel vast gemaakt, gehouden worden. De Levenswys moet geheel droog zyn, zoo als boven reeds gezegd is.

Behalven dit, moet de Lyder het Middel N°. 38. naarstig gebruiken. Zomwyl zweld de Buik wederom op, maar dan kan men den Buiksteek noch een en meermalen, als het de nood vereischt, in het werk stellen.

Dewyl echter, hoewel zeldzaam, de Buik, niet van Water, maar van Winden, word opgeblazen, zoo moet men, met groote zorgvuldigheid, dit trachten te onderscheiden, nadien de Buiksteek by deeze Ziekte, zeer weinig hulpe brengt, en by na altoos de dood verhaast.

Men noemd deze Ziekte de Wind of Trommelzucht (*Tympanites*), en deze word, door de volgende teekenen, van de Waterzucht, onderscheiden (*):

1. Zelden verheft zich in de Windzucht, het Gezwel zoo hoog, als wel in de Waterzucht, pleeg te geschieden.

2. In

(*) De waare Windzucht is eene zeldzaame Ziekte en komt meer by Vrouwen en Kinderen dan by Mannen voor; en nadien de Vrouwen insgelyks zeer dikwils onderworpen zyn aan eene Zak Waterzucht der Eijerballen (*Hydrops Sacculus Ovarii*), dewelke dikwils, dog zeer verkeerdelyk, voor eene eigentlyke Water- of Windzucht word aangezien, zoo diend men nogthans deze verschillende Ziekten wel te onderscheiden, zoo als ik meene breetvoerig gedaan te hebben in eene Oordeelkundige Verbandeling over de Eijerneft Zakwaterzucht der Vrouwen, in het Vlde Deel, 2de Stuk, van de Hollandse Maatschappye der Weetenschappen, Bladz. 543-627.

2. In de Windzucht, is de Buik aan het voorste deel, zeer verheven, maar aan de zyde ingevallen.

3. Als men op den Buik slaat, merkt men geen geschommel van Water, maar wel een geluid, als van een Trommel.

4. Schoon zich de Lyder, op de eene of andere zyde wend, zoo veranderd de gedaante van den Buik niet: De Huid is wit en gespannen.

5. Eer de Windzucht zich openbaard, bemerkt de Lyder, dikwils pynen en krimpelingen om den Navel, nevens hardlyvigheid.

6. Op de Schaal gewoogen, bevind men de Windzuchtige Lyders, veel lichter, als de Waterzuchtige (*).

De

(*) By deze Teeken en van den Schryver, kan men, van den Hr. MONRO, uit het eerste deel der *Medical Essays*, nog deeze voegen:

De Buik zweld zomtyds zodanig en schielyk, dat zyne bekleedzelen, schynen te zullen barsten, en den Ziekten te verstikken; daar na ontzweld hy langzaamerhand, zonder eenige ontlasting, en dit geschied op ongelyke tyden.

De groote Zwelling van de Buik geweeken zynde, word men, op het gevoel, eene ongelyke Zwelling der Darmen gewaar, welke zig van de eene, na de andere zyde, verspreid; maar voornamelyk in de zyden van den Onderbuik, hangd.

Hier moet men nog byvoegen, rommelingen van Winden, welken zig met een groot geraas, door den geheelen Onderbuik, hooren laten; en by tusschenpoozen wederom komen.

Zomwylen is de rechte of eene andere Darm zoodanig te zaamen getrokken, of door een Vleeschachtig uitwasch of gezwel geslooten, dat 'er naauwlyks Vuiligheid of Winden ontlast konnen worden: En zomwylen is dit laatste ongemak eene oorzaak van de Trommelzucht.

Uit deze Teeken en dunkt my klaar te blyken, dat deze Ziekte, niet in de holligheid van den Buik, maar in de Darmen zit. Ik hebbe ook dit, nog onlangs, in twee Lyken waargenomen. By dezelve was geen wind of lucht, in de holte van den Buik; maar de Darmen waren magtig, en als beenen dik, door wind uitgezet, en gezwollen.

Ik

De Windzucht is gevaarlyker dan de Waterzucht, en is meerendeels doodelyk.

Men

Ik twyffel daarom heel zeer, of 'er ooit lucht, zonder verrotting en de Darmen heel zynde, in de holligheid van den Buik, komen kan: Ook twyffel ik, of in eene beginnende Windzucht (*Tympanites*), de Buiksteek, na de wys der *Japoneezen*, met eene lange, dunne, ronde, naalde gedaan, niet van vrucht zoude kunnen zyn; ten minsten zegd de Heer KEMPFER in zyne Beschryving van *Japan*, dit, in een winderig Colyk, gezien te hebben. Ook getuigt de Heer HUXHAM in de *Philosoph. Transact.* No. 459. pag. 640. dat, wanneer de Schaapen en Kalveren, door 't eeten van jong Gras en Klaver, hunne Darmen door wind zoo zeer opgespannen hebben, datze gedreigd worden te zullen sterven, de Vee-Houders, derzelver Buik en Darmen, met eene naald doorprikken: Ook ben ik onderrecht, dat dit, by de Vee-Houders in Friesland, niet ongewoon is. HUXHAM meend ook, dat eene dunne holle naald, hiertoe beter dan eene andere is.

Ik twyffel echter heel zeer, of deeze Operatie in eene verouderde Wind of Trommelzucht van eenig nut kan zyn, ten minsten hebbe ik daar by, en na de dood, waargenoomen, wanneer ik de bekleedzelen des Buiks geopent hadde, en de opgezwolle Darmen als met geweld naar buiten drongen, dat eene middelmatige *Troisquart* in de Darmen gestoken, niets anders, dan maar een weinig schuimend Vogt ontlaste; en wanneer ik vervolgen de Darmbuis geheel opensneed, ontdekte ik, dat de lucht met het Vogt en de Vuiligheid der Darmen zoo naauwkeurig vereenigt was, dat het niet dan een enkel schuim uitmaakte, het welke zieh onmogelyk door den Buiksteek zal of kan ontlasten, en, in de holligheid des Buiks loopende, de dood verhaasten zal.

De Heer PRINGLE, pryft in deze Ziekte als een zeer noodzakelyk middel eenen breeden Band om den Buik, die de Zieken zelfs kunnen sluiten, naar maate de lucht in de Darmen opgeslooten, zig minder uitzet. MEAD, beveeld in de Trommelzucht, op den Buik Spaansche-Vlieg Plaafters te leggen; en SCHAEFFER, der *gebrauch und nutzen des Taback-Rauch-Clystères*, pryft daar tegen heel zeer het Clysteeren met Tabaks-Rook, en zegd, door een herhaald gebruik daarvan aan eene Vrouwe met eene waare Trommelzucht behebt, in eene korten tyd een volkome gezondheid te hebben bezorgd: En zeeker! deze twee laatste middelen, als ook het bedekken van den Buik met koud water, komen my onder veele andere, het allerkragtigste voor.

Men kan evenwel de volgende hulpmiddelen beproeven.

Tweemaal des daags, kan men den Buik een vierde van een Uur lang, met warme wolfe doeken wryven: En aanstonds daar na, met het Zalfje N°. 40. Smeeren.

Eenige dagen lang, kan men den Lyderen het Poeder, N°. 41. 's avonds ingeven.

Als de Winden door den Buik zich beginnen te bewegen, en de Lyder eenige ontlasting van afgang bekomt, heeft men hoop tot de herstelling.

Het Water stort zig dikwerf in de holligheid van de Borst uit, en maakt eene Borstwaterzucht (*Hydrops Pectoris*).

Hier van is dikwils de oorzaak, wanneer de Krygslieden, na groote verhitting, zich schielijk wederom verkouden; of, met grooten iever, koud Water drinken: Uit diergelyke voorgaande oorzaken, kan men deze Ziekte erkennen. Behalven dit, haalt de Lyder moeijelyk zynen Adem, vooral, zoo hy begint te slapen. In het Bedde kan hy niet nederliggen, maar moet over-eind of, voorövergebogen, zitten. Waar by nog eene droge Hoest komt: Ook pleegen in het begin der Ziekte, de Voeten te zwellen (*).

Men

(*) Behalven deze Teekenen neemt men nog waar, dat, zoo het Water zig slechts aan de ééne zyde van de Borst onthoud, de Lyder altoos genoodzaakt is, op die zyde het meest te moeten liggen: Ook is de Arm, Hals en het Aangezicht en vooral de buite Enkel, van de Zieke zyde, veeltyds door Zucht dik en gezwollen. En, zoo het kwaad tot eenen hogen trap gekomen is, wyken de Ribben eenigzins, van elkander, waar door de omtrek der Borst aan die zyde, vergroot word. Dog, by eene waare Etterborst (*Empyema*), en uitstorting van bloed in de holligheid van de Borst, hebben dezelve Teekenen insgelyks plaats. Nogthans is het zeker, en het openen van Lyken heeft my doen zien, dat de Waterzucht der Borst, veel gemeender is, dan in 't gemeen by de Geneesheren gedacht, of, geloofd word.

Men heeft waargenomen, dat zich de Lyder veel beter op de Borst bevind, wanneer hem de Beenen merkelyk toenemen te zwellen; in het tegendeel, als de Zwelling verminderd, word hy wederom bezwaarder op de Borst.

Zoo deze Ziekte nog geene diepe wortelen gefchooten heeft, kan ze dikwils licht en gelukkig, door het Middel, N°. 39. geholpen worden.

By aldien dit niet helpt, dan is 'er niet over, dan dat men de Borst-Opening (*Paracentesis Thoracis*), te werk ftelle; de bevinding echter leerd, dat dit een twyffelachtig Middel is, en altoos niet gelukkig flaagd (*).

V A N H E T B R A K E N.

(*Vomitus*).

Alhier word niet gehandeld van het Braken, 't welk by andere Ziekten, by voorbeeld, Koortfen, Ontfteeking van de Nieren, enz. ontftaat; maar van dat zoort, het welk na eene kwade levenswys en overlading van de Maag, voortkomt.

Het zekerfte Middel hier tegen is, dat men de Brakende Lyders, veel laauw Water doet drinken, waar door zy te gemakkelyker Braken, en de Maag te beter gezuiverd word.

By aldien daar na, nog eene miffelykheid, en bitterheid van de Mond, overblyft, en de Tong met een taaij flym bedekt is, moet men den Lyderen, een zagt Braakmiddel, N°. 27. (gelijk als boven by de afgaande Koortfen gezegd is) ingeven.

Na

(*) In het 2de Deel, de *l'Academ. Royale des Chirurg*: vind men nogtans van den Heer MORAND, een zeer gelukkig voorbeeld.

Na dat het Braakmiddel, zyne werking gedaan heeft, en de Lyder ophoudt te Braken, moet men hem alle drie uur, twee Lepels vol, van N°. 42. ingeven; waar door alle onrust ras gestild word: Denzelven dag, als de Lyder het Braakmiddel N°. 27. genomen heeft, geeft men hem 's Avonds het Drankje N°. 24. op eenmaal in.

VAN HET BORT, BOORT.

(*Cholera*).

Indien een Lyder, van boven door Braken, en tevens van onder, door den afgang, eene groote meenigte zyner vochten, schielyk verliest, zegd men: Deze Zieke heeft een (*Cholera*), Boort, of Bort.

Niettegenstaande, deze Ziekte, door alle tyden des Jaars, uit overlading van de Maag, en Dronkenschap, ontstaan kan; neemden men nochtans waar, dat ze op het einde van den Zomer, en het begin van den Herfst, het veelvuldigst voorkomt.

Ook ontstaat deze Ziekte, als men al te veel Ooft, of Zomer-Vruchten, op eenmaal eet; of ongezond en vervuild Water drinkt; of de Maag met nieuwe Most overlaad.

Deze Ziekte is zomwylen zoo hevig, datze ook de sterkste Menschen, dikwils geheel ontkracht; ja! zy kan, in vierentwintig Uuren, de dood veroorzaken.

De Lyder heeft grooten dorst en benaauwdheid; de Pols gaat vaardig, is klein en dikwerf ongelyk; het Aangezicht ingevallen en doodkleurig; de Ledematen verliezen hare natuurlijke warmte; op het geheele Lighaam vertoont zich een koud Zweet; in de Handen of Voeten,
en

en dikwerf in beiden te gelyk , ontstaan Pynen , Spanningen , en Kramp-achtige Trekkingen ; aanstonds daar op volgt eene Stuip , en , eindelijk de dood , indien men geene vaardige en zekere Hulpmiddelen , kan aanbrengen.

Alle Braak-en Laxeermiddelen , moet men hier myden ; want ook de zagste daar van , zyn altoos nadelig. De Lyder moet bestendig dunne Soupen gebruiken , van Hoender- of Kalfsvleesch : Zoo men deze niet voor de hand heeft , kan men gebrade of geharst Brood in Water kookten , en dit in plaats der Soupen , gebruiken. Van diergelyke Soupen , kan men de Lyders ook Clystee-ren zetten , op dat zoo wel uit de Maag , als Darmen , alle schadende scherpte , worde weggespoeld.

Na dat men de Lyders , drie of vier Uuren lang , met Soupen , onderhouden heeft ; moet men hun , alle halve vierde van een Uur , een Lepel vol , van N°. 43. geven , tot dat het Braken en Afgaan , ophoud ; of , ten minsten , zeer verminderd is. Als zich de Lyder iets beter bevind , moet hy slechts alle drie uren , eenen Lepel vol nemen ; en daar mede zoo lang voortvaren , tot dat het geheele Drankje , is uitgebruikt.

Maar , schoon ook hier mede , al het Braken en Afgaan , geheel ophoud ; moet de Lyder nochtans vier dagen lang , 's Morgens en 's Avonds , altoos drie Lepels vol , van N°. 43. innemen.

Voor voedsel , diend niets beter , dan Soupen van Kalfsvleesch , met Ryft ; doch altoos zeer weinig , en dikwils , te gebruiken.

By aldien men niet aanstonds , in het begin , by de Lyders geroepen is , maar zy reeds eenige Uuren , zonder hulp gelegen hebben , en door de overmatige ontlastingen zyn afgemat , doch voor.

voornamenlyk, zoo zy reeds in handen en Voeten, spanningen gevoelen; moet men hun aanstonds en zonder vertoeven, N°. 43. op de voorfchreve wys, ingeven.

VAN DEN BUYKLOOP.

(*Diarhæa*).

Als een Lyder, dikwils eenen dunnen waterigen Afgang heeft, dan heeft hy eenen Buikloop.

By dezen Buikloop, word geene hevige nog groote Buikpyn waargenomen; en dit is het teeken, dat de Buikloop (*Diarrhæa*) van den eigenlyken Loop (*Dysenteria*), onderscheid.

Dewyl door den Buikloop, veelyds veel schadelyke vuiligheid, uit het Lichaam gevoerd word, is deze Ziekte niet altoos kwaad en nadelig; ja! zomwyl is zy zeer dienstig.

Men weet, dat de Buikloop niet nadelig is, als de Lyder daar door niet verzwakt, maar veel eer, beter en sterker word; in het tegendeel, wanneer daar op eene zwakheid volgt, dan is hy schadelyk.

Een veelvuldige Afgang, die in het begin niet kwaad schynt, kan echter nadeelig worden, zoo hy lang aanhoud, of, meer dan vier of vyf dagen, duurd: Want het Lichaam word door eenen langduurenden veelvuldigen afgang, van zyne Vogten berooft; de Darmen worden ontveld: In den Buik komen pynen, perfsingen, en daar door word een Buikloop in eenen doorgaanden Loop, veranderd.

Wanneer nu een Buikloop, hulpmiddelen vereifcht, dan geeft men den Lyder s' Morgens vroeg, het Poeder N°. 44. en 's Avonds het Drankje N°. 24.

De Lyder kan Soupen van Kalfsvleesch met Ryft, of, Gerst met zoete Melk, tot een Pap gekookt, eeten.

Zoo na twee dagen, de Afgang niet ophoud, geeft men wederom 's Morgens N°. 44. en 's Avonds het Drankje N°. 24. Zoo het de nood vereischt, moet men na twee dagen, hetzelfde Poeder en Drankje nog eens geven.

Op dat echter de Afgang verder gestuit word, moet men nog vier Avonden het brokje N°. 45. ingeven.

De Lyder moet altoos wel gedekt blyven, en alle koude lucht moet men zorgvuldig myden.

V A N D E N L O O P. (*Dysenteria*).

Een langduurige Buikloop, eindigt dikwerf, in eenen kwaden Loop.

Niettemin, in den Zomer, en 't begin van den Herfst, ontstaat veeltyts in de Heirlegers de Loop, zonder voorgaande Buikloop.

Men zegd, dat een Lyder den Loop heeft, als hy, nevens veelvuldige Afgangen, te gelyk klaagd, van hevige Buikpynen, en krimpelingen.

In den Loop, gaat altoos nevens de vuilheid, geen Bloed gemengd, zoo als veelen te onrecht menen, en hem deswegens den Roden Loop noemen.

Zomwylen echter, gaat een roodachtig, of met Bloed gestreepde slym, door den Afgang weg; vooral, zoo de Ziekte lang geduurd heeft.

De voornaamste oorzaken dezer Ziekte, worden in de Heirlegers, doorgaans bevonden, de volgende te zyn:

E

De

De Gal, word door de groote Zomerhitte, en door veel Krygs-Arbeid, fcherp; inzonderheid, als men zich na groote verhitting, in de koude begeeft; of, wanneer de Soldaten (*of, op Zee de Matrozen*) met natte Klederen slapen. Door even die zelve oorzaak, neemd men ook waar, dat, ter plaatze daar eene groote hitte des daags, en koude des nachts is, veelmalen de Loop voortkomt.

Dit kwaad, ontstaat ook als men stilftaand, moerasfig en stinkend, Water drinkt.

Als men Vleesch of Vifch, die begint te verrotten, of, als men gefchimmeld, of van befchimmeld Koorn gebakken Brood, eet.

Zekere, en talryke waarnemingen en ervaringen hebben geleerd, dat de rype Zomervruchten, zelden of wel nooit, den Loop veroorzaken; echter konnen zy nadelig zyn, als zy te veel, op eenmaal, ge-eeten worden.

De Loop, die uit gemelde oorzaken, voortkomt, breid zich door eene vlugge besmetting, zeer ras, in het Leger, uit; inzonderheid fteekt de loopige damp, die van den vuilen Afgang opklimd, de gezonden aan, die op dezelve plaats, hun gevoeg verrichten.

Dit kwaad, moet zorgvuldig verhoed worden.

Daarom daar de Loop ontstaat, zal het noodig zyn, dat men der loopigen Afgang, in diepe kuilen doet, en dikwils op den dag, met Aarde overdekt. De gezonde dienen echter hunnen Afgang op byzondere plaatfen, te verrichten.

Om te verhoeden, dat deze Ziekte, in een Leger, kome, of te haastig vermeerdere, doet zeer veel, dat men dikwils van plaats verandert, en niet lang op eene plaats, blyft.

Men moet alles, wat zulk eene Ziekte veroor-

oorzaken kan, zoo veel immer mooglyk, zoeken te vermyden.

De Geneezing dezer Ziekte, word op de volgende wys begonnen.

Als de Lyder volbloedig is, groote hitte of ook eene hevige Koorts heeft, moet men aanstonds, op den Arm 8 of 10 Oncen Bloed laten; dit geschied echter zeldzaam; want, meerendeels heerscht in de Legers een Loop, zonder Koorts, en aldus is het Aderlaten onnodig.

Men geeft den Lyder slechts het Poeder N°. 46. met Wyn.

Na dat hy eens gebraakt heeft, geeft men hem Laauw Water met Honich te drinken, en dit herhaald men, zoo dikwerf, als hy Braakt.

Als de Lyder, twee Uuren, van het Braken, bevryd, en stil is geweest; geeft men hem het volgende voedsel: Men neemt eenige stukjes geharst Brood, hier op giet men vier Oncen kouden Wyn, en bestrooid het met een weinig Kaneel en Zuiker, tot dat het aangenaam is.

Den zelven dag 's Avonds, neemt hy de Pil N°. 47.

Den volgenden dag 's Morgens, geeft men hem wederom het Poeder, N°. 46. om daar mede te doen, gelyk op den voorgaanden dag. Als de Ziekte niet ophoud of verminderd, moet men op den derden dag, dit nog eens herhalen.

Zoo echter, op de twedemaal, de Ziekte verminderd is, kan men één of twee dagen wachten, en daar na voor de derdemaal, het Braken, herhalen.

Men heeft door ondervinding, dat het de Zieken veel dienstiger is, in plaats van het Poeder, N°. 46. het Poeder, N°. 48. 's Morgens in te geven, en des Avonds, de Pil, N°. 47. Men herhaald dit om den anderen dag, tot drie rei-

zen, zoo de Loop niet eerder op mogt houden. Zoo het Poeder N°. 48. by sterke Lichamen niet genoeg werkte, dan moet men tien of twaalf greinen geven (*).

Na dat nu deze ontlastingen, gedaan zyn, moet men den Lyderen 's Morgens, 's Middags, en 's Avonds, telkens een vierendeel loods, van het Conferf N°. 49. geven.

De algemeene Drank moet bestaan, uit twee deelen Garst- of Gierst Water, en een deel Melk.

Garst, Haver, Gierst, Ryf met zoete Melk tot een Pak gekookt, zyn hier de beste Spyzen.

Zoo de rottige stank van den Afgang, minder word, dan kan men de Lyders Vleesch Soupen met Garst, Ryf enz. gekookt, toestaan.

Zoo echter eene al te groote kwaad aartigheid, of, de lengte des tyds, de Lyder al te zeer verzwakt hadde, zoo zoude het niet raadzaam zyn, de Geneezing met ontlastende middelen, te beginnnen; nadien de zwakke toestand der Lyderen, zulke middelen niet meer zoude kunnen verdragen.

Men weet, dat de Lyder in eenen kwaden toestand is, als hy groote Buikpyn en Perssinggen heeft. Als de Pols wankelende en zwak is.

Het

(*) Het Poeder No. 48. is het *Vitrum Antimonii Ceratum*. Dit middel, heeft zedert eenige weinige Jaren in Europa, eenen algemeenen roem verworven, tegen den kwaden Buikloop (*Dysenteria*). Een geschiedkundig verhaal daar van, als mede van deszelfs uitwerking en deugden, kan men vinden in de *Medical Essays of Edinburg*, Vol. V. en in het Aanhangsel van het *Gentlemans Magazine for the Year 1753.* die waardig zyn daar over geleezen te worden; dan zoo men dit middel niet vaardig had, behoeft men zig deswegens niet te bekommeren, wyl twintig grynen *Tpecacuanba* met twee grynen *Tartarum Emeticum* gemengd, doorgaans even zeker werken en de bedorve Stof, als oorzaak der Loop, door braaken uitwerpen.

Het aangezicht bleek, en hy eenen afkeer van alle Spys, en eenen onverzadelyken Dorst, heeft (*).

Als dan, moet men den Lyder, alle uuren, eene Once van N°. 50. en 's Avonds de Pil, N°. 47. ingeven.

Wanneer de kwade toevallen eenmaal beginnen te bedaren, en de krachten te vermeerderen, dan kan men 's Morgens N°. 44. en 's Avonds N°. 47. ingeven. Den tweeden dag, doet men dit wederom, en zo de Ziekte niet verminderd, moet men dit ten derdenmaale, hervatten.

Daar na, moet de Lyder, eenige dagen lang, driemaal 'sdaags, een vierendeel-loods van N°. 49. inneemen.

Zomwyl, word de Endeldarm, door de scherpte van den Afgang, raauw, ontbloot en ontveld; de Lyder heeft geduurige Perszingen, zonder eenige aanmerkelyke ontlasting: In zulk eenen toestand, moet men 's Morgens en 's Avonds een Clysteer, N°. 51. zetten, welke de Lyder lang by zig behouden moet (†).

Zoo,

(*) In dezen toestand roemd de Heer DEGNER, zeer de *Cort. Simaruba*; twee Drachma met twee pond Water tot acht Oncen gekookt, waar van hy zomwyl een Theekopje vol ingeeft; Drie Theekopjes daar van stillen doorgaans, zegd hy, dit groote kwaad; zo niet, dan moet men 'er zes of meer doen gebruiken. Dit Middel is zeer bitter, versterkende, en word voornamelyk tegens langdurige perszingen en afgangen, dat is, wanneer de bedorve Stoffe, als de eerste oorzaak dezer ziekte, door ontlastende middelen is uitgedreven, aangepreezen.

(†) Ik kan, by het aanhaalen van deeze Terpentyn Clysteer, No. 51. niet voorby te melden, dat, schoon ze tegen de loop byna algemeen van ieder een word aangeraaden, nogthans de Hooggeleerde en zeer Ervaaren Heer Profr. J. BON, die in den laatst voorgaande Oorlog de Leegerzieken vier Jaaren lang met veel roem bediend heeft, my

Zoo, na de noodige gemaakte ontlastingen, nogthans eene hevige Buikpyn, overbleef; dan zal de Lyder eene groote verlichting ontwaaren worden, als hem tweemaal 's daags, een zagt gekookt Ey met versche Boter, gegeven word (*).

VAN

meermaalen heeft verzekerd, dat hy daar van byna nooit, de verwagte uitwerking gezien heeft. In het tegendeel schynt de *Terpentyn* en *Iberiac*, de pyn en raauwheid van den Endeldarm, veel eer te vermeerderen, en byna altoos eene geneigdheid tot zeer lastige Aembyen na te laten; en gelyk dit de bevinding allerduidelykst leerd, zoo schynt het ook met de gezonde reden, niet te stryden. Ik heb in den voorgaanden Oorlog als eerste Heelmeester, 's Lands Zieken en Gekwetsten, mede vier Jaaren helpen bedienen, en op een algemeen aanraaden ook dikwerf, van deze Clysteer, gebruik gemaakt, maar de verwagte Pynstillende kracht, daar van niet waargenomen. De Heer PRINGLE gebied dikwils, alleen Oly in te spuiten. Lyn-oly met zoete Melk en eenige droppen *Laudan. Liquid* gemengd, schynen doorgaans aangenaam; dog voor al de volgende Clysteer:

R. Rad. vel Fruet. Saleb, Gr. xvj.

Aq. Commun. Unc. v.

Coq. Colatur: add: Lact. puri Rec. Unc. iij.

Fiat Clysma.

Om op eene of twee reizen te gebruiken. Dit afkooksel, kan ook met veel nut, gedronken worden. By gebrek van het *Saleb*, kan men ook Arabische of eenige andere zachte Gom of Vischlym (*Ichtyocolla*), in Water en Melk of in Camomille-thee smelten, en, tegen de groote pyn en krimpelingen, in ruimen maate doen drinken. Gemelde Gom, brengt ook in de Darmen geheel geene vuiligheid aan, en is een zeer goed voedsel, ja! na het bericht van den Heer HASSELQUIST, zouden in 1750, in een Abisinische Caravana, meer als 1000 Menschen, twee maanden lang, hun leven daar mede alleen onderhouden hebben. Zoude het geheime zoogenaamde voedsaame Poeder, ook uit deeze Gom bestaan?

(*) In de hardnekkige en vastzittende Buikpyn, by den Loop, gebied de Heer PRINGLE eene Spaansche-Vlieg-Plaaster op de pynlyke plaats te zetten, of, eene gemeene verwarmende Plaaster met een vyfde-deel, Spaansche-Vlieg-Plaaster vermengd, op den Buik te leggen: Ook zegd hy, in dit geval zeer veel nut gezien te hebben van het drinken van Chamomille Thee, welke hy, wegens der-

zel-

VAN DE ONTSTEKING DER
DARMEN. (*Inflammatio
Intestinorum*).

Even die zelve Oorzaaken, uit welke de Loop ontstaat, kunnen ook eene ontfteeking der Darmen verwekken; het welk altoos eene gevaarlijke Ziekte is.

Men kend deze Ziekte, als de Lyder, over hevige Pynen, in den Buik klaagd; en dat deze, door het aanraaken, grooter worden; de Buik is opgeblaazen; de Lyder braakt dikwils, en de Afgang is verstopt; teffens heeft hy eene geduurige Koorts, groote hitte en dorst; de Pols is hard, de Pis brandend rood (*Flammea*), en de krachten gaan zeer schielyk weg.

Als alle deze toevallen zeer hevig zyn, zal de Lyder ras sterven: Kort voor de dood, houden de Pynen op; de uitwendige Ledemaaten worden koud, en zwart blaauw; het aangezicht is doodelyk ingezonken. De Pols klein, zeer ras, en ongelyk: Deze teekenen, geven te kennen, dat de dood, reeds voor de deur staat; niettegenstaande, de Lyder en de Omstanders dikwerf meenen, dat de Lyder beter word, om dat de pijn verdweenen is.

Aanstonds, in het begin van deze Ziekte, moet men eene ruime Aderlaating doen; en zoo de pijn niet zeer veel verminderd, of wederom
op

zelve krampstillende, versterkende en verrotting weerende eigenschappen, zeer aanpryft. PRINGLE, en vooral GRAINGER, roemen ook heel zeer het drinken van Kalkwater, met half zoo veel zoete Melk, gemengd, om de zwakke ingewanden in een verouderde buikloop te hulp te koomen.

op nieuw hervat; dan moet men de Aderlaating herhaalen (*).

Drie of vier keeren 'sdaags, moet men den Lyderen een Clysteer, N°. 52. zetten.

Wolle doeken die in de stoving N°. 12. bevogtigt zyn, moet men bestendig warm op den Buik leggen: Een varsch, en warm net, van eenig viervoetig Dier, warm om den Buik geslagen, is ook van veel dienst.

Alle half uur, moet de Lyder een kopje vol, van den Drank N°. 53. warm inneemen.

Zoo de Pols, eenen gelyken slag behoud; de pynen zagter worden; de winden door den Aars, voortgaan; en de Clysteeren haare uitwerking hebben, dan heeft men goede hoope.

Zom-

(*) De groote BOERHAVE spreekt over de Aderlatingen, in de Ontsteking van de Darmen, *Aphor. 964.* met nadruk. Hy zegd: *Dat die daar in even als in het Zydwes (Pleuritis), gedaan moet worden.* Wat dienst de Aderlatingen ook by bekleemde en ontstoke Darm- en Netbreuken doen, leerd de dagelyksche bevinding: Deswegens zegd ook de oordeelkundige Heer SHARP, in de 4de Engelsche druk van zyn *Treatise on the Operations of Surgery*, Pag. 18. aldus: *Daar is mischien geene Ziekte, uitgezonderd de Pleuris, die by groote of ruime Aderlatingen aanstonds meer verlichting heeft, dan de beknelde Breuken.* De Heer PRINGLE gebied in zyn meermaalen gepreeze Verhandeling, aanstonds na de eerste Aderlaating in de ontsteking van de Maag, Darmen of Liever, *eene groote Spaansche-Vlieg-Plaaster op den Buik te leggen*: Ook zegd hy, *dat dezelve in eenen zoogenaamden Darmkrinkel (Ileus) zeer nuttig is; datze de vastgezette Pynen der Darmen, zoo wel die van eene Ontsteeking, als van Winden voortkomen, aanstonds verzagt.* De goede diensten, die de Spaansche-Vlieg-Plaasters in eene waare en basterd Ribbenvlies-ontsteking, doorgaans aanbrengen, schynen derzelver nut in eene ontsteking van de Maag, Darmen of Liever, zeer te begunstigen. Anderen raaden, dog vooral in 't beginzel deezer Ziekten, dikke doeken met koud water over den buik te leggen; althans in beknelde darmbreuken heb ik daar van meermalen eene heilzame uitwerking gezien.

Zomwylen blyft het Lichaam hardnekkig verftopt, niettegenftaande de Lyders dikwerf geclyfteerd worden; in dezen toefland, hebben de Clyfteeren van Tabaksrook, dikwils zeer veel goeds gedaan. Voor drank, diend gekookt Garftenwater.

Voor voedsel, geeft men niets anders dan dunne Soupen, tot dat het kwaad geheel overwonnen, en in drie dagen, daar van niets meer gebleeken is.

Ja! fchoon ook, alle toevallen, geheël verdweenen zyn, zoo moet de Lyder nogthans in eenige dagen, zeer weinige, en zeer licht verteerbaare Spyzen neemen, op dat de Darmen niet wederom bezwaard, en de Ziekte van nieuws verwekt worde.

Zoo deeze Ziekte na goede hulpmiddelen niet ras verzagt word, ftaat het koude Vuur (*Sphacelus*) te vreezen; niettemin, als men de behoorlyke middelen, van het begin af aan, naarftig en kloekmoedig gebruikt, zoo is 'er hoop, dat deze ontfteeking, verdeeld kan worden.

Wanneer echter de hulpmiddelen, te laat zyn aangewend, de Ziekte reeds drie of vier dagen, geduurd heeft; en de Lyder inplaatze van eene hevige fteekende pyn, eene ongewoone zwaarte in den Buik, en grillende huiveringen bekomt, dan kan men gemakkelyk oordeelen, dat 'er eene verzwearing, gemaakt word.

In zulk eenen toefland moet men de Stoving, N°. 12. naarftig gebruiken; maar des Nagts, kan men den Buik, met de *Labdanum* Plaafter, bedekken.

Zomwyl, zyn de Darmen, aan het Buikvliefch (*Peritonæum*), vaft gegroeid; als dan vertoond zig de verzwearing uitwendig aan den Buik, welke aanftonds moet geopent worden, op dat

de Etter, kan uitvloeijen; (dog deeze omstandigheid komt niet veel voor).

Als de Verzweering der Darmen den Etter, in de holligheid van den Buik, uitstort, heeft dit doorgaans een kwaad eind; vooral, zoo de-zelve daar van daan, niet vaardig kan worden weggebragt: En dit kan niet, dan zeer bezwaarlyk, geschieden; ja! schoon dat dit konde worden uitgewerkt, zoo is het nogthans moeijelyk te onderscheiden, zeker te weten of de Etter in de holligheid van den Buik, al, of niet is uitgestort; vooral, zoo niet op eenmaal, zoo veel Etter, in de holligheid van den Buik, is uitgestort geworden, dat daar door eene kenne-lyke Zwelling, gebooren word. Het gebeurd nogthans dikwils, dat de Etter, in de holligheid van de Darmen valt, en met den Afgang, geloofst word; het welk een goed teeken is, Wes-halven, als men bemerkt, dat'er eene Verettering gebeurd, dan moet men den Lyders dik-wils, eene Clysteer N°. 52. zetten; om daar door de inwendige deelen der Darmen, te verwee-ken; en den Etter derwaarts heen, te lokken.

Zoo de Etter alleen, of met den Afgang, geloofst word; moet men den Lyderen eene groote meenigte van de Kruiderthee N°. 16. met Honich zoet gemaakt, te drinken geven; en daar by driemaal 's Daags, een Poeder N°. 18.

Soupen van Vleesch, waar in Endivie, Salade, Kervel, en andere diergelyke Gewassen, gekookt zyn, kan de Lyder eeten; dog deze Soupen behooren altoos doorgedaan te worden, op dat daar door, geenen vasten op dikken Afgang, in de Darmen gemaakt worde.

Met deze Hulpmiddelen en Leevenswys moet men volharden, tot dat in drie dagen, geene Et-
ter

ter met den Afgang, meer bemerkt word: Daar na kan de Lyder van langzaamerhand, wederom op de voorgaande wyzen, leeven.

VAN DE RAAS-KOORTS.

(*Phrenitis*).

Als een Lyder, bestendig zot, dwaas en verkeerdelyk spreekt, en tegelyk, eene geduurige aanhoudende heete Koorts heeft, dan noemd men dit, eene Raazende Koorts.

Op deeze wys word de Raas-Koorts van de Ylhoofdigheid onderscheiden, welke dikwils by de hevige hitte der afgaande Koortsen, word waargenomen, en met het afgaan der Koorts, wederom ophoud.

De Voorbooden van zulk eene Ziekte zyn; groote hitte, en onverdraaglyke pynen in 't Hoofd; het Aangezicht en de Oogen, zyn rood; als men den Lyderen iets vraagd, bekomt men een verkeerd antwoord: Met hunne Handen plukken zy geduurig aan de Beddekleeden, en beweegen ze in de Lucht.

Deze Ziekte word doorgaans veroorzaakt, door groote Zoomer-hitte, vooral, zoo de Krygslieden met ontbloote Hoofden, in de heete Zonneschyn, liggen te Slaapen; insgelyks langduurende Slaapeloosheid; hevige Toorn, het misbruik van Wyn, Brandewyn, en andere diergelyke Dranken kunnen ook oorzaak, van de Raas-Koorts zyn.

De Pols is hard, de Ademhaaling groot en langzaam.

Deze Ziekte is zeer gevaarlyk, en brengt de Lyders dikwils in eenen korten tyd, om 't leeven; want zy is een waarachtige ontsteking van de

de Herzenvliezen; ook zyn de Herzenen zomwyl daar mede zelfs aangedaan.

Als de Lyder eene groene stof Braakt, dikwils en onbehouwen, wild, spuwd en beefd; als de Pis dun, waterig, en by na zonder kleur is; als hy dikwils trekkingen heeft, en van geene dorst, klaagd; zoo ziet het 'er kwalyk met hem uit.

Het is zeer goed voor de Lyders, als zy ontlasting door Aambeijen bekomen, of, in afkeerigheid vervallen, of sterk uit den Neus bloeden (*).

't Is ook zeer goed, als zy pyn op de Borst, of aan de onderste Ledemaaten gevoelen. Zomwyl heeft ook een hevige Hoes, verlichting aangebragt.

Eene Aderlaating op den Voet, is hier ten uittersten noodzaakelyk; dog deze moet groot en haastig bloedende zyn. Zoo de Koorts en Hitte, niet nalaaten, moet het Aderlaaten herhaald worden. Ook is het dienstig, na de eerste Ader-

(*) Om deze reden gebieden STAHL, *de Scarificat. Narium Ægyptiac*: en HEISTER, *Comp. - Medic.* in de Raas-Koorts het Bloeden van den Neus door konst te verwekken. Hier toe is eene Schrypsen, of eenig ander weinig kwetzend werktuig; voldoende. Het was te wenschen dat de goede pogingen der *Natuur*, door de *Konst*, meermalen gevolgd wierden; maar het schynt, of deze kleine *Operatie* by minbeschaafde Volkeren meer dan by ons moet geoeffent worden. MEAD en PRINGLE, raden in deze Ziekte zeer aan om 6 of 7 Bloedzuigers aan de Slaapen van het Hoofd te zetten: Ook pryft de laatste voor een inwendig gebruik, *Salpeter met Campher* gemengd, en zegd; dat de *Campher* niet verhit, nog den Maage afkeerig is, als deze beiden in eene kleine maate, dog dikwils, gegeven worden. Op het Hoofd, beveeld hy Spaansche-Vlieg Plaasters te leggen, welke men ook tevens aan de beenen zetten kan. De Heer HAHN en andereraden nogthans aan om op het geschooren hoofd koud Water met *Sal Ammoniac*, *Salpeter* en zelf ys te leggen.

Aderlating op den Voet, dezelve daar na in de Hals-aderen te doen.

Men moet het Aderlaaten zoo dikwerf herhaalen, tot dat de brandende Hitte, en Ylhoofdigheid, zeer vermindert zyn.

Zoo de Lyder niet rusten kan, moet hy alle uur, een Theekopje vol, van N°. 54. warm neemen, en van het afkookfel N°. 25. een groote meenigte drinken.

's Morgens en 's Avonds, moet men den Lyderen eene Clystêer, N°. 11. zetten.

Zoo de Aambeijen gezwollen zyn, dan moet men daar aan Bloedzuigers zetten.

Het is ook van nut, dat men den Lyders het Hair afscheerd, en de Mond dikwerf met warm Water, gespoeld word (*).

Op het Voorhoofd, legt men eenen vier dikken Doek, die in half Azyn en Water (*Oxycratum*) door-nat is.

De Lucht diend koel te zyn, en de Lyder moet dikwils in het Bedde, overeind zitten.

Het is ook zeer dienstig als men de Lyders, tweemaal 's daags, uit het Bedde, in eenen Stoel zet, en een warm Voetbad doet gebruiken. 's Avonds na het Voetbad, moet men op, of, onder de Planten der Voeten, eene aantrekken-de Pap (*Epispasticum*), N°. 55. leggen, en 's Morgens wederom wegnemen.

Geduurende de Ziekte, moet men aan de Lyders

(*) PRINGLE zegt; de Raas-Koorts word dikwils uit gebrek van eene behoorlyke warmte en doorwaasfeming der ledemaaten, veroorzaakt of vermeerderd. Des wegens wil hy, dat, zoo ras een Soldaat met Koortfge toevallen in het Hospitaal komt, men aanstonds zyne handen, voeten, ja! zyn geheele lichaam met warmen Azyn en Water waschen zal. Niets is 'er, zegt hy, dat de doorwaasfeming zoo wel, dan dit, bevordert.

ders niet veel te eeten geven. Garst- en Haver-Soupen, zyn genoegzaam.

Als op deze of diergelyke Middelen, de Koorts zeer verminderd, de Ylhoofdigheid nagelaaten heeft, en de Lyder dan nog niet Slaapen kan, zoo geeft men hem 's Avonds de Amandel Melk, N°. 17. met anderhalf once witten Slaapbollen Syroop (*Syrupus Papaveris Albi*).

Zoo lang de Ziekte nog hevig, of, niet verminderd is, moet men geen Slaapverwekkende Geneesmiddelen, geven.

In het begin dezer gevaarlyke Ziekte, moet men alle vermogende Hulpmiddelen, kloekmoedig, en in groote meenigte, aanwenden. Zoo, echter de Hitte weinig, en de Ylhoofdigheid minder is; dan is het Aderlaaten en Clystteren, niet meer nodig. De Lyder moet dan alleen, den Drank N°. 25. gebruiken: Ook kan men hem wat meer te eeten toelaten. Want zomwylen gebeurt het, dat de Lyder op het eind der Ziekte, nog eenigzints raaskald, dog dit beduid niets, en vergaat van langzaamerhand; vooral, zoo de Lyder zoo veel kracht heeft, dat hy dikwils op den dag, buiten het Bedde, en overeind, zitten kan.

VAN HET NEUS-BLOEDEN.

(*Hæmorrhagia Narium*).

Dewyl het Bloeden, uit de Neus, dikwerf, in heete Ziekten, voorkomt, altoos eene verlichting veroorzaakt, en ook zomwyl de gezondheid volkomen hersteld; zoo kan men lichtelyk begrypen, dat dit, als dan, niet verhinderd moet worden.

Het

Het gebeurd echter zomwylen, zoo wel by Zieken, als Gezonden, dat, door een overmatig Neus-Bloeden, het geheele Lichaam word uitgeput; de Lyder in bezwyming valt; ja! eindelyk ook zelfs in doodsgevaar geraakt.

In dezen toestand, moet men het Neus-Bloeden stillen.

Op dat men echter weete, wanneer dit gedaan moet worden, zoo heeft men de volgende zaken, waar te neemen.

Zoo lang de Pols nog reedelyk vol is, het Lichaam eene evenreedige warmte, tot in de uitwendige deelen, behoud, en de Lippen met het Aangezicht nog rood zyn; heeft men geen gevaar te vreezen, schoon ook reeds veel Bloed verloren is.

Zoo echter de Pols zwak, en het Aangezicht en de Lippen, beginnen bleek te worden; dan moet men het Bloeden stillen: Dit nu kan geschieden als men de Armen, Beenen en Dyen, met banden (*Fasciis*) omwind: Want aldus worden de Aderen toegedrukt; en gemaakt dat 'er minder Bloed, na het Hart loopt. Na dat het Bloeden, aldus gestild is, moet men de banden, niet te gelyk; maar een vierde van een Uur na elkander, losmaaken en wegneemen.

Zoo echter op deze wys, het Bloeden niet gestild word, of, dat het, na het wegneemen der banden, wederom begint, dan moet men de volgende Middelen gebruiken:

Men maakt een lange wiek van Linne draaden, die men in het zaamentrekkend Waater N°. 56. nat maakt, en deze steekt men in het bloedend Neusgat. Bekwaamer kan dit gedaan worden, als men eene Schryf Pen, met Plukzel, of ontraafelde Linne-draaden, omwind, dezelve met het Waater, N°. 56. nat maakt, en daar

na

na in den Neus steekt. In het begin, moet men de Schryf-pen lynrecht, in en na de Keel, eenen halven duim ver, opschuiven; na dat men zoo verre gekomen is, ligt men het eind der Penne een weinig op, en brengtze zoo hoog, of diep, in de Neus, als zonder belediging, geschieden kan; daar na drukt men de Openingen van den Neus toe, en trekt de Pen te rug, wanneer het ontraaffelde Lynwaad te rug blyft, het geen men daar in, één of twee dagen, laat zitten, tot dat het van zig zelf van daar weder uitkomt.

Wyl echter de Eiken-Schwam, die de gedaante van een Paardevoet heeft, (*Agaricus Pedis Equini Figura*) dikwils en zeer gelukkig het Bloeden stild, zoo kan men het Poeder N°. 57. door eene holle Pen, in de Neus blaazen (*).

VAN

(*) Ik heb een hevig en hardnekkig Neus Bloeden, nooit beter kunnen stillen, dan, met één of tweemaal in het bloedend Neusgat, zulvere *Alcohol Vini* te spuiten; indien het daar na niet oogenblikkelyk ophoud, dan maak ik een lange, dikke, zachte Wiek daar in nat, en steek dezelve zeer diep in het bloedend Neusgat; en het is my daar mede altoos gelukt; zelf, na het trekken van vry groote *Polypi*. Een lang rond en dik stuk *Agaricus* in den Neus gestooken, schynt wel zoo zeker als het Poeder te werken; ja een stuk fyne Spons alleen, of in Water nat gemaakt, met een touwtje omwonden en gedroogd, is, tegens de meeste Bloedstortingen, immers zoo hoog als de thans beruchte *Agaricus*, te achten, en by de Nederlanders daar toe zedert veele Jaaren, met veel voordeel, gebruikt. Ziet zelf onzen SCHRYVER in zyne *Comment.* §. 490. No. 2; maar vooral myn *Aanhangsel* agter het door my vertaalde Werkje van de Heer C. GUATTANI over de gezwollen der slagadren, alwaar het gebruik der fyne spons by gekwetste slagadren nevens eene bezwagteling van het geheele deel, zeer gepreezen, en door voorbeelden beweezen word.

VAN DE GEDUURIGE AAN-
HOUDENDE KOORTS.

(*Febris Continua*).

Het word eene geduurige Koorts genaamd, welke van het begin eener Ziekte, tot aan derzelve einde, zonder ophouden, volhard.

De voornaamste oorzaaken dezer Ziekte zyn: Al te groote beweegingen en afmatting; vooral, zoo dit by heet en warm Weêr geschied. Het meest echter ontstaat deze Ziekte en Koorts, wanneer de Soldaaten grooten dorst moeten lyden, of te veel geestryke Dranken, drinken.

Want, daar door gaan de vloeibaare en dunne deelen des Bloeds, verlooren; het overige Bloed word dikker en scherper, en aldus kan dit zeer zwaare Ziektens en meerendeels met ontstekingen, veroorzaaken; nadien deze gesteldheid des Bloeds, reeds tot ontsteking zeer geneigd is.

Zoo zulk eene Koorts, aan eenig deel van het Lichaam, eene ontsteking veroorzaakt, verkrygt deze Ziekte van 't ontstoke deel, haaren naam: Aldus noemd men het eene ontsteking van het Ribbenvlies, ontsteking der Longen, der Herzen, der Keel, der Darmen enz. By welke Ziektens dikwerf, voor de plaatselyke ontsteking, eene geduurige Koorts word waargenomen; en welke altoos tot het einde der Ziekte, volhard.

Als echter uit voorgemelde oorzaaken, zulk eene Koorts voortkomt, dog zonder een bepaalde ontsteking van eenig deel, dan noemd men dit, zonder ander byvoegfel, eene geduurige of aanhoudende Koorts.

Men kend deze Koorts, uit de voorafgegane oorzaaken; vooral, zoo de Lyder in zynen besten ouderdom, en van eene heete en volbloede

dige gesteldheid is. De Pols bevind men ras, en hard (*Durus*); de Hitte is zoo groot, datze de Vingers, waar mede men den Pols voeld, als brand; de Pis is rood, dik en troubel; de Tong droog; de Dorst onverdraaglyk; de Lyder klaagd over Hooftpynen; en heeft eene bezwaarlyke Ademhaaling.

Zulk eene Ziekte is altyd gevaarlyk, en hoe heviger en erger de toevallen zyn, des te boozter is ook de Ziekte.

Het is noodzaakelyk, aanstonds in het begin dezer Ziekte, Ader te laten, en het zelve zoo dikwerf te herhaalen, tot dat de groote Hitte verminderd, en de Tong vogtig begint te worden.

Gekookt Garsten-Waater, diend voor eenen algemeenen Drank, by ieder Pond daar van, kan men een Once Azyn Honich (*Oxymel*) N°. 31. mengen. Alle twee Uuren, geeft men den Lyders, een Theekop vol van N°. 54. tweemaal 's daags zet men dezelve een Clysteer, N°. 11. (*).

Aldus volhard men, tot dat de Lyder beter word, 't welk men weet, als de Hitte verminderd, de Pols niet meer zoo vaardig gaat, de Dorst minder, en de Mond en Tong vogtiger word, de Pis niet meer zoo rood is, en een zelffel maakt.

De

(*) In *alle* Ziektens met ontfeking, daar men de Lyders met geene Purgeermiddelen nog herhaalde Aderlatingen durft afmatten, maar hnnne krachten, ter voltooiing van de scheiding der Ziekte, bewaaren moet, doen de Clystee-ren eenen voortreffelyken dienst. De Ingewanden worden daar door niet alleen Verkoeld en Verfrist, maar ook de Ziekte maakende Stof, derwaarts gelokt, en uit het Lichaam gevoerd, zonder dat de Zieke zelf'er door verzwakt word: Hierom kan men haar gebruik, in diergelyke Ziekten, niet genoeg aanraaden. Enkele Wye van Melk, of Waater met wat Honich en Salpeter gemengd, zyn voldoenend.

De Levenswys moet dezelve zyn, welke in de ontsteking van het Ribbenvlies of Zydewée, is aanbevolen.

Als de Ziekte verminderd, is het genoeg, zoo de Zieke slechts het Afkookzel, N°. 25. naarstig drinkt: Men kan hem van langzaamerhand ook iets méér te eeten geeven, tot dat hy geheel hersteld is (*).

Hier by, moet men nog aanmerken, dat 'er nog eene andere soort van Geduurige Koorts is, in welke het Bloed der Lyderen, niet dik, nog tot ontsteking is geneigd, maar, veel eer, door de verrotting, ontbonden en dun gemaakt; Zulk eene Koorts, is veel arger en gevaarlyker dan de eerste; zy is ook dikwils aansteekende en besmettelyk.

De voornaame Hoofd-oorzaaken dezer Ziekte zyn: Als het Krygs leger by warme Zoomer-ty-

(*) Deze Geduurige Koorts welke met ontstekinge vergezeld is (*Febris Continua inflammatoria*), duurd zomwylen tot den 7de, 9de, maar meermaalen tot den 14de of 21ste dag, of langer; en deze dagen noemd men Ziekte-Scheidende (*Dies Critici*), in tegenstelling van den 4de, 6de, 11de, of 17de dag, welke oordeel of aanwys dagen (*Dies Judicatorii*) worden genaamd. Aldus wil men, wanneer op den 7de, 9de, 14de, of 21ste dag zig eene *Crisis* zal op doen, dat dit den 4de, 6de, 11de, of den 17de dag door een zichtbaar teeken, verandering of ontlasting in de Pis, in het zweet of in den Afgang enz. zal kenbaar worden: Ook is de dag, en vooral de nacht, voor de Ziekte-Scheidende, doorgaans zeer scharp en benaauwt; hierom word den 6de, 8ste, 13de, of 20ste dag, om dat op den volgenden zomwylen eene *Crisis* komt, *dies Tyrannicus* of *Indicatorius* genaamd.

Aldus is het nodig dat men in deze gevaarlyke Koorts op de gemelde dagen en teekenen naauwkeurig acht slaa; maar in de geduurig aanhoudende Rot-Koorts (*Febris Continua Purida*), welke onze *Schryver* hier op laat volgen, kan men op de *Critique* dagen en teekenen geenen vasten staat maaken.

tyden, op eenen Moerasfigen grond, word neêr-
geslagen; want aldaar is de Lucht met vuile
Dampen opgevuld; allermeeft echter neemt men
deze Ziekte waar, wanneer veele menfchen in
eene bekrompe plaats, alwaar de Lucht niet ge-
noeg vernieuwd kan worden, te zaamen moe-
ten woonen. Op de *Scheepen van Oorlog*, is deze
Koorts niet zeldzaam (†).

Nog fchaadelyker is het, als in bekrompe
Ziekenhuizen, veele Zieken en Gewonden, by
één liggen; en men de Lucht niet genoeg kan
veranderen. Want, door de uitwaaffeming der
Zieken, door den ftank van de Afgang, en
door de verrotting der Koud-vuurige deelen,
word de Lucht, welke men alle oogenblik moet
inademen, befmet; en daar van ontftaat eene
zeer kwaade en waare *Rot Koorts*, welke kort daar-
na befmettelyk en aanfteekende word (*).

Dee-

(†) Dat deeze Ziekte op de *Scheepen van Oorlog* niet zeld-
zaam is, heeft de Heer A. SCHLAPPRIZI, die eenige
Jaaren op de West-Indiën, als Heelmeester gevaaren heeft,
nadrukkelyk beweezen; wyl hy naauwkeurig heeft waar-
genomen, dat op XII. graden Noorder breette, alwaar de
Ziekte doorgaans begon, de *Thermométer* van PRINS,
eene hitte van 80 tot 84 graden 's daags, en 70 tot 72
's nagts, aanwees; terwyl de vogtigheid der Lucht op de
Notiométer, meeft al op 112 graden ftaan bleef. Nu is
het bekend, dat 'er niets de Verrotting meer bevordert,
dan *Warmte*, *Vogtigheid*, en vooral eene *ftilftaande Lucht*;
en deze zyn het, die niet alleen onze Vogten, maar ook
zelf de valte levende deelen doen bederven, en eene *waare*
Rot-Koorts voortbrengen.

Om dat de meefte bedorve Stof, die de Lyders door
het braken en afgaan loozen, van eene bruine zwarte en
bloedige kleur is; noemen de Inwoonders van West-In-
diën, en te *Curacao*, deze Ziekte de geele, groene of
Chocolaat-Ziekte, welke aldaar en elders veele Europe-
anen het leven kost.

(*) Hier van hebben wy in den voorgaanden Oorlog in
onze Verbandhuizen, dikwils de droevige ondervinding
gehad, en gezien, in frifche fterke Menfchen, die zwaar
ge-

Deze Koorts pleeg zomwylen de *Hospitaal*, of *Zieken- en Gevangenhuis-Koorts*, genaamd te worden: Zy heeft haare eigen toevallen, welke naauwkeurig beschreven moeten worden, op dat men deze boosaartige Ziekte, wel leerd kennen.

Zy begint met huivering en grilling; en daar op volgt eene vliegende Hitte; aanstonds komen de grillingen wederom, en eindelyk de Hitte: Aldus verwisselen Koude en Hitte, dikwils met elkander; de Eetenslust is weg; de Slaap onrustig en niet verkwikkende. Aan het Voorhoofd gevoeld de Lyder eene Stompe, en het Hoofd zwaarmaakende pyn. De Pols is byna den gezonden gelyk. De Huid is zelden droog, maar heeft meerendeels haare gewoonlyke zachte vogtigheid. Zulk een Lyder gaat nog eenige daagen heen, is niet bedleegerig, dog zwak, en onbekwaam om zyn gewoone dingen te doen. De Tong is byna altoos zagt, vogtig, en met een Geel-groene korst, overdekt. De Lyder is teffens stomp, slaapt zelden, en het schynt, als of hy met diepzinnige gedachten bezig-

gewond, of wier Leedemaaten afgezet, en reeds half of byna geheel geneezen waaren; deze kreegen door de besmetting zoodanig eene ontbinding, verdunning en verrotting in het Bloed; dat het door hunne wonden of afgezette Stompen en Windzelen, als doorzweetende kwam uitlekken. En schoon de meeste daar van stierven, zoo heb ik nogthans gezien, dat de *Cortex peruvianus* inwendig, en de *Spiritus Terebinthinæ* uitwendig, daar tegen de allerkragtigste Middelen waren. Ik spreek nu niet van de gezonde Oppassers der Zieken, die dag en nacht by hen moeten doorbrengen; nog van de Genees- en Heelmeeesters, die 'er slechts eenige uren 's daags moeten by zyn; want het is al te zeer bekend, dat deze zeer dikwils van dezelve kwaad-aartige Koorts worden aangedaan, en stierven. PRINGLE zegt daarom te re recht, dat de *Hospitalen* zomwyl veel eer plaatzen zyn om Ziek, dan hersteld te worden.

zig is. Als de Ziekte flimmer word, beginnen de Handen te beven, het gehoor is zwaar, de Stem zwak en afgebrooken: De Pols zinkt als weg, en daarom verzoekt de Lyder hartsterkende Middelen, en Wyn. 's Nagts, worden alle toevallen nog veel arger: Eindelyk vertoonen zig kwaadaartige Vlekken (*Petechiæ*) welke geene regelmatige gedaante hebben, nog ook geen en zekeren bepaalden dag der Zieken, waar op zy voortkomen; maar vertoonen haar veel eer op onderscheide tyden (*).

Als de krachten op eenmaal weg gaan; als het Gezicht verminderd, als de Lyder bestendig op den

(*) Deze Vlekken, zegd de ervaare PRINGLE, zyn nimmer boven de huid verheven, waar door zy van de Vlekken, welke by andere Ziekten voorkomen, kunnen onderscheiden worden. Zy zyn klein, dog doorgaans verscheiden. Zomwylen echter zoo zaamenlopende, dat, op eenen kleinen afstand, de huid slechts algemeen iets rooder schynt. By eene aandachtige beschouwing daar van, kan men echter derzelver tusschenruimte duidelyk genoeg zien. Zy zyn dikwerf zoo weinig zichtbaar, dat men haar, zonder eene nette opmerking, lichtelyk over 't hoofd zoude zien. Zy komen het meest op de Borst en Rug; minder op de Beenen en Armen, en nimmer, zegd hy, haar in 't Aangezicht gezien te hebben. Het geen mogelyk, nevens haare bleeke kleur, de oorzaak is, dat de Ouden, haar niet wel hebben opgemerkt. Nooit zyn zy van eene Ziekte-Scheidende (*Critica*) aart. Zy verschynen op den 4, 5, en dikwils eerst op den 14 dag; ja! zomwyl komen zy niet eer, dan, na de Dood, te voorschyn; waar op de Lyken aanstonds geweldig sinken. PRINGLE, is over deze Ziekte zeer breed, dog by uitsiek nauwkeurig: Zelf heeft hy de Lyken, van deze kwaad-aartige Ziekte gestorven, geöpent, om de zitplaats 'er van te kunnen naspeuren. By eenige vond hy aanmerkelyke Verzweringen in de groote of kleine Herzen, schoon de Lyders kort voor de dood, nog by hun Verstand waren geweest. By andere waren de Lever of Darmen, ontstoken, of Koud-vuurig geworden. Al het welk uit de beschryving der tekenen en toevallen, lichtelyk is afnemen.

den Rug ligt, de Kniën in de hoogte getrokken, en dikwils begeerd op te staan; als eene zwarte Spruw (*Aphthæ Nigræ*), zwarte Pestachtige vlekken, en zwart-blaauw-achtige streepen, zich hier en daar, aan het Lichaam vertoonen; als de Lyder daar by veel loodkleurigen en zwarten Afgang van zich geeft, en daar door nog te meer verzwakt word; dan heeft men niets goeds te hoopen (*).

Doofheid (*Surditas*), is in deze Ziekte altoos geen heel kwaad teeken: Ja! men ondervind dikwils, dat de herstelde, Hardhoorende zyn, en eene Verzwering in den Gehoorweg hebben.

Zoo de Afgang Gal-achtig, de Pis dik, en de Tonge vogtig is; heeft de Lyder goede teekenen; vooral zoo daar by de krachten niet zeer verminderen.

Talryke roode, of ook witte Vlekken, en een wel verheve uitflag, beduiden niets kwaads; voornamelyk, als de Lyder, te gelyk, eene goede Uitrachgeling, en de Pis een dik grondzet-

(*) Byna in alle natte Najaaren heerscht deze Ziekte min of meer, doch het meest heb ik ze in den Winter van het Jaar 1745. en 1746. in Engeland, zoo onder de Engelsche als Nederlandfche Krygs-Volkeren, gezien; en daar by tefens waargenomen, dat de meeste Zieken, door de drukking van het liggen, verftervingen op het Heiligbeen, de Heupen, de Schouderbladen, ja! zelfs achter aan de Hie-len kregen; 't welk de groote kwaadaartigheid dier Ziekte, en de kleine of verminderde Levensbeweging, nog te meer aanwyft. De Engelsche zyn in deze Ziekte zeer op de been met meenigvuldige groote Spaanschevlieg-Plaasters, zoo op de armen, als Beenen te zetten; en zomwyl heb ik gezien, dat de opengetrokke plaatzen zoo sterk en langduurig Etterden, dat het naauwlyks bedwongen konde worden. Ik heb daar van in my zelve, de pynlyke Ondervinding gehad. Leeren alle deze Verschynzelen niet, hoe noodig het is, dat men in deze Ziekte, vroegtydig en rechtschapen, den *Cortex Peruvianus* geve?

zetsel heeft; Ja! wanneer zig daar by teffens een zagt en verlichtend Zweet, of, aan de Oorklieren een Gezwel, of in de Keel witte Zweertjes, of Puistjes, vertoonen; dan kan men goede hoop hebben.

Nadien de voorafgegane Oorzaken, en de toevallen dezer Ziekte, genoegzaam aantoonen, dat het geheele Bloed, in een bederf verkeerd, en de krachten weggaan; zoo durft men geenzins Aderlaten, uitgezonderd by volbloedigen, en aldaar zal eene Aderlating, genoeg zyn; want, men heeft waargenomen, dat dikwils op eene sterke Aderlating, Oogenblikkelyk de krachten benomen zyn, en eene Ylhoofdigheid veroorzaakt is.

In deze Ziekte, is het ten uittersten noodzakelyk, dat men dikwerf de lucht verandere en verfrisse.

Wanneer de Lyder Braak-achtig is, en voor de Maag-kuil, eene zwaarte en benaauwdheid heeft; als de Tong met eene Geel-groene korst overtogen is; dan geeft men hem een Poeder N°. 27. Aanstonds op het eerste Braken moet hy Laauw-Water Drinken, en dit zoo dikwils doen, tot dat hy niet meer Braakt; zoo als in de Afgaande Koortsen, gezegd is (*).

Op

(*) BAGLIVUS, HEISTER, WAGNER en andere, meenen, dat het eerste begin van deze Ziekte doorgaans in de Maag en Darmen is, welkers bedorve Stof vervolgens aan het Bloed en de Zenuwen, word overgebracht. Om deze reden noemen die Heeren deze Ziekte *Maag-en Darm-Koortsen*, en raaden stoutmoedig aan, om in het eerste begin der Ziekte, aanstonds Braakmiddelen te geven, en wel in kleine mate, doch dikwils. Hier door word de grootste kwaadaartigheid der Ziekte bedwongen en in eene lichtere veranderd, want, als de kwaad aartige Stof te vroeg door Zweetmiddelen na buiten gedreven word, dan volgen, naar de aanmerking van BAGLIV' en SYDENHAM, dikwils ontstekingen van de Hersfenvliezen, Long enz.

De

Op even die zelven Dag, als de Lyder het Braakpoeder genomen heeft, moet hy ook 's Avonds het Slikbrokje (*Bolus*) N°. 58. nemen, en zes oncen van de Wye, N°. 59. daar op drinken. Als men de Wye in geen genoegzame meeningte bekomen kan, dan kan men in derzelver plaats het Afkookfel, N°. 25. gebruiken, men moet echter vooraf, onder ieder Pond van dit Afkookfel, twee Oncen Wyn, en een halve Onc

De Geleerde DE HAEN, in zyne *Ratio Medendi*, zegd; dat zoo ras in deeze Koorts eenige kwaad aartigheid voor, in, of na de uitkomst der Vlekken, zich vertoond, ja! zelf in 't begin der Ziekten, de *Cort. Peruvianus* aanstonds met een gelukkig gevolg, gegeven is. Met dit Middel rechtschapen gebruikt, heeft hy Wonderen gedaan. Dit zelve getuigd ook PRINGLE, met meer dan veertig gevallen. Noch onlangs, pleegde de Heer DR. GULJE met den Hoog-Geleerden HR. J. BON raad, en klaagde, dat hem aan eene kwaadaartige Koorts met Uitslag, reeds verscheide Lyders, gestorven waren. Laatstgemelde Heer rade daar op aan, van aanstonds den *Cort. Peruvianus*, ten minsten tot twee of drie Drachmen dagelyks in Poederste doen gebruiken; en had kort daar op het genoeg te vernemen, dat zes anderen daar door spoedig hersteld waren. Ja! by te ruggekeerde of ingeslage Vlekken, is de *Cortex* als ook een maatig gebruik van wyn, een prompt Middel, om dezelve wederom te doen hervooort koomen.

Dog behalven of nevens de *Cort. Peruvianus* pryft de Breslauwsche Geneesheer HAHN, in deeze Ziekte zeer aan het dikwerf waschen van het geheele Lichaam met Sponsen, die in koud waater genat zyn, waar van hy, zegd, de heilzaame uitwerking in zyn eigen Lichaam op eene aangename wyze te hebben waargenomen: Ook bekleed Hy dit met reden. *Asta natur: Curios: vol. X.*

Deze Ziekte is van eenen Heet-of Koudvuurigen Aart, en desweegens schynt ook de *Corex* niet alleen omze te geneezen, maar ook omze voor te komen, of het weder instorten te verhoeden, het allerbeste Middel te zyn.

De voortreffelyke *Nymeegsche Arts*, de Hr. M. J. DE MAN, heeft, om dat deeze ziekte thans meer dan wel voorheen heerscht, daarover eene uitvoerige Verhandeling uitgegeven, welke verdiend van ieder geleezen te worden.

Onc Azyn-Honich, N°. 31. doen. Voorgemelde Wye of Afkookfel met Wyn, kunnen de Lyders naar genoegen drinken.

Zulke Dranken, zyn in diergelyken toestand, den Zieken zeer aangenaam, en tegen de Ziekte zelf, ook zeer dienstig.

Alle zes Uuren moet de Lyder, een Poeder, N°. 60. nemen, en zes Oncen Wye N°. 59. of van het Afkookfel, N°. 25. met Wyn gemengd, daar op drinken.

Als de krachten van den Lyder afnemen, de kwaad beduidende Vlekken weg gaan, of de Uitslag begint in te slaan; dan volgt dikwils eene zeer groote Benaauwdheid, Stuipen, en daar na de Dood. By zulke toevallen moet men alle Uuren, aan de Lyders een Lepel vol van N°. 61. geven, en hun altoos daar boven op, drie Oncen Wye, met Wyn, N°. 59. of het Afkookfel met Wyn, N°. 25. doen drinken. Hier mede moet men zoo lang voortvaren, tot dat eene Vermindering bespeurd word, de kwaad aartige Vlekken, wederom uitkomen; en de Uitslag zich verheft: Daarnageeft men alle vier Uur van dit Middelflechts eenen Lepel vol. Een zagt, en door het geheele Lichaam, voortkomend Zweet, 't welk hier op pleeg te volgen, is, zeer dienstig.

Indien, geduurende de Ziekte, de Buik verstopt is, dan moet men den Zieken een Clysteer N°. 52. zetten.

Zoo ras, als zulke Zieken beter worden, moet men hen uit het Ziekenhuis doen, op datze eene versche Lucht bekomen, anders vallen zy zeer licht wederom in de voorgaande Ziekte, en Sterven (*).

VAN

(*) Ten dezen opzigte zegd de Hr. PRINGLE te recht, dat deze Ziekte erger dan de Pest is. Want, zoo iemand deze laatste eenmaal heeft doorgestaan, zyn 'er weinige voorbeel-

VAN DE SCHEURBUIK.

(Schorbutus.)

Deze Ziekte is niet zeldzaam en tevens hardnekkig. Men neemtze het meest waar in Belegerde Steden, of ook als de Krygsvolkeren in Ongezonde en Moerasfige Plaatzen, moeten overwinteren.

Deze Ziekte begint met eene ongewoone traagheid en zwakheid, van het geheele Lichaam; als de Lyders van den Slaap ontwaken, bevinden zy alle hunne Ledematen afgemat, en als geslagen.

Wanneer de Ziekte meer toeneemd, bekomt de Lyder eene moeilijke Ademhaling; de Benen en Voeten zwellen; zomwyl is in 't begin het Aangezicht bleek, daar na word het bruin; aan het Lichaam komen Vlekken van onderscheidde kleuren; uit den Mond komt eene kwade reuk, de Tandén worden los, het Tandvleesch zweld, steekt, is pynlyk, en op een zagt aanraken geeft het Bloed van zich; ook gevoeld de Lyder over het geheele Lichaam, dan in het een, dan wederom in een ander deel, groote pynen.

Ein-

beelden, dat hy voor de tweede reis door dezelve Pest, wederom word aangetast: Het tegendeel gebeurd zeer dikwils van deze kwaadaartige Koorts, vooral, zoo de nieuw herstelde Lyders in dezelve plaats, zich blyven ophouden. Ja! PRINGLE, meld nog een veel merkwaardiger Gebeurtenis wegens de kwaadaartige en doodelyke besmettingdezer Ziekte, welke ik, met korte woorden, Verhaalen moet.

Als in het jaar 1742, het Engelsch Hospitaal van *Fechenheim* in Duitschland, daar deze Hospitaal-Koorts, byzonder geheerscht hadde, met eenige Schepen langs de Rivieren, na Flaanderen gevoerd wierd; stierven de meeste Zieken onderwege: Maar eindelyk te *Gent* komende, gaf men aan 23 Burgerluiden, eene menigte Tenten (welke met de Schepen waren afgekomen) om dezelve te hermaken. Deze 23 Menschen, vielen alle, zeer schielyk in dezelve kwaadaartige Koorts, en daar van verlooren 17, het leven.

Eindelyk, als de Ziekte nog flimmer word, verrot het Tandvleesch, en stinkt afschuwelyk; de Tandten worden Geel, Zwart en opgegeten; daarop volgen dikwils Bloedstortingen; ook komen boosaartige Zweeren, voornamelyk aan de Beenen; de Lyder klaagd over steken en scheuten in het geheele Lichaam; 's Nachts worden de pynen heviger; eindelyk bemerkt men overal Zwarte en Blaauwe plekken.

Als de Ziekte zoo verre gekomen is, gaat het met den Lyder van Uur tot Uur, erger. Hier komen by, onderscheide Koortfge overvallen, welke het geheele Lichaam bederven. Door het Braken, Afgang, of ook door den Neus, volgen dikwerf doodelyk Bloedstortingen; de Ingewanden vergaan; de Lyder vervalld in flauwten, en sterft schielyk.

De voornaamste Oorzaken, zoo wel in het Leger, als in de Bezettingen des Winters, zyn; als de Soldaten in Moerasfge en natte Plaatzen staan, alwaar eene schadelyke Uitwaseming is; als dezelve geene beweeging hebben, en aan Spys van Groentens, gebrek lyden; als zy een stilstaand en bedorven Water Drinken; gerookt en gezouten Vleesch en Visch, of Oude scherpe Kaas, Eeten moeten; zoo ook, als zy lage en vogtige Wooningen beslaan, alwaar de Wind niet naar genoeg kan doorwaaijen.

Groote droefheid en vreeze, kunnen deze Ziekte insgelyks in een anders gezond Mensch, verwekken; of, zoo ze reeds in het Lichaam plaats heeft, zeer ras vermeederen. Uit deze oorzaak, en wegens eene kwade Levenswys in Belegerde Plaatzen, gaan dikwils zeer veele Soldaten verlooren.

De waarnemingen hebben geleerd, dat in deze Ziekte het Bloed altoos dik en fcherp is. De Scherp-

Scherpte in de Leger Scheurbuik is altoos van eenen Verrottende aart (*Acrimonia Putrida* (*)).

Dierhalven moet men in de genezing dezer Ziekte altoos de dikte van het Bloed en Vogten trachten te verdunnen; en, zoo eenig bederf reeds tegenswoordig is, het zelve verbeteren.

Alle oorzaaken tot deze Ziekte moet men geheel zoeken te vermyden, doch zoo dit niet geschieden kan, ten minsten, zoo veel mogelyk is, verbeteren; en de Soldaten zoo bestieren, datze niet zo dikwils in dezelve vervallen.

Tot dit einde en oogmerk, brengt zeer veel by, als men het ongezone Water zoekt heilzaam te maken. Twee Oncen Azyn, met zoo veel Brandewyn, in eene Kan Waters gemengd, maakt het voor de Soldaten (of Matroozen) gezond en aangenaam.

Als men geen Azyn en Brandewyn naar geno-

(*) De Hr. LIND in zyne *treatise on the Scurvy*, en de Hr. PRINGLE in zyne *essays on the putrefaction*, stellen met onzen geleerden Schryver maar één soort, en voorname hoofd-oorzaak tot de Scheurbuik, dat is, eerst eene taayheid en verdikking en daar op volgende verdunning, ontbinding en Verrotting in het bloed, welk laatste als een gevolg van het eerste moet worden aangemerkt, en hoe zeer ook dit kwaad in trappen verschild, zoo is de eerste oorzaak daar van, doch altoos dezelve: aldus ontkennen deze Heeren de loogzoutige (*alcalicæ*) en zuure (*Acidæ*) oorzaken, en noemen het eene verderf maar een gevolg van het andere, dat nochtans in de behandeling met onderscheid moet worden in acht genomen, zoo als onze Hr. Schryver zeer wel aanmerkt. Kort-om, deze Heeren hebben met genoegzame proeven bewezen, dat de eerste algemeene oorzaak van de Scheurbuik, in eene *Verrottende scherpte* bestaat. Nooit heb ik deze ziekte zoo arg, als onder onze Fransche Krygsvangen gezien; waar van het verdriet, de slegte kost, en naauwe gevangenissen, oorzaak waren; doch zoo ras zy uit het laatste in het Hospitaal, met vriendelykheid, goede Soupen en Wyn, verkwikt wierden; volgde de herstelling ook doorgaans vry spoedig.

noegen heeft, dan kan men een stuk Kalmus wortel (*Calamus Aromaticus*) in het Water leggen. Deze Wortel is zeer licht te vinden, en groeid gewoonlyk in eene groote meenigte op Moerasfige vogtige plaatzen, alwaar ook de Scheurbuik, het allermeeft heerfcht.

Sterke Laxeer-en Braakmiddelen, als ook het Aderlaten, helpen in deze Ziekte niets.

Wyl echter door eene kwade Levenswys, zeer dikwils de Scheurbuik veroorzaakt word; zoo kan het daarom dienftig zyn, dat de verzamelde onreinigheden, uit de Maag en Darmen, worden uitgedreven. Dit kan door zagte, en dikwerf herhaalde Laxeermiddelen, gefchieden.

Aldus kan de Lyder des Morgens de Pillen N°. 34. innemen, het geen men nog tweemaal, om den anderendag, herhaald.

De Spyzen moeten uit zuivere Soupen beftaan, waar in Kervel, Suuring, Spinagie, Salade, Endivie, Suikery, Kool, vooral Rode Kool, Brandnetelen enz. gekookt zyn: uit deze of diergelyke, kan men verkiezen, die 't gemakkelykft te bekoomen zyn.

Goede rype Tuinvruchten, indien zy niet te veel op eenmaal gegeten worden, zyn, in dezen toefland, nooit fchadelyk.

Als men echter zulke Groentens niet kan bekoomen, (*gelyk op de Schepen*), dan geeft men den Lyderen Soupen van Havergort of Ryft. (*)

Sou-

(*) Om de Scheurbuik, welke op de Schepen en op de Zee voorkomt, aftekeeren, of reeds daar zynde te geneezen, heeft de Hr. MACBRIDE, onlangs als een beproefd middel het gebruik van 't Mout zeer gepreezen: Men giet op een onc Mout drie pinten warm Water, 't welk men vier uren trekken laat; het doorzygfel laat men, in 't begin en om al te veel afgang voortekomen, in geringe giften en vervolgens in meer hoeveelheid, drinken; en zo den

Soupen van Hoender of Kalfsvleesch, kan men de Zieken ook, maar weinig teffens, laten gebruiken.

Na dat de Lyder zagte Laxeer-middelen gebruikt heeft, moet men hem middelen tegen de Scheurbuik (*Antiscorbutica*) geven. Wyl echter alle Lyderen niet van denzelven aart en gesteldheid zyn, zoo kan men ook daar aan geen eenerlye, en dezelve Geneesmiddelen voorschryven, maar dezelve dienen, naar het onderscheid der gesteldheid, verscheiden Middelen te gebruiken.

Als de Lyder van eenen Kouden aart is, en een bleek Aangezicht heeft; als de Beenen gezwollen zyn, en de Dorst niet groot is, moet hy 's Morgens vroeg, 's Middags en 's Avonds, telkenmale twee Oncen, dat is een Koffy-kop vol, van N°. 62. innemen.

Als de Lyder heet, de Pols vaardig, de Dorst groot, de Adem stinkend en het Tandvleesch bloedig en half verrot is; moet men hem 's Morgens, 's Middags en 's Avonds, telkens vier Oncen van N°. 63. ingeven (*).

Voor diergelyke Lyders zyn de rype Zomer-Vruchten, het beste. Gekookte Appelen en Peren, zyn zeer heilzaam, en dikwils genoegzaam te bekoomen.

Met

de afgang nog te sterk was, doet men daar by eenige droppelen *Elixir Vitrioli* of men geeft tegen den nagt 15 of 20 droppelen *Laudan Liquid*. Zoo men in 't vervolg by de Mout Corenthen of Rosynen doet, zal deezen drank niet alleen beeter maar ook smaakelyker zyn, en, aan 't gebruik van versche groenten, volkomen evenaaren.

(*) Ik heb, in deze omstandigheid, gezien, dat vier of meermalen daags, 25 of 30 droppelen van 't *Elixir Vitrioli*, met een glas Wyn of Water, gebruikt, van een allerheilzaamste uitwerking was, en meene in dezen toestand, dit eenvoudig middel te mogen aanprijzen; als ook om daarmede den mond te spoelen.

Met het gebruik van deze Hulpmiddelen, moet men eenen langen tyd volharden. Als de Lyder zyne Ledematen ligter bewegen kan, en de pynen minder worden, dan weet men dat hy beter word. Als dan zal de beweging des Lichaams, en het goede Voedsel, de gezondheid herstellen. Ook zal het dienstig zyn, om de geringe overblyfsels volkomen weg te nemen, dat de dus verre herstelde Lyders, 's Morgens, 's Middags, en 's Avonds, telkens vyftig Droppelen, met gelyke deelen Water en Wyn, van N°. 64. innemen.

Niettegenstaande na de weggenoomen Ziekte, de overige toevallen ook ophouden, zoo staat nochtans aantemerkten, dat by de Scheurbuik, dikwils aan het Tandvleesch, de Lippen, de inwendige Deelen der Wangen, en het Verhemelte, geringe Verzweringen komen, welke zich ras uitbreiden, alle Deelen doorwreeten en in eenen korten tyd, Heet-vuurig worden: Zulke Zweertjes bedriegen dikwerf die geene, welke door ondervinding niet genoeg geoeffent zyn. In 't begin ziet men witte of geele Vlekken, welkers omtrek ontstoken, rood, en tegelyk zeer pynlyk zyn; teffens merkt men eenen grooten stank, en zeer veel kwalyk ruikend Speekzel loopt geduurig uit den Mond: Dit kwaad moet men aanstonds stillen, anders doorknaagd het door eene Heet vuurige verrotting, alle de deelen: de Tanden vallen uit, de Kaakbeenen zelf worden aangegreepen, en verrotten.

De Genezing is doorgaans voorspoedig, als men uitgerafeld Lynwaad, of, Plukzel, in het vogt N°. 65. nat maakt, en daar mede de beleidigde Deelen, dikwerf op den dag, bevogtigt. Diergelyk een Plukzel kan men ook in het zelve vogt nat gemaakt, tusschen het Taandvleesch

en

en de Wangen leggen, en het zelve dikwils vernieuwen.

Eenige hebben in 't gebruik, de beledigde Deelen, fterk te wryven, doch dit is nadelig; daar door word de pyn grooter, en het kwaad, erger.

Als men reeds een groot bederf bemerkt, en de Verzwering zich vaardig uitbreid; dan moet men langzamer hand, de Geest van Zeezout, by het vogt, N°. 65. vermeerderen, en aldus voortvaren, tot dat het voortlopend Vuur, gestild is.

VAN HET HEETVUUR.

(Gangræna.)

Dewyl (boven met een woord) van het Heete Vuur gesproken is, zoo schynt het niet ondienstig te zyn, te herinneren, dat de Koortsbast (*Cortex Peruvianus*), daar tegen inwendig ingegeven, het allerkragtigste Middel is, om het zelve, in alle deelen des Lichaams, te stillen: Men geeft daar tegen alle vier Uuren een Poeder, N°. 30. tot zoo lang, dat de doode en verstorve Korsten, van de levende en gezonde Deelen, beginnen af te scheiden, en eene volkome en goede Verettering geschied. Als men zoo veel gewonnen heeft, is het genoeg dat men 's Morgens en 's Avonds alleen, diergelyk een Poeder geeft, tot dat de Verzwering geheel gezuiverd is (*).

Hier.

(*) Indien de Verzwering gezuiverd, doch de Verettering groot, dun, en verzwakkende is, dan moet men den Koortsbast zoo veel, en zoo lang geven, tot dat dezelve wit, dik en gering is: Want, veele Lyders, en vooral bejaarde, sterven aan eene al te groote Verettering, schoon ook het doode gescheiden is. Zie hier over onze korte Verhandeling van geschoote Wonden. Ja! Zomwylen kan en moet

G

men,

Hierom kan men ook den Koortsbaft gebruiken, wanneer Heet of Koudvuurige Verzweringen, in den Mond voortkomen.

VAN DE VENUS-ZIEKTE.

(*Lues Venerea.*)

De oorzaak dezer Ziekte, is altoos eene besmetting, waar door een gezond Mensch, van een ongezond en besmet, word aangedaan (*).

Veelerly, en zeer verscheide kwalen, worden, van deze besmetting, voortgebracht; en gelyk dit kwaad in verscheide Deelen van het Lich.

men, om de groote Zwakheid der Lyderen, den Koortsbaft eenige weeken of maanden lang gebruiken, en tot meerder versterking van de Maag, en Darmen, met een weinig *Rad: Serpentina Virginiana, gentiana, Cort Aurantior, of Winteranus*, mengen.

(*) De besmetting der *Venusziekte*, geschied, naar myne gedachten en bevinding, nooit anders, dan door eene Vleeschelyke Vermenging van een onbesmet, met een besmet Mensch. Want, wat men ook voorgeeft, dat deze Ziekte door zoenen, slapen in één Bed, of Eeten uit één Vat, enz. kan voortkomen, zoo moet men dit nochtans aanmerken als ydele zeggingen, welke de ware ondervinding, niet leert; echter is het zomwylen goed, *om der Vrede wille*, diergelyke dingen eenigzins voor te wenden: Ook hebbe ik gekend, en kenne nog, verscheide getrouwde Mannen en Vrouwen, die veele Jaren lang met verborge of openbaare Venusziekte, waren aangedaan, en nochtans niet nalieten gezonde schoone Kinderen te verwekken, die veele Jaren lang gezond gebleven, en, myns wetens, nimmer met de ziekte hunner Ouderen, wierden aangedaan. Zoo ook, Kinderen, die van gezonde Ouders gebooren, zeer besmette Minnen zoogden; zonder datze ooit zyn besmet geworden. Van alle deze dingen (hoe vreemd zy ook mogen schynen) zyn genoegzame redenen te geven, maar dit kleine werkje, en onze korte aantekeningen, laten niet toe, eenigzins uitteweiden.

Lichaam, plaats neemt, alzo bekamt het ook, onderscheide namen.

Wanneer aan het hoofd, of de voorhuid der Manlykheid, Zweren komen, worden deze *Chancres* genoemd: Als de Zenuwtepels der Schaamdeelen, uitgroeijen en in Wratten veranderen, krygen deze de naam van Venerische Uitwassen: Wanneer het inwendige van de Pisbuis is aangedaan, de Pis geheel word opgehouden of slechts dropswyze, met groote pyn en brand, voortkomt; en daar by eene Geelgroene of zomwylen eene Bruine stof, zich ontlast; hiet men dit eene Zweering in de Pisbuis, of, eenen Druipert. Als in de Liefchen, zich Gezwellen opdoen, noemd men deze Venusbuilen. Wanneer éénmaal het Venus-smet, met de omlopende vogten, vermengd is; word het op verscheiden deelen van het Lichaam, overgebracht; waar uit verscheiden kwalen volgen: In de huid, maakt het Puisten en Vlekken, uit welke somwylen Korsten komen: In den Vet-rok ontstaan Verzweringsen, welke de algemeene Hulpmiddelen hardnekkig wederstaan; en na dat dezen den Vet-rok doorwreeten hebben, laten zy lelyke en holle Lid-tekenen na. In de nabygelege Deelen ontstaan wederom andere nieuwe Zweeren.

Meerendeels word de Keel, en voornamelyk het nederhangende Verhemelte, aangedaan: In deze Deelen ziet men een witte Spekachtige Vlek of Korst; de stem word heesch, het slikken pynlyk: deze Spekkige plek, breid zich langzaam uit, en doorboord alle weeke Deelen. Ten laatste, word ook het vaste Verhemelte, en de Beenderen der Neuze, doorwreeten; en, na dat deze verrot zyn, vallen zy weg; levenslang nalatende eene onherstelbare wangestalte.

Wanneer deze Ziekte, reeds lang in het Lichaam

haam geweeft is, pleeg zy de Beenderen aan te grypen, en veroorzaakt in dezelve Gezwellen: Zoo lang zulk een Gezwel week is, word het een *Tophus* of *Gummi* genaamd; is dit nochtans wat harder, dan noemd men het *Nodus*, of, ook *Exostosis*, Venerifche Uitwassen van Been; waar uit wederom een zeer boos Beenbederf, volgt: hier komen by, zeer lastige pynen, welke inzonderheid des Nachts in het warme Bedde, heviger werden, maar by dag wederom nalaten.

Wanneer de Beenderen doorwreeten zyn, en het Merg zelf aangegrepen, dan kan deze Ziekte zeer moeiljelyk geheeld worden; en, of ze schoon voor een tyd fchynt Genezen te zyn, zoo breekt zy nochtans, zonder kennelyke oorzaak, van nieuw wederom uit.

Diergelyke toevallen leeren, dat men deze Ziekte, ligt kend.

De Genezing werd op deze wys, zeker en gelukkig voorgenomen.

De Lyder, moet 's Morgens, en 's Avonds, eenen Lepelvol van N°. 66. innemen, en altoos een Pond gekookt Garstewater, met een derde deel Zoetemelk vermengd, daar op Drinken: Dit Garstewater en Melk, kan ook door den Dag, voor eenen algemeenen Drank, gedronken worden. Zoo de melk, moeiljelyk te bekomen was, kan men den Drank N°. 67. gebruiken.

De Zieken bevinden van dit Geneesmiddel, geheel geene moeiljelykheid. By eenige verwekt het een ruim open lyf, doch dit gebeurd zelden: Meerendeels maakt het zyne Werking door de Pis en 't Zweet. Men kan in het gebruik van dit middel gerust volharden; tot dat alle kwade toevallen, verdweenen zyn (*).

In

(*) Het Middel, No. 66, dat onze Edelmoedige Hr. Schryver

In goed en warm Weêr, kunnen de Zieken, in de vrye lucht wandelen; doch by koud en vog-

ter alhier als een zeker en gemakkelyk middel tegens de Venusziekte, opgeeft, heeft hy eerst aan zyne geneeskundige Vrienden in Europa, gemeen gemaakt, en heeft zedert alomme veel geruchts verwekt. Zeer veele konden, het geen hen daar van gezegd was, onmogelyk geloven. Onder deeze was de Hooggeleerden H. R. C. F. HUNDERT-MARK, die daar over, zyn ongeloof, aan de H. R. VAN SWIETEN zelve, te kennen gaf; maar, onder, meer andere, door het volgende beantwoord wierd: Tot overtuiging van ongelovigen, hebbe ik, gedurende deezen Herfst, 128 Zieken, met het ergste Venusmet beladen, in het Hospitaal, te zamen gebracht; en alle, zonder kwylen, door dit middel, genezen. Onder deeze Zieken waren 'er zeer veele, die reeds tweemaal de kwyl behandeling, te vergeefs hadden doorgestaan enz. De geweze Haagsche Geneesheer, A. DE HAEN, althans berucht Hoogleeraar in de Geneeskunde te Weenen, heeft, in zyne *Ratio Medendi in Nosocom: practica*: 1756. daar van het eerst, openbaare melding gedaan, zeggende; dat by dit middel van den Hr. VAN SWIETEN tegens de Venusziekte, zeer stout kan aanprijzen. En in het Jaar 1757 zegd hy, dat het naauwlyks geloofd kan worden, hoe groot een getal van Lyders, zoo in het Hospitaal, als de Stad, door dit middel van de Venusziekte en bare toevallen, genezen zyn; gevende teffens eenige gevallen daar van op. Wyders beroept hy zich op de *Medical observations and inquiries* Tom. 1. en zegd, dat de Engelsche deze Geneeswyze als de allerbeste, met zeer veele fraaije proeven, bevestigt hebben. In het Jaar 1758. Zegd hy wederom, een meenigte met dit middel, te hebben geneezen; en daar toe alleen twee Oncen Mercur. Sublimat. Corrosiv. met honderd negen-en-dertig ponden Spirit. Frumenti, gebruikt, en daar van maar tweemaal eene ligte kwyling gezien te hebben. Hy geeft niet alleen 's Morgens en 's Avonds 1 of 2 Lepelen vol van dit Middel, maar ook zomwyl door den dag; en laat om de 4. dag, een Purgeermiddel nemen. Die geen, die in het voorgaande Jaar daar door genezen waren, wierden nu, naauwkeurig onderzocht, en met blydschap bunnem aanboudende welstand vernomen. Vervolgens, beroept hy zich nog op eenen Italiaanschen Geneesheer van Verona, JOHANNES BONA, die deze geneeswys met zeer veele proeven bekrachtigt, en daar over ook deze Verhandeling, heeft Uitgegeven:

vogtig Weêr. is het beter, datze in Huis blyven.
 Wanneer by sterke Menschen, by wien dit
 kwaad

*Historia aliquot Curationum, Mercurio Sublimato Corrodenti
 perfectarum.*

Hoe zeer nu ook dit middel van veele beroemde Mannen als een algemeen hulpmiddel tegens de Venusziekte, gepreezen word, moet ik nogthans, tot myn leedwezen, bekennen, dat, hoe veel en hoe lang ik het zelve ook aan zommige myner Lyders gegeven hebbe, ik daarmede geen hardnekkig of diep ingeworteld Venuskwaad, heb kunnen overwinnen; en diergelyke getuigenissen hebbe ik van verscheide zeer kundige en ervaren Mannen insgelyks verstaan. Dan niettegenstaande dit gebruik ik daaglyks dit middel of eenige andere bereide of rauwe kwik by kleine giften en in geringe Venus - Ziekte, met voordeel, en betuig nimmer van de Sublimaat zulke kwaade uitwerking, welke 'er de Heeren PIBRAK, DUPLESSIS, LOUIS en RAUQUIL, in het IV. deel van de *l'Academ. Roial de Chirurg.* aan toeschryven, van gezien te hebben. Maar hoe zeer ook dit middel, in veele opzichten, als een nieuw Middel moet en kan worden aangemerkt, is het nochtans niet geheel nieuw: want, onder zeer veel Geneeskundige Heelmeesters is, van overlang in Nederland bekend, een Smeltsel (*Solutio*) van Sublimaat in Water, waar van men, met een Bierglas vol van eenig afkooksel, den Lyder den eersten dag 1, de volgende 2, en zoo alle dagen met één droppe opklimmende, tot 30 drop-pelen toe ingeeft, en dan wederom dagelyks een droppe ver-minderde, tot dat men weder tot één droppe gekomen is: Zoo ook, een afkooksel (*Decoctum*) van *Rad. Vincetoxici* met eenige gryn *Mercur. Sublimat. Corros.* tegen Venerische Gezwellen, Verzweeringen en de Venusziekte zelve inwendig te gebruiken. En, zoo ik my niet geweldig bedriege, zoo bestaat de alom bekende Drank van Dr. YVO GAUKES tegens de Venusziekte, in een afkooksel van zekeren anderen Wortel, met eenige weinige Gryn *Mercur. Sublimat. Corros. Cum Spirit. vini Rect. adustil.* en niet in dat Afkooksel 't welk de beruchte Hr. GRASHUIS, in het *Journal Britannique de Juillet & d'Aout 1754 Art. 9.* daar voor (zoo ik meene) verkeerdelyk heeft opgegeven. Doch, zoo ik wel onderrecht ben, zoude de Leidse Hoogleeraar WINTER, dit Verschil, beslissen kunnen; althans dit kan ik mynen Leezer verzekeren, dat dit hulpmiddel, de geneezing vry prompt, en spoediger dan dat van onzen Hr. Schryver, volbrengd. En ik, wensche

kwaad reeds verre ingeworteld is, de geneezing al te langzaam voortgaat; kan men hun wat meer van
 sche hartelyk, dat de echte Bezitters daar van, my, door hunne spoedige ontdekking, mogen voorkomen. De bekende S. BLANKAART zegd in zyne Verhandeling van de Venusziekte p. 196. 1684 gedrukt. *Het volgende Medikament is my voor iets raars vereerd, met welke men zonder gevaar de Pokken zoude kunnen geneezen.*

℞ Mercur. Sublimat. Dr. Unam.

Aq. Commum. unc. Viginti.

Misce.

bier van kan men om den anderen dag een Lepel vol geven; en doet dikmaals de Zieken met zeven reizen te gebruiken gezond worden. Maar achter deszelfs Chirurgie 1702. Gedrukt, zegt hy p. 129. dat by dit Middel al te sterk acht, dat men daar by meer Water mengen moet. En waarschyglyk zal een goed Bierglas vol van eenig zagt Afkooksel of Thee met Zoetemelk, daar by gedronken, nog veel beter zyn. De Zweedsche Capitein J. B. MULLER, die in het Jaar 1712. in Siberien gevangen was, getuigd, in het *Recueil de Voyages au Nord* Tom. VIII. p. 285. dat de *Ostiacks* of *Muscoviters* tot de geneezing der Venusziekte, zich, van opgeheve inwretende kwik (*Mercur Sublime*,) bedienen. Zy nemen, zegd hy, dezelve of zonder eenig vogt, of in eene zuure Pap, of in eene Soupe van Haverwort, enz. De alomberoemde BOERHAVE, in zyne *Viribus Medicamentor*, Cap. de *Diaphoretic*. heeft, de *Mercur. Sublimat. Corros*, ook zeer aangeprezen, als een krachtig veranderend en doorwaasseming verwekkend Geneesmiddel; zoo ook, zegt de Groote Man, de *Mercur. Sublim. Corros*. doet tot een of twee gryn, met twee of drie Onzen Conserf van Vlier gemengd, en dus tot een twintigste deel ingegeven voor eene gifte, zeer veel voordeel in langduurende Ziekten, ja! op gelykewyze kunnen zelf alle scherpe Middelen zoo worden verzagt, datze uitwaassemde worden. Niemand wrake, dat ik my beroepe op een werk, 't welk die Heer zelf niet heeft uitgegeven, want in zyne voortreffelyke *Chemia*, zegd hy ook: één greyn *Mercur. Sublimat* in één Once Water gesmolten, en daar van een Drachma met wat Violensyrop verzagt, twee- of driemaal op eenen dag ingegeven, verrigt zomwylen wonderen in veele ongeneesbare Ziekten!

Hier uit, doch vooral uit de ondervinding blykt, dat de *Mercur. Sublimat. Corros*. voornamelyk op de vaste en vloeibare deelen van het dierlyk lichaam werkt, en daar in eene groote verandering te weeg brengd; doch vooral

van dit Middel, N°. 66. ingeven: Deeze kunnen dierhalven anderhalven Leepelvol, 's Morgens en 's Avonds, inneemen. Als dit eenige daagen gedaan is, en de kwaade toevallen niet vaardiger wyken, moeten hun 's Morgens en 's Avonds twee Leepelen vol, gegeven worden.

Daar is geen zekere tyd, hoe lang men dit Middel gebruiken moet; indien de Ziekte, niet heel zeer, de overhand genomen heeft, dan word zy dikwils in drie weeken overwonnen; dog een diep geworteld kwaad, vereischt langer tyd. Men is nogthans door ondervinding ver-
zee-

is het kennelyk dat de onzichtbare doorwaassening, (*perspiratio insensibilis*,) daar door zeer bevorderd word. En dit is vermoedelyk (na myne geringe gedachten) ook de reden, dat wanneer dezelve in onze vogtige en lage Lucht en Aardryks gesteldheid, belet word, de *Sublimaat*, de *Pis*, het *Zweet*, de *Kwyl*, of, hoewel zeldzaam, den afgang bevordert: Aldus hebbe ik eenige reizen gezien, dat gevoelige teere Lichaamen, die vermoedelyk voorheen nooit kwikmiddelen gebruikt hadden, door dit middel No. 66. zeer schielyk in eene ware stinkende Kwyling, vervielen: In het tegendeel, eenige andere die voorheen zeer lang Kwikmiddelen gebruikt, en zelf herhaalde reizen door Kwiksmeringen, gekwyld hadden, gebruikten dit middel eenen vry geruimen tyd, en in de grootste mate, zonder eenige gevoelige uitwerking; schoon zy, naar de stelling van onzen Heer *Schryver*, daar van veel eer hadden kwylen moeten. Ja! voor eenen daar van hebbe ik op 48 Onzen *Spirit. Frument. Rect.* 48. gryn, en dus eene dubbelde hoeveelheid *Sublimaat* gedaan, en hem daar van eene dubbelde hoeveelheid doen gebruiken, doch ook geene de minste gevoelige ontlasting daar van waargenomen; dan dit was eene *Gevange*, die nimmer in de vrye lucht kwam. Het is alhier de plaats niet om eenigzins breed te zyn, of, verder aan te toonen, in welke gebreeken, ook buiten de *Venus-Ziekte*, dit Middel zomtyds gebruikt kan worden; want wy leven in eene billyke hope, dat onze zeer Geleerde Heer *Schryver*, dit, in het laatste deel der *Commentaria in H. BOERHAVE, Aphor. de Cogn. & Curand. Morbis*, zelf doen zal. Ondertusschen hoope ik, dat een bescheide Leezer deze onze korte Uitwyding, verschoonen zal. Doch ten besluit moet ik nog zeggen, dat alle recht-
scha-

zeekerd, dat, dit hulpmiddel, eenen langen tyd, zonder de minste moeiljkheid of nadeel, gebruikt kan worden.

Men weet, dat het met deze Ziekte beter word, als de onreine Zweeren, eene schoone verf krygen, goeden Etter maaken, en langzaammerhand, te zaamen groeijen: Als de doorwreete Beenstukken uitvallen, de Gezwellen verdwynen, eindelyk geheel onzigbaar worden, en de nagtpynen nalaaten.

Belangende de Levenswys; de Lyder kan Soupen met Garst, Ryft, Haver of zagte Kruiden en Gewassen eeten: Ook mager Vleesch, Melk-spys en rype Zomer-Vruchten zyn hem toegelaaten.

Vet, gerookt of gezoute Vleesch, is hen na-deelig, vooral 't Spek.

Nog staat aan te merken, dat zomwylen op het gebruik van dit Middel, eene kwyling (*Salivatio*) volgd; 't welk nogthans zeldzaam is, en byna nooit gebeurd, als by zulke Lyders, die reeds voorheen, in- of uitwendige Kwikmid-delen, gebruikt hebben. Wyl nogthans de kwy-ling, tot de herstelling, niet nodig is, daarom moet men aanstonds by het eerste merkteken daar van, met het gebruik, van dit Middel, N°. 66. ophouden.

Het afkookzel N°. 67. moet de Lyder echter geduurig en naarstig, drinken.

Voor af ziet men, dat de Kwyling aanstaan-de is, als het Tandvleesch opzweld, rood word, prikkeling en pyn veroorzaakt, en de Adem stinkt: Dit bemerkende, moet men den Lyde-ren van N°. 66. niets meer ingeeven. Indien

dee-

schape Genees- en Heelmeesters aan onzen Heer Schryver, (zoo ik meen) verplicht zyn, om dat hy ook dit stuk we-gens het inwendig gebruik der *Sublimaat*, op eenen alge-meenen vasteren voet, gebracht heeft.

deeze Kwyl-teekenen na 8 of 10 dagen wederom verdweenen zyn, en de Lyder, nog niet ten vollen hersteld is, kan hy wederom van N°. 66. voortvaaren, te gebruiken.

Wanneer een Lyder, eene Verzweering in de Pisbuis, of eenen druipert heeft, moet hy eene groote menigte van het afkookfel N°. 67. gebruiken, op dat de scherpte der Pis, verzagt worde: Het zal ook dienstig zyn, dat men het Teeldeel, eenige keeren's daags, een vierde van een uur lang, in een bad van laauw Water en Melk houde (*).

Als door het ophouden van eenen Druipert, of door eenige andere oorzaak, één der Ballen zweld, pyn veroorzaakt, en de Balzak te gelyk rood word; moet men aanstonds eene ruime Aderlaating doen, en op het aangedaane deel, bestendig eene warme Stoving, N°. 12. leggen: De Lyder moet van den Drank, N°. 1. zeer veel drinken, dog by ieder pond daar van, 20 gryn *Salpeter* doen.

Na dat de Ontsteking, pyn en Koorts, welke met gezwollen Ballen zeer dikwils vergezeld zyn, ophouden; kan men het Middel N°. 66. wederom gebruiken.

Op de Liefch-gezwollen (*Bubones*), wanneerze hard zyn, moet men een *Galbanum* Plaafter, leggen.

V A N D E S C H U R F T.

(*Scabies*).

In het Leeger, (*in Bezettingen, of op de Schepen*)

(*) In eenen vuilen Druipert hebbe ik het Middel No. 66. zomwylen zes, acht of meer weeken lang doen gebruiken, en tevens waargenomen, dat de kwaadaardigheid daar van, misschien, wel weg ging, maar, dat het ongemak van eenen kleinen dog verdrietigen naaloop zeer lang gevolgd wierd; waarom ik deze Geneeswyze, die anders zeer gemakkelyk scheen, ook heb laten vaaren, en met de gewoone zagte Laxeermiddelen, wederom begonnen.

pen) is dit kwaad dikwils zeer lastig, en breid zig door de besmetting uit, indien de aangedaane van de gezonde, niet worden afgescheiden (*).

Of schoon de Schurft, aan het geheele Licham zig kan opdoen, zoo komt dog dezelve aan de Handen het eerst, vooral tusschen de Vingeren.

In het begin, ziet men hier en daar, 't een of ander Puistje, het welk met een dun en bytend Water, gevuld is; als men zulke Puist- of Blaasjes opkrabd, stort het vogt zig uit, en verwekt in de naby geleege deelen, veel andere diergelyke Blaasjes.

Wie door Oeffening niet zeer ervaaren is, kan zelden in het begin, de Schurft, kennen; als echter dit kwaad meer heeft toegenoomen, dan

(*) De Schurft, bestaat, na de Waarneming van LEEUWENHOEK en BAKER, in eene meenigte kleine Dierstjes, die in Blaasjes, onder de Opperhuid en in de Huid zitten. Dit kwaad is in de Leegers en Hospitaalen zoo gemeen, dat men nimmer zonder het zelve is. Het plant zig niet voort door eene besmette Lucht, gelyk de Loop, en eenige andere aanstekende Ziekten doen, maar, door eene eigentlyke aanraaking van besmette Menschen, Bedden, of Kleederen. Het laat zig door inwendige Middelen alleen, niet onderbrengen, maar vereischt vooral, uitwendige Plaatsmiddelen, die alle de aangedaane deelen zelfs moeten aandoen. Men zou zig lichtelyk kunnen inbeelden, dat het Middel van onzen Schryver No. 66. ook dit Kwaad, door een inwendig gebruik, overwinnen zou; maar, de ondervinding heeft geleerd, dat Menschen die de Venus-Ziekte hadden en ook tevens Schurft waaren, door eene volkome Kwyling (*Salivatio*), door inwendige Kwikmiddelen tegens de eerste aangebracht, nogthans daar door, van de laatste, niet geneezen wierden; evenwel, schynt dit Middel in sommige andere gebreeken van de Huid, die uit eene belette doorwaassening ontstaan, zomwyl niet ondienstig te zyn: Zoo hebbe ik ook, met den Hooggeleerden Heer J. BON, drie Schurfte Kinderen gezien, die vry zwaar in de Kinder-Pokken vervielen, maar ook daar door van 't Schurft, niet geneezen wierden.

dan komen meer en grooter Blaasjes , welke door het wryven en Krabben , geöpend worden , en leelyke Korsten en Rooven nalaaten. Einde-lyk breid zig dit kwaad , over het géheele Lichaam uit.

In het begin , zit de Schurft tuffchen de Huid en Opperhuid , maar als het kwaad erger word , doorknaagd het de Huid , en maakt in den Vetrok , kleine en dikwerf zeer veele Zweeren : Dit zoort van Schurft is vuil , en zeer befmettelijk (*).

Tot de geneezing worden de volgende dingen vereifcht :

Het Lichaam moet zuiver gehouden , en de Hemden dikwils , verwifeld worden. Als het Weêr goed is , en de gelegenheid het toelaat , kan zig de Lyder in een Bad , baaden ; vooral ; in zulk een Bad , 't welk naar Zwavel ruikt. Maar als de Lyder in geen Zwavelbad kan komen , dan heeft men waargenomen , dat het dienftig is , dat diergelyke Lyders flechts in een Vlietend-Water , hun Lichaam dikwils waffchen.

De Hemden , Koufen , Broeken , enz. moeten , eer menze aandoed , door brandende Zwavel damp , berookt worden ; de berooking met Zwavel moet echter in de vryë Lucht gefchieden ;

(*) Wanneer by verouderde Schurft , de Puistjes tot zelfs in de Huid doorwreeten , ontftaan 'er , in plaatfe van dunne Vogt-Blaasjes , weezenlyke Etter-Zweeren ; waar van de Etter van tyd tot tyd door de Bloed-Aderen opgefleurpt (*Gereforbeert*) , en het géheele Bloed befmet word. Hier van daan ontftaan wederom ontelbare Ziekten en toevallen , die alle op eene byzondere wyze moeten behandeld en geneezen worden. Waar uit duidelyk blykt dat deeze Ziekte altoos en in alle omftandigheden zoo gemakkelyk niet is te geneezen , als veele zig verkeerdelyk verbeelden ; Schoon het waar is dat eene ligte Schurft als een plaatselyk gebrek , geene inwendige hulpmiddelen noodig heeft.

den; op dat de Ingeädemde Damp, geene schade veroorzaake.

's Morgens vroeg, moet de Lyder het Laxeer-Poeder, N°. 68. innemen, en dit, alle acht dagen herhaalen.

Op de dagen, als hy dit niet gebruikt, moet hy 's Morgens, tegen den Middag, en 's Avonds, (dat is drie keeren 's daags), een Poeder N°. 69. innemen. 's Avonds smeerd men ook de Schurfte deelen met de Zalf N°. 70.

Echter moet men aanmerken, zoo de Schurft zig over alle de deelen van het Lichaam verspreid heeft, dat men als dan, niet op eenmaal, alle de deelen te gelyk, smeerd; maar den eersten dag smeerd men de Handen en Armen, den anderen dag de Voeten, Beenen en Dyën, den derden dag de overige deelen; den vierden wederom de Handen, Armen, en zoo voort.

Hier meede volhard men, tot dat de Lyder hersteld is.

Men weet, dat de geneezing volbracht is, als de Blaasjes of Puistjes gedroogd, de Roven afgevallen, de Zweeren geheeld zyn, en nergens weder nieuwe voortkomen.

Na de volkome herstelling, merkt men nog bruine Plekken en Vlekken in de Huid, dog deze verdwynen van zelve.

Van gezoute Spyzen moet de Lyder zig onthouden,

VAN DE WORMEN.

(*Vermes*).

Van onordentelyk eeten, het drinken van ongezond Water, en diergelyke andere oorzaaken

ken meer, bekomen de Soldaaten (en veele andere menschen), Wormen (*).

Draaijingen in het Hoofd; misselykheid; haastige opblaazingen van den Buik, vooral na het eeten; Maag en Buikpynen; lastige Kitte-lingen in den Neus; dikwerf groote honger, of eene afkeerigheid van Spyze; een bleek ingeval-len Aangezicht enz. zyn tekenen, waar uit men weet, dat een Lyder Wormen heeft.

Nog staat aan te merken, dat men by alle Lyders, alle deze tekenen, niet te zaamen vind; hoe meer tekenen echter in één Lyder gevonden worden, hoe meer men verzeekerd is, dat hy met Wormen bezet is.

Dog, het zekerste kenteken is, als de Lyder door Braaken of Afgang, Wormen lost.

De geneezing eischt, dat de Wormen buiten het Lichaam gebracht worden.

Men moet echter aanmerken, dat zig de Wormen aan de Darmen vast hegten; want zoo dit niet geschiede, zoo zouden zy met den Afgang, voortgaan.

Des-

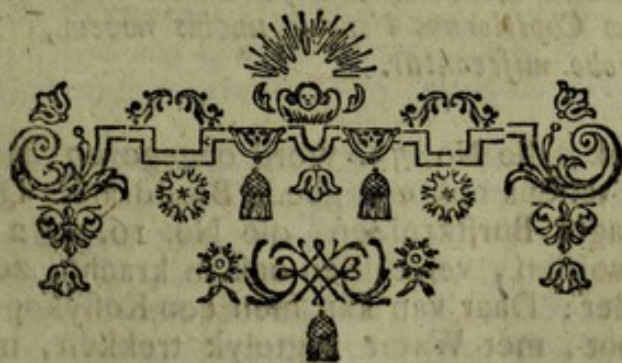
(*) Lang-ronde Wormen (*Teretes*), doen zig veelmaalen op in de kwaade Loop (*Dysenteria*), dog voornamelyk in de Gal-achtige Najaars-Koortsen, by welke zy zig zoo wel van boven door den Mond, als van onder, ontlasten. Men moet hen nothans niet aanmerken als oorzaaken dezer Ziekten, maar, als gevolgen van reeds lang voorheen verzwakte Ingewanden. Zy houden zig meest altoos in de dunne Darmen op, waar aan zy zeer schynen vast te zitten; om die reden zynze altoos niet gemakkelyk weg te brengen. Van bittere dingen, die 'er doorgaans tegen gebruikt worden, schynen zy zoo afkeerig niet te zyn, als men zig verbeeld; anders zouden zy zig zoo naby de ontlafplaats van de Gal, niet ophouden. Eene goede meenigte Vylfel van Staal of Yzer (*Limatura Martis*), met Duivelsdrek (*Affa Fætida*), gemengd, en eenige dagen lang gebruikt, schynt hen van de Darmen eenigzins los te maken, omze vervolgens met een goed Purgeermiddel, te beter uit te kunnen dryven.

Deswegens is het nodig, dat men den Lyderen twee dagen lang, zulke Geneesmiddelen, welke eenen onaangename reuk in de Darmen veroorzaaken; en daar na een sterk Buikzuiverend Middel geeve.

Aldus geeft men zulk eenen Lyder twee dagen lang, alle drie uren, vyf greinen Duivelsdrek (*Assa Fœtida*), in Pillen: Daar na des Morgens, als de Maag nog leedig is, het Purgeer-Poeder N°. 71. waar op hy zomwylen wat dunne Soup moet drinken, tot dat het Purgeermiddel, zyne werking volbracht heeft.

Als hier na, alle de toevallen nog niet geheel ophouden, dan kan men, na acht dagen, dezelfde hulpmiddelen, op dezelve wys, nog eens herhaalen (*).

(*) De Wormen, gedood of uitgedreven zynde, dan komen in de reeds verzwakte Ingewanden (Maag en Darmen) uit Eyertjes met ons Voedsel vermengd, zeer ligt wederom andere voort: Om deze reden is het nodig, dat de zwakke Ingewanden daar tegen versterkt en gewapend worden: Hier toe dienen inzonderheid de volgende Pillen: *g. Myrrhæ dr. iij. Sapon. Alb. dr. i. Balf. Peruvian. gtt. xx. M. F. Pilulæ Lx.* Om 's Morgens nuchter en 's Avonds te ses uren, telkens drie of vyf in te geven. Het Bittere en Maagversterkende *Conserf* van onzen Schryver, No. 33. met één onc *Limat. Martis* gemengd, is hier toe ook zeer eijentlig.

MEDICAMENTA. HULP-MIDDELEN.
N°. 1.

R. Specier() decoct. pectoral*
unc. iij.
bulliant in f. q. aq. Com-
munis per $\frac{1}{2}$ horam, Colat.
libr. iij. exhibe.

N°. 1.

Neemd de Borstdranks-
Kruiden drie Oncen.
Laat die in genoeg-
zaam Water een half
uur koken, daar na
zeigd het door; het
overblyfzel moet drie
pond zyn. Men doet
het gebruiken.

2.

R. Massæ pilular de Cyno-
glossa. gr. viij.
f. pilul. N^o. ij. pro
dosi.

2.

Neemd Pillen van Hond-
tonge acht grein, maakt
daar twee Pillen van,
geeft die op eenmaal.

3.

(*) Nadien de Heer Schryver de *Species Decocti Pectoralis* alhier niet opgeeft, en hy ontwyffelbaar bedoeld, dat in de *Weener Apotheek*, p. 84. voortkomt: Zoo zal ik dezelve alhier daar uit voorschryven:

R. Fufubarum recenter enucleatarum libras septem,
Dactylorum recenter enucleatorum libras quatuor,
Caricarum pinguium,
Passularum minorum.
Hordei mundati ana libras tres,
Liquiritiæ minutim Concise libram unam semis,
Herbæ Capillorum Veneris uncias novem,
Incisa probe misceantur.

De Drank, die No. 53. word opgegeven, is eenvoudiger, maar teffens ook een goede Borstdrank. De eenvoudige en zachte Borstkruiden, die No. 16. en 21. voorgeschreven worden, verschillen ook in kracht, zeer weinig van elkander: Daar van kan men een Koffykop vol, in eenen Trekpote, met Water zagtelyk trekken, met Zoete Melk en Honich mengen, en in Borstziekten, naar genoegen veelvuldig van doen drinken. Zoo de hitte en dorst groot is, kan men daar by wat Salpeter doen,

3.

Specier() Decoct. Emol.*
lientis unc. vi.
bulliant: in f. q. aq. Com.
munis ad Spissitud Cata.
plasmatis, sub finem ad
dendo:

Sem. Sinapi Cont.
unc. i.

M. f. Cataplasma.

4.

R. Flor. Sambuc. unc. i.
bulliant: per momentum in
f. q. aq. Communis va-
se clauso, dein digere
fervide Spatio ½ horæ; in
Colat. libr. ij. solve:

Rob. Sambuc. unc. i. ß.

Nitri puri. gr. xxx.

M.

3.

Neemd verweekende Af-
 kookzels Kruiden zes
 oncen. Laatze in ge-
 noegzaam Waater tot
 eene Pap kooken, doet
 'er op het laatt by een
 once gestooten Mos-
 terdzaad; vervaardigd
 dit tot eene Pap.

4.

Neemd Flierbloemen één
 once; laat die slechts
 een oogenblik met ge-
 noegzaam Waater in
 een toegemaakt vat koo-
 ken en daar na een half
 uur warm staan; in het
 overblyfzel van twee
 pond, smelt anderhalve
 once Gelei of Conserf
 van Flier, gezuiverde
 Salpeeter, veertig grein,
 houd het ten gebruike.

5.

(*) Het *Decoctum* of liever de *Species Emolliens*, komt in
 de *Weener Apotbeek*, p. 81. aldus voort.

ß. Florum Chamæmeli Vulgaris,

Radici Altheæ ana unciam unam semis;

Herbarum quinque Emollientium uncias quinque,

Seminis Fænugræci,

... Lini ana Unciam Unam.

Incisa & Contusa misceantur; & servantur pro usu.

Men behoeft zig echter aan alle deeze byzonderheden
 en Kruiden niet te binden; twee of drie diergelyke Krui-
 den, doen dikwerf zoo veel dienst, als tien: Want tot ver-
 weeking en verslapping van een deel, diend slechts *warmte*
 en *vogtigheid*. Alleen zoete Melk, of met Spaansch Zeep-
 zop gemengd, is eene goede verweekende Stoving: Zoo
 ook, Lynmeel met zoete Melk of Zeepzop en een weinig
 oly, tot eene Pap gekookt, is eenè goede verweekende
 Pap.

5.

R. Flor. Sambuc.
 — *Rosar. Rubrar.*
 ana unc. Sem.
Nitri puri drach unam.
Misce.
pugillum hujus infundatur.
Aquæ fervidæ, instar potus Theæ.

6.

R. Fol. Sennæ dr. vi.
 — *Scrophular. aquat.*
 dr. ij.
Agarici dr. i.
Tamarind. unc. Sem.
bulliant: in f. q. aq. Communis per ¼ horæ, dein
Colat. unc. ij. adde.
Syrup. Cichor. C. Rheo.
unc. ʒ. M. f. haustus
una vice sumendus.

7.

R. Specier. pro decoct. Emol.
 liente unc. iv.
decoque per ½ horam in f. q.
aq. Commun; Colat. libr.
iiij. exhibe

5.

Neemd Flierbloemen, Roderooften van ieder een loot. Gezuiverde Salpeter een vierde loot. Mengd het onder een. Neemd zoo veel daar van, als men tusschen drie Vingers vatten kan. Trekt het met kookend Water als eene Thee.

6.

Neemd Zeeneblaaden anderhalf loot. Blaaden van Water - Betonie, een half loot. Lorkenzwam, een vierendeel loot. Tamerinden een loot. Sneid en mengd het onder een, laat het een vierde van een uur koken met genoegzaam Water, tot twee oncen; giet het door, en mengd 'er by, Syroop van Zuikerye een loot. Laat het op eens gebruikt worden.

7.

Neemd de verweekende afkookzel Kruiden, vier oncen. Kooktse een half uur in genoegzaam Water, daar na zeigd het door. Het doorzeigzel moet drie pond zyn, en voor het gebruik gehouden worden.

8.

8.

8. *Speciebus à priori decoct. residuis, adde:*
Farinae lini,
Ol. lini ana unc. ij.
ut fiat, lege Artis, Cata-
plasma.

9.

9. *Flor. Rosar. Rubr. pug. ij.*
Herb. Agrimon. Man. i.
Misce. infundantur instar
potus Theæ, pro garga-
rismate, addito pauco
melle.

10.

10. *Mellis Rosar. unc. ʒ.*
Spir. Salis Marini
gutt. xx.
Misce.

11.

11. *Specier Decoct. Emollien-*
tis. unc. ij.
bulliant: in ʒ. q. aq. Com-
mun. per ½ horam, Colat.
Libr. i. adde.
Oxymel. Simpl. unc. ij.
Nitri puri. dr. i.
Misce pro Clysmate.

8.

Neemd het overschot van de gekookte Kruiden N°. 7. mengt daar onder twee oncen Lynzaatmeel, en zoo veel Lyn-oly: Maakt daar van eene Pap.

9.

Neemd Rooderoozen, twee Vingergreepen. Agrimonie een handvol. Gesneeden en gemengd zynde, giet 'er kookend Waater op als op Thee. Zeigd het door. Smeld in het overblyfzel een weinig Honich, en doet daar mede gorgelen.

10.

Neemd Roozen - Honich een loot. Geest van Zeezout twintig drop- pen. Mengd het.

11.

Neemd de verweekende afkookzels. Kruiden, twee oncen. Kookt ze een half uur in genoegzaam Water. Daar na zeigd het door, het overblyfzel moet een pond zyn, waar by men doen moet Azyn - Honich, twee oncen. Gezuiverde Salpeeter een vierde loot. Het gebruik hier van is om te Clysteeren.

12.

R. Specier Decoët Emollient.
unc. iij.
bulliant: per horam in q f.
aquæ Communis, in Co-
lat. lib. iv. solve.
Saponis Veneti unc ij.
Misce pro fomento.

12.

Neemd de verweekende
afkookzels Kruiden,
drie oncen. Laatze in
genoegzaam Water een
uur lang kooken. Daar
na zeigdze door, het
overblvzel moet vier
ponden zyn, waar in
men smelten moet twee
oncen Venetiaansche
Zeep; dit moet voor
eene Stooving gebruikt
worden.

13.

R. Nitri puri dr. i. f.
Lap. Cancror. dr. ij.
Syrupflor. Rhæad. unc. ij.
Aq. decoët hordei unc. x.
Misce ().*

13.

Neemd zuivere Salpeeter
anderhalf vierendeel
loots. Kreefts-oogen
een half loot: Syroop
van Koornroosen twee
oncen. Gekookt Gar-
sten-Water tien on-
cen. Mengd het te
zaamen.

14.

R. Ol. Amygdal. dulc. vel
Æ. ejus loco. Ol. oliva.
rum purissim. unc. ij. Vi-
tell. Ov. N°. i.
bene simul subactis misce
Mel. puri. unc. i.
M. f. linctus.

14.

Neemd zoete Amandeloly
of, in deszels plaats,
zuivere Boomoly, twee
oncen. Een doir van
een Eyc. Wryft dit
wel onder een, en doet
er by zuivere Honich
een once. Dit geeft
men om te likken.

15.

(*) Waaron de Heer Schryver, in dit Drankje No. 13.
 als ook in No. 22. twee drachmas *Lap. Cancrorum* doet;
 erkenne ik niet te weten. Men moet echter zorg dragen
 dat het niet te lang of te warm staat, nadien het lichtelyk
 begint te gisten.

15.

℞. *Kermis Mineral.* gr. iij.
Lap. Cancror. gr. xx.
M. f. pulvis tenuiff pro dosi.

16.

℞. *Veronica.*
Agrimonia
Hederæ terrestris.
Virgæ aureæ ana partes
æquales, infundantur aquæ
fervidæ instar potus
Theæ.

17.

℞. *Semin. Cucum. unc.* ℞.
Amygdal. excort. dulc.
Nº. viij.
— Amar. Nº. ij.
Emulge. S. A. Cum aq.
decoct. hordei. libr. i.
℞ Colat. detur usui.

18.

℞. *Myrh.* gr. xv.
Lap. Cancror. dr. ℥.
M. f. pulvis.

19.

℞. *Massæ pilul. de Cynogloss.*
gr. vi.
Fiant pilulæ Nº. ij.

15.

Neemd Karthusianer - Poe-
der of Mineralische Ker-
mes drie grein. Kreefts-
oogen, twintig grein.
Mengd het tot een fyn
Poeder, en geeft het op
eenmaal in.

16.

Neemd Eerenprys.
Agrimonie.
Aerdvyl.
Guldenroede, van
ieder evenveel, doet 'er
kookend Water boven
op, en trekt en drinkt
het als Thee.

17

Neemd Komkommerzaad
een loot. Zoete geschil-
de Amandelen, acht.
Bittere geschilde Aman-
delen, twee. Stoot de-
zelfde klein, en maakt
met een pond gekookt
Garstenwater daar van
eene melk; welke, door-
gedaan zynde, gebruikt
word.

18.

Neemd Myrrhe, vyftien
grein. Kreefts-oogen,
eenhalfvierendeel loots.
Maakt die tot een fyn
Poeder.

19.

Neemd Pillen van Hond-
tonge, zes grein. Maakt
hier van twee Pillen,
voor eens.

20.

℞. Bals Copayv. dr. ℥.
 Vitell Ovi N°. i.
 diu simul tritis in mortario
 Vitreo adde.
 Mellis puri unc. i.
 Misce.

21.

℞. Tussilag. Scabios.
 Summit. Hyperic. ana
 Man. i.
 Glycirrhis. Rasæ unc. ij.
 Misce.
 Infundantur instar potus
 Theæ.

22.

℞. Nitri puri dr. i.
 Lap. Cancror. dr. ij.
 Syrup. Althææ. unc. i.
 Decoct. hordei. unc. x.
 Misce.

23.

℞. Lign. Sassafras ras. unc. ij.
 — Trium Santal. ana. dr. ij.
 Glycirrhis. Rasæ unc. ij.
 Scissa Mistā exhibe.
 Infundantur instar potus
 Theæ.

20.

Neemd Balsem de Copy-
 ve, een half vierendeel
 loots. Een doir van een
 Ey, Mengd het in een
 Glaazen Vyzel, en doet
 'er by, zuiveren Ho-
 nich, een once. Voor
 't gebruik.

21.

Neemd Hoefbladen.
 Schorftkruid.
 Toppen van St.
 Jans Kruid
 van ieder een hand vol,
 Geschraapt Zoethoud,
 twee oncen. Mengd en
 begiet het met kookend
 Water, en geeft het als
 eenen Theedrank.

22.

Neemd zuivere Salpeeter
 eenvierdeloots. Kreefts-
 oogen een half loot. Sy-
 roop van Althæa, een
 once. Gekookt Garste-
 water, tien oncen.
 Mengd het onder een,
 en geeft het ten gebrui-
 ke.

23.

Neemd geraspt Sassefras.
 hout twee oncen. Wit,
 geel, en rood Sandel-
 hout, van ieder een half
 loot. Geraspt Zoethout
 een once. Sneid en
 mengd het onder een;
 doet het als cene Thee
 gebruikt worden.

24.

℞. Laud. Liquid. Sydenh.
gtt. xv.
Syrup. Diacodii. unc. ʒ.
Aq. decoct. hordei. unc. i.
M. f. haustus.

24.

Neemd Sydenhams pyn-
stillend aftrekzel, vyf-
tien droppen. Rustmaa-
kende Syroop een half
once. Gekookt Garste-
water een once, mengd
en geeft het op een-
maal in.

25.

℞. Specier() pro decoct. An-*
tifebrili. unc. iij.
bulliant: per ½ horam, vase
Clauso in ʒ. q. aq. Com-
munis, dein Colat. libr.
iv. exhibe.

25.

Neemd de Kruiden van den
Koortsdrank drie oncen.
Laatze in een besloo-
ten vat, met genoeg-
zaam Water, een half
uur gekookt worden;
giet het daar na door,
en het overblyfzel, dat
vier pond moet zyn,
doed voor 't gebruik
zyn.

26.

(*) De *Species pro Decocto Anti febrili* is, volgens de
Weener Apotheek, p. 76. aldus:

℞. Radicis Acetosæ libras tres,
Scorzonera libram unam,
Rasuræ Cornu Cervi libram semis,
Hordei Crudi libras duas,
Seminis Fœniculi,
Corticum Citri Siccatorum ana uncias tres,

Incisa misceantur & serventur pro usu.

Ik hebbe gemeend, diergelyke dingen hier te moeten by-
voegen, om dat de Schryver in het Werkje, zig daar op dik-
werf beroept. Een min ervaaren Leezer, moet nogthans niet
denken, als of in deeze zagte Kruiden, juist eene eigen aartige
kracht, tegen de Koortsen ware; want alle zagte, verdunnen-
de, en verkoelende Dranken, zyn, in de hitte der Koortsen,
byna van het zelve vermogen. Een afkookfel van Scheeps-
Beschuit, geharscht Brood of gepelde Garst met Azyn-Ho-
nich No. 31., of met een weinig Wyn of Citroenzap en Zui-
ker aangenaam gemaakt, is voldoende.

26.

℞. *Tartari Emetici* gr. v.
F. pulvis.

26.

Neemd Braakwynsteen vyf
grein. Maakt het tot
een Poeder.

27.

℞. *Rad Ypecacuanh.* dr. ℥.
F. pulvis.

27.

Neemd Braziliaansche
Braakwortel een half
vierendeel loots. Maakt
het tot een Poeder.

28.

℞. *Pulvis Cornachin* gr. XL.

28.

Neemd Cornachins Pur-
geer-Poeder, veertig
grein.

29.

℞. *Sal polychrest* dr. ij.
— *Tartar Vitriol.* dr. i.
Syrup 5. *Rad aper* unc. ij.
Aq. decoct. hordei libr. ℥.
— *Cort. Citri* unc. ij.
M.

29.

Neemd Polychrestzout een
half loot. Gevitrioleerd
Wynsteenzout een vier-
de loot. Syroop van de
vyf Openende - Wortel-
len, twee oncen. Ge-
kookt Garstewater, een
half pond. Water van
Citroen - schillen twee
oncen. Mengd, en geeft
het ten gebruike.

30.

℞. *Cort. Peruvian.* unc. i.
F. pulvis tenuis
dividendus in xii. doses
æquales.

30.

Neemd den Koortsbast,
een once. Zeer fyn ge-
maakt, verdeeld men
dit Poeder in twaalf ge-
lyke deelen.

31.

℞. *Mellis despumati* libr. iij.
Aceti - vini fragrantis.
lib. i.
M.

31.

Neemd geschuimde Ho-
nich, drie ponden. Ster-
ke Wyn - Azyn een
pond. Mengd het wel
door een.

31.

℞. *Crystal Tartar.* gr. XL.
Sal polychrest. gr. XX.
M. f. pulvis.
dentur plures tales doses,
prout opus erit.

33.

℞. *Theriac diateffar.*
Conserv. Absinth. ana
unc. i. ℞.
Misce.

34.

℞. *Mass. pilul. Ruffi.* dr. ℞.
F: pilul. N^o. vij.

35.

℞. *Oxymel Scillit. unc.* ij (*)
Sal polychrest. dr. ij.
— Tartar. Vitriol. dr. i.
Aq. Communis. unc. viij.
Spirit. Menth. unc. ℞.
M.

36.

℞. *Sal polychrest.* dr. ij.
— Tartar Vitriol. dr. i.
Theriac diateffar. unc. iij.
Syrup. 5. Rad. aper. q. s.
ut fiat Electuarium.

32.

Neemd Wynsteenkrystal,
len veertig grein. Po-
lychrestzout twintig
grein. Wryft dit tot een
Poeder, en geeft daar
van zoo veel noodig is.

33.

Neemd de kleine Theria-
kel. Conferf van Alsem.
van ieder anderhalve
once. Mengd, en geeft
het ten gebruike,

34.

Neemd Ruffies Pestpillen
dertig grein. Maakt 'er
zeven Pillen van, en
geeft ze op eene reis.

35.

Neemd Zee-Ajuin Honich
twee oncen. Polychrest-
zout een half loot. Ge-
vitrioleerd Wynsteen-
zout een vierdeloot. Ge-
meen Wateracht oncen,
Geest van Kruisenmunt
één loot. Mengd het.

36.

Neemd Polychrestzout,
een half loot. Gevitrio-
leerd Wynsteen-zout,
een vierde loots. Klei-
ne Triakel drie oncen.
Sy.

(*) Indien men de Zee-Ajuin Honich niet by de hand hadde, dan neemd men eenen middelmatigen Ajuin, welke men met een Romer heeten Azyn stamp, en het vogt 'er van door een doek wringt, waarby men vervolgens even zoo veel Honich mengd. Hier van geeft men, om Fluimen te lossen, alle half uur een leuel vol.

37.

℞. Recent. graminis libr. ℥.
 — Taraxici cum toto
 unc. iv.

Scissa tusa bulliant. in f. q.
 aq: Communis vel & feri
 lactis, si commode haberi
 poterit, per haram. Co-
 lat. fortiter expressæ. libr.
 ij. adde.

Mellis puri unc. iij.

Misce.

38.

℞. Summit. absinth. vulg.
 unc. ij.

Rad. Calami Aromat.

— Gentian.

— Imperator. ana unc. i.

Baccar. Lauri unc. i. ℥.

— Juniperi. unc. iij.

Sem. dauci Cretic. unc. i.

Scissa tusa mista infundan-
 tur Calide vase Clauso in
 vini boni, vel & hydro-
 melitis libr. viij. per 24
 horas (*)

Syroop van de vyf ope-
 nende Wortelen, zoo
 veel genoeg is, om
 daar van een Conserf
 te kunnen maken.

37.

Neemd versch Gras, een
 half pond. Het geheele
 Hond- of Paardebloem-
 en Kruid, vier oncen.
 Sneid en stamp het te
 zaamen, doet het dan in
 genoegzaam Water of
 Wyne (als men die heb-
 ben kan) koken een
 half uur lang; zeigd het
 door, en pers het wel
 uit. In het doorzeigzel,
 dat twee pond moet
 zyn, smelt men zuive-
 ren Honich drie oncen.

38.

Neemd Toppen van Alsem
 twee oncen. Kalmus-
 Gentian. en. Meester-
 wortel, van ieder een
 once. Laurierbesen an-
 derhalve once. Jenever-
 besen drie oncen. Cre-
 tisch Daucuszaad, een
 once. Sneid, stoot, en
 mengd het te zamen;
 giet 'er op twee kannen
 goeden Wyn of Meede.
 Laat het 24 uren in ee-
 ne zachte warmte, en in
 een beslooten vat staan.
 Voor het gebruik.

39

(*) Zoo men de Kruiden, die tot dezen Wyn zyn voor-
 geschreven, zeer fyn, en met drie of vier pond zuiveren
 Honich of gemeene Syroop tot een Conserf maakt, dan
 heeft

39.

℞. *Scilla recent unc. ℥.*
infundantur lib. ij. vini
boni ()*

39.

Neemd verschen Zee-A-
juin, een loot. Giet
daar op twee pond bes-
ten Wyn, en houd het
voor 't gebruik.

40.

℞. *Camphor dr. i.*
Solvatur terendo in mor-
tario in unc. i. Ol: Amyg-
dalarum dulc (†),

40.

Neemd Campher een vier-
deloots. Zoete Aman-
del - Oly een once
Mengd dit in een Vyzel
wel onder elkander.

41.

heeft men een deftig Geneesmiddel, 't welk in allen dee-
len met No. 33. overéén en in zeer veele Ziekten, te pas
komt; Ook is het, aldus bereid, veel sterker dan een af-
treksel met Wyn. Twee oncen van dit Conserf, met een
half once Koortsbast gemengd, en daagelykstot eene halve
once, in vier ryzen, gebruikt; geneest veele afgaande
Koortsen: Zoo ook twee of drie oncen van dit Conserf
met eene halve once *Limaturæ Martis* gemengd, en in de-
zelfde veelheid, gebruikt, is een groot middel in de Bleik-
Waater-en hardnekkige Geelzucht. Een onze van dit Con-
serf, met één drachma *Aloes* gemengd, is, van één tot
twee drachma, twee of driemaal op één' dag, ingegeven,
een goed Maag- en Darm zuiverend en versterkend Middel.
Twee drachma daar van, met 10 of 15 droppen *Laudani*
liquidi, en 10 grein *Sal Cornu Cervi*, of *Campher*, gemengd,
en 's avonds ingegeven, is, een goed Rust- en Zweet- ver-
wekkend Middel, 't welk misschien, veel beeter, dan de
alombekende *Theriac*, te achten is.

(*) Dit is een eenvoudig, maar heerlyk Middel. Ik ben
gewoon eens zoo veel *Scilla Marina Alba* te neemen, en
merke nog, dat eenige Lyders eenen Theekop vol, daar
van verdragen kunnen. Nog onlangs, hebbe ik, van ge-
droogde, gepoederde, en tot Pillen gemaakte *Scilla*, eene
vaardige uitwerking gehad; dog de Versche is nogthans
beeter. By gebrek van het *Kermes Mineral*, dunkt my,
dat men dit middel in de ontsteeking van de Long, om de
uitwerping van Fluimen te bevorderen, gebruiken mag.
Althans de Heer HUXHAM, *Essay on the Fevers*, geeft
by het achterblyven van de Uitrachgeling, aanstonds een
zagt Braakmiddel, en pryst daar toe, het *Oxymel Scilliticum*,
weinig, dog dikwils, met eenen bekwaamen Drank inge-
geven. Ziet ook p. 24.

(†) Deeze Smeering op den Buik der Windzuchtigen,
door

41.

Ol. Still. Anisi gutt. iv.
Sacchari puri sicci. gr. xl.
Rhei gr. xv.
M. f. pulvis.

41.

Neemd Anys-oly vier
 droppen. Gedroogde
 witte Zuiker veertig
 grein. Rhabarber vyf-
 tien grein. Mengd het
 tot een Poeder.

42.

Aq. Still. Menth. unc. viij.
Sp. Menth. unc. ℥.
M.

42.

Neemd Kruysemunt Wa-
 ter acht oncen. Kruy-
 semunt Geest een halve
 once. Mengd het.

43.

Aq. Still. Cinamomi. unc. i.
 — *hordei libr.* ℞.
Opii puri — gr. iij.
Lap. Cancror. dr. i. ℥.
Syrup. papaver. Alb. unc.
M. ℥.

43.

Neemd Kaneelwater een
 once. Garstewater zes
 oncen. Zuivere Opium
 drie grein. Kreefts-ogen
 anderhalf vierendeel
 loots. Syroop van wit-
 te Slaapbollen een half
 once. Mengd het.

44.

Rhei Elect. dr. i.
Myrobolanor. Citrin. dr. ℥.
M. f. pulvis.

44.

Neemd uitgezogten Rha-
 barber een vierde loot.
 Goele Myrobolanen een
 half vierde loot. Mengd
 het en maakt 'er een
 Poeder van.

45.

door onzen Schryver aanprezen, word van zommigen,
Ol. Bezoardicum Wedelii genaamd. De Heer SCHAAR-
 SCHMIDT, in zyn *Pathologia*, pryst ze zeer aan in den
 Hik (*Singultus*), tien of meer droppelen ingegeven. Maar
 de Hr. POUTEAU (*dans Mélanges de Chirurgie*), roemd
 de Campher, in Amandel Olie ontbonden, heel zeer in alle
 roos-achtige ontstekingen in den Long en het Ribben-
 vlies, en by Kraamvrouwen eenige daagen na hare ver-
 losing. Hy gebied 12 of 15. Ja! tot 60 gryn Cam-
 pher in een half uur in te geven; dog in eene ware ont-
 steking (*Inflammation Phlegmoneuse*) is dezelve (zegt Hy),
 van geen gebruik. Althans de doijer van een Ei of de
 Amandel oly is een vry bekwaam Middel, om de Cam-
 pher, te doen oplossen en in te geven. In zommige Kramp-
 achtige Pynen, is dit laatste ook eene goede sineering.

45.

℞. *Theriac. Androm* dr. i.
F. *bolus*.

46.

℞ *Rad Ypecacuanhæ* gr. xl
F. *pulvis*,

47.

℞. *Opii Crudi* gr. i.
Fiat *pilula*.

48.

℞. *Vitri Antimoni Cerati*
gr. viij.
F. *pulvis*.

49.

℞. *Boli Armenæ* dr. vi.
Gumm. Arabic. dr. i.
Theriac. Androm. unc. i. ℞
Syrup. Papav. Alb. q. s.
ut f. *Electuarium*.

50.

℞. *Vini boni lib.* ℞.
Aq decoct hordei libr. i. ℞
— *Cinamomi. unc.* i.
Sacchar. puri dr. vi.
M.

51.

℞. *Terebinth. puræ* dr. ij.
Vitell Oy. N. i.
Diu simul tritis & bene
permistis adde.
Theriac. Androm. unc. ℞.

45.

Neemd Theriakel een vierde loot. Maakt 'er een Slikbrokje van.

46.

Neemd Brasilischen Braakwortel veertig grein. Het worde een Poeder.

47.

Neemd Ruuwe Opium een grein. Maakt 'er een Pil van.

48.

Neemd Glas van Spiesglas met Wasch bereid, acht grein. Het worde een Poeder.

49.

Neemd Armenischen Bolus anderhalf loot. Arabische Gom een vierde loots. Theriakel anderhalve once, Syroop van Slaapbollen zoo veel genoeg is. Maakt 'er een Conserf van.

50.

Neemd goeden Wijn een half pond. Garstewater anderhalf pond. Kaneelwater een once. Zuivere Zuiker anderhalf loot. Mengd het.

51.

Neemd Zuiveren Terpentyn een half loot. Eenen dooyer van een Ey. Als dit wel gemengd, en vereenigd is, doe

Lactis puri Rec. unc. v.
M. F. Clysma. (*)

doet 'er by Theriakel
 een halve once. Versche
 Zoetemelk tien loot.
 Gebruikt dit tot een
 Clysteer.

52.

R. Specier. Decoct. Emol-
lient unc. ij.
Bulliant: in f. q. aq. Com-
munis. ½ horam, Colat. unc. x.
adde.
Ol. lini unc. ij.
M. f. Clysma.

52.

Neemd van de verweeken-
 de afkookzels Kruyden
 twee oncen. Kookt ze
 in genoegzaam Water
 een half uur. Zeigd
 het door. Het over-
 blyfzel, dat tien oncen
 moet zyn, moet ge-
 mengd worden met
 Lyn-oly twee oncen;
 op dat het een Clysteer
 worde.

53.

R. Fol. Altheæ. m. ij.
Rad. Altheæ. unc. i.
Sem. lini Contus dr. ij.
Bulliant: per ½ horam in f. q.
aq. communis, dien Colat. lib.
ij. adde.
Nitri puri. dr. i.
Mellis puri unc. ij.
M.

53.

Neemd Altheebladen twee
 handen vol. Althee-
 wortel een once Ge-
 kneusd Lynzaat een
 half loot. Kookt het
 een half uur in genoeg
 Water. Zeigd het door,
 dat drie pond moet
 zyn, en mengd 'er by
 Zuivere Salpeeter een
 vierde loot. Zuiveren
 Honich drie oncen.
 Geeft het ten gebrui-
 ke.

54.

R. Tamarindor. unc. ij.
Bulliant: in f. q. aq. Commu-
nis ½ horam Colat lib. ij. adde
Nitri puri dr. i.

54.

Neemd Tamarynden drie
 oncen. Laat ze een
 vierde van een uur in
 genoegzaam Water ko-
 ken.

(*) Ziet het geen in onze korte Aantekening, op p. 69.
 van het gebruik van deeze Clysteer, gezegd is.

Mellis unc. ij.
F.

ken. Daar na zeigd het door, dat drie Medicynsche ponden moet zyn, en doet 'er by, Zuivere Salpeeter een vierde loot. Honich twee oncen.

55.

℞. Farin. Sem. Sinapi. unc. i.
— lini unc. i. ℞.
— fabar. unc. i.
Salis Commun. dr. ij.
Aceti q. s. ut fiat pasta,
pedum plantis applicanda:

55.

Neemd Mostardzaat-Meel een once. Lynmeel anderhalf once. Boone-meel een once. Gemeen zout een half loot. Azyn tot genoeg is, om 'er een Pap van te maaken, en onder de planten van de Voeten te leggen.

56.

℞. Vitriol alb. dr. i.
Aq Communis. unc. i.
Misce.

56.

Neemd witte Vitriool, een vierde loots. Gemeen Water een once. Mengd het.

57.

℞. Agarici, pedis Equin figura pulverisati quantum sufficit.

57.

Neemd Schwam van Eikeboomen, zoo veel van nooden is, maakt 'er een Poeijer van.

58.

℞. Theriac: Androm. dr. i.
Sal Corn Cervi gr. x.
M. f. Bolus. ()*

58.

Neemd Theriakel een vierde loot. Zout van Harsthoorn tien grein. Mengd,

(*) De Hr. PRINGLE, schryft in zyne *Diseases of the Army*, denzelven *Bolus*, dog met anderhalve Drachma *Theriac* voor. Tot hetzelfde einde, en om te doen Zweeten, geeft hy ook elders de volgende twee *Hauftus* op. *℞. Sp Mindereri Coch. i. Aq. Commun. q. s. Misce. Vel. ℞. Sal. Volat. Cornu Cervi gr. xl. Acet. Commun. unc. i. ℞. Misce.* Alle twee uren een te geven, tot dat het Zweet volgd. Deeze laat-

Mengd, en maakt 'er
een Slikbrokje van.

59.

g. Lactis dulcis recent. libr.
ij.

Vini Austriaci alb. unc.
iv.

*Bulliant : simul per momen-
tum, dein, Colostro lactis
per Colatur. separato,
serum purum exhibe.*

60.

℞. Rad. Serpentar. Virgin.

— *Contrayervæ ana gr. x*

Cort. peruvian dr. sem.

Camphor. gr. iv

M. f. pulvis. ()*

61.

℞. Camphor. dr. i.

Teratur in mortario vitreo,

addendo guttulas viginti

spirit. Vini Rectificati, dein

adde :

Sacchari puri sicci unc. ij.

diu simul tritis misce

Aceti Vine fragrantis.

unc. x.

59.

Neemd Versse Zoetemelk
twee pond. Witten
Oostenrykschen Wyn
vier oncen. Laat dit
een oogenblik koo-
ken, daar na scheid
het dikke Kaasachtige
deel van het dunne,
en geeft het dunne te
gebruiken.

60.

Neemd Virginise Slangen-
wortel. Tegengift wor-
tel, van ieder tien grein.
Koortsbast dertig grein.
Campher vier grein.
Mengd, en maakt 'er
een Poeyer van.

61.

Neemd Campher een vier-
de loots. Wryft ze in
eenen Glaazen Vyzel
met twintig droppen
overgehaalden Brande-
wyn : daar na ver-
mengd 'er twee oncen
zuivere drooge Zuiker
meede. Doet dit dan in
tien

laatste Zweetmiddelen komen in Ziekten met Ontsteking,
meer te pas; nadienze geenzins verhitten, en doorgaans
eene zachte doorwaassening, bevorderen.

(*) Wyl dit Poeyer zeer onaangenaam, bitter en heet
is, staat het te vreezen, dat weinige Lyders het op den
duur zullen gebruiken kunnen, ten zy het vooraf met
een weinig Syroop tot een brok of likking is gemaakt,
en met een weinig Wyn, die ook zelf in de kwaadaar-
tige Rot-Koortsen zeer heilzaam is, word ingegeven.

Misce. (*)

Servetur in vase vitreo puro bene clauso.

62.

℞. Radic. Raphan. Rustic.

Rec. unc. iv.

Fol. Recent. Cochleariæ.

— Trifol. aquatic. ana.

m. ij.

— Salviæ m. i.

Scissa mista infunde vase clauso in Vini albi austriaci libr. vi. leni Calore per 24 horas, & Colat. exhibe.

63.

℞. Rad. Lapathi acuti.

— Polypod. quercin.

an. unc. β.

CrySTALL' tartar. dr. iij.

Decoque per ½ horam in libr.

iiij.

lactis dulcis recentis., Colat. adde:

Mellis purissim. unc. i. ℥.

M.

ten oncen sterken Wyn-Azyn; 't welk men in een Zuiver Glas wel bewaard.

62.

Neemd versche Peeperwortel vier oncen. Versche Leepelbladen, Water-drieblad van ieder twee handen vol. Sallieblaaden een hand vol. Sneid, en mengd dit met witte Oostenryksche Wyn, ses pond. Laat dit in een zachte warmte 24 uren trekken; daar na zeigd het door, en geeft dit ten gebruike.

63.

Neemd Patichwortel, Eikeboomvaaren Wortel, van ieder eene halve once. Wynsteen Crystallen drie vierde loot. Kookt dit een half uur in Zoetemelk drie pond. In het doorzeigfel mengd zuiveren Honich, anderhalve once.

64.

(*) Dit Mengsel word van den geleerden R. MEAD, in zyne *Monita & Præcepta Medica Capt: 1. Sect. vi.* om het Zweet te verwekken, zeer aangepreezen: Ook zegd hy; dat Azyn (*Acetum*), zeer bekwaam is om de afkeerigheid van de *Campher*, te verhoeden, en beide dienen om de te rug gekeerden kwaaden uitslag by Koortsen, te doen hervoortkomen. F. HOFFMAN geeft de *Campher* met *Nitrum* gemengd, dog dit laatste maakt het Bloed mislichien nog dunner, en is aldus in Rot-koortsen, na-deelig.

64.

R. Spirit. Cochlear. unc. ij.
Elixir. Proprietat. Pa-
racels. unc. i.
M.

65.

R. Sp. Salis marini. dr i.
Mell. Rosar unc i f.
Aq. Communis. unc. v.
M.

66.

R. Mercurii Sublimati Cor-
rosivi gr. xii.
Spirit. frumenti semel
Rectificati. lib (* ii.
In phiala vitrea pura clausa
serventur, donec Mercur.
sublim. sponte solvatur. (*)

67.

R. Rad. Althææ. unc. ij.
Bulliant in q. f. aq. Commu-
nis per horam, sub. finem
addendo.
Glycirrhiz. rasæ unc. i.
Colat. libr. iv. exhibe.

64.

Neemd Geest van Lee-
pelbladen twee oncen.
Elixer van Paracelsus
een once. Mengd het.

65.

Neemd Geest van Zee-
zout een vierde loot,
Honich van Roozen an-
derhalf once. Gemeen
Water vyf oncen.
Mengd het.

66.

Neemd opgeheve inwree-
tenden Kwik, twaalf
grein. Overgehaalden
Koornbrandewijn, of,
Moutwijn, twee pond
of, 24 oncen. Laat
dit in een zuiver toe-
gemaakt Glas staan, tot
dat de Kwik geheel ge-
smolten is.

67.

Neemd Altheewortel twee
oncen Kook die in ge-
noegzaam Water een
uur lang, op het laatst
doed 'er by, Zoethout
een once. Giet dit ver-
vol.

(*) Men moet indagtig zyn, dat als in de Latynsche of
Nederduitsche Voorschriften, van Ponden gesproken word,
men altoos Medicynsche van twaalf oncen bedoeld.

(†) Eenige, en onder deze RICHARD, Formul: me-
dec: pro Nosodochiis militarib Gall.) mengen, om de uitwaas-
zeming te beter te bevorderen, onder dit middel 6 grynen
Campher, en om de kleur en smaak te veranderen, een
once Syrup; papav; Rheoëdos.

volgens door. Laat het afkookzel vier ponden zyn, 't welk gebruikt moet worden.

68.

68.

*R. Scammon. gr. xv.
Sacchari puri gr. v.
Æthiop. Mineral gr. xx.
Stib. diaphoret. gr. xu.
M. f. pulvis.*

Neemd Scammony vyftien grein. Zuivere Zuiker tien grein. Mineralisch-Moor twintig grein. Sweetdryvend Spiesglas twintig grein. Mengd, en maakt het tot een Poeijer.

69.

69.

*R. Flor. Sulphuris. gr. xxx.
Æthiopis Mineral. gr. x.
M. f. pulvis.
Dentur tales doses No. xxi.*

Neemd Bloem van Swavel dertig grein. Mineralisch-Moor tien grein. Mengd, en maakt 'er een Poeijer van; en geeft eenentwintig zulke Poeijers te gebruiken.

70.

70.

*R. Æthiop. Mineral. unc. i.
Axungiae porcin. unc. iij.
M. fiat. Unguent (*)*

Neemd Mineralisch-Moor een once. Varkens-Vet drie oncen. Mengd, en maakt 'er eene Zalf van.

71.

(*) Deze Zalf is tegens 't Schurft (*Scabies*), zeer goed, het ergste daar van is, dat zy de Huid en het Linnen van de Lyders, zoo zwart en vuil maakt, dat men dezelve naauwlyks schoon kan krygen. En, schoon de vaste Kwikmiddelen deze Ziekte het vaardigst helpen, zoo is de volgende Smeering nogthans niet te verachten, vooral, wanneerze zeer dun gesmeerd, en 'er, om den reuk, een weinig Barnsteen oly enz. by gedaan word: *R. Saponis Nigri Vulg. unc. xij. Flor. Sulphuris unc. iv. Misce* Weest altoos indagtig: dat in de grootste Eenvoudigheid, de grootste Wysheid is!

71.

g. Turpeth. Mineral. gr. v.

Rad. Jalapp. gr. xl.

Sacchari purificce. gr. xx

M. fiat pulvis tenuiff. in

Mortario Vitreo.

71.

Neemd Mineralifche Tur-

bith vyf grein. Jalap-

pewortel veertig grein.

Zuivere drooge Zuiker

twintig grein. Mengd

het in eenen glaazen

Vyzel, en maakt 'er

een Poeijer van.

A A N H A N G S E L
V A N
G E N E E S K U N D I G E
VOORSCHRIFTEN,
NEVENS DERZELVER KRAGTEN EN
GEBRUIK, ZO ALSZE BY HET
GROOT-BRITTANNISCH
VELD-HOSPITAAL

In den laatsten Oorlog gebruikt zyn.

VAN NANCSE

VAN

GENEESKUNDIGE

VOORSCHRIJFTEN

RECHT EN VERVALLEN KRACHTEN EN
GEWELDE, O ALSSE BY HET

GRONT-BRITANNISCH

WET O-HOSPITALAAL

in een hantel-Of-log gebouwt 1760

VOORREDE.

By de derde vermeerderde Uitgave van het voorstaande Werkje van den Heere Baron VAN SWIETEN, over de Leeger - Ziekten, oordeelde ik aan myne Vaderlanders geenen ondiensft te zullen doen, wanneer ik daar achter een Aanhangfel van Genees- en Heelkundige Voorschriften, dewelke by het Britsche Veld-Hospitaal in den laatsten Oorlog gebruikt zyn, voegde; nadien het daar mede zeer veel betrekking en over-een komst hadde, en tevens leerde, op wat wyze en met welk een geringen omslag, de bekwame Engelsche Practizyns, hunne Zieke Krygslieden behandelden.

By de Vertaling van deze weinige Bladeren heb ik de kortheid betracht, en daarom de lyst van de Alombekende enkele en te zaamengestelde Middelen, welke buiten deeze Voorschriften by de Engelschen in 't gebruik zyn, weggelaaten; als ook de lyst van Medikamenten en Instrumenten, welke de Chirurgyn-Majors in hunne Regiments - Veldkisten verpligt zyn, te houden.

Dan dewyl in deze Formulæ zomwyle eenige te zaamengestelde Middelen, als by voorbeeld: Pulvis, e Bolo cum Opio. Pulv: Contrayervæ Compositus, Aqua Alexeteria Spirituosa enz: worden gevonden, welke by ons niet zeer bekend zyn, zoo diend tot nariht, dat ik deeze uit de Londensche Pharmacopœia van 1746. heb nageschreven, en, nevens eenige andere, by wyze van aantekeningen, 'er by gevoegd.

V O O R R E D E.

Tot meer gemak van den Leezer, heb ik ook de kragten en het gebruik van de voorgeschreve Midde-
len, welke afzonderlyk gedrukt waren, onder ie-
der Formul geplaatst, en op eenige plaatsen de vry-
heid genomen tusschen twee haakskens [], eenige
reegels te voegen of 'er onder te plaatsen.

En gelyk ik op de laatste bladzyde van het voor-
gaande Werkje zeide, dat in de grootste eenvou-
digheid de grootste wysheid bestaat, zoo vertrou-
we ik ook, dat deze eenvoudige Voorschriften, zel-
den uit meer dan 3 of 4 Ingredienten bestaande,
en de Genees- en Heelmeeesters van het Britsche Veld-
Hospitaal, tot haare makers hebbende, meeren-
deels den kundigen zullen behaagen.

's Hertogenbosch

I 7 : 7 2.

J. VAN DER HAAR.

A A N.

A A N H A N G S E L
V A N
G E N E E S K U N D I G E
VOORSCHRIFTEN,

By het *Engelsche Leeger - Hospitaal* in
gebruik.

Bolus Anti-Dysentericus.

Brokje tegen den kwaden Buikloop.

ꝛ. *Philon. Roman.* dr. ß.

Rhabarb. pulv. gr. x.

Syrup. q. s. ()*

Misce.

Dit Middel word voor die geen en dienstig geoordeelt, welke met eenige Bloedstorting uit de Darmen bezwaard zyn. De kragt des Opiums in het *Philonium* bevreedigt de Ingewanden, en de Rhabarber voerd de Slymige vogtigheden af, wier zuure inwretende Deeltjes de Vaaten aangrypen en hare ontstoken vereenigingen openen. Dit Middel moet naar omstandigheid des tyds en hardnekkigheid des kwaads herhaald gegeven worden, wanneer Aderlaaten, Braaken, en het enkele Rhabarber Bolus niets helpen.

Ca-

(*) Door het enkele woord *Syrupus* verstaan de Engelschen altoos Kandy of gemeene blanke Syroop: Zy kookten dezelve van witte Zuiker met zuiver water tot een bekwaame dikte.

Cataplasma Sinapium.

Mostert . Pap.

℞. *Farinæ Semin: Sinapin.*. . . . *Avenie. ana.**Acet q. s. Misce.*

Wanneer men dit Middel by het Heupewee [*Ischiatica*] op het pynlyke deel legd, zoo zal het zeer verwarmen, prikkelen, en zomwylen daar in blaazen trekken. Hier door word eene vrye doorwaassening bevorderd, waar door de Ziekmakende stoffe ontlast word. Dit Middel kan ook in Lammigheden goede diensten doen; want het bevorderd door zyne prikkelende werking den omloop van 't Zeenuw-Vogt, en hersteld de voorige Veerkracht der vaste Deelen en Vaaten.

Collyrium é Vitriolo.

Vitriolisch - Oogwaater.

℞. *Aq. Fontan. unc. viij.**Vitriol. Alb. gr. x. (ad xx.)**Misce.*

In alle ontstekingen der Oogen, en in alle scherpe Zinkingen, die op deeze deelen vallen, kan dit verkoelend en afdryvend Oogwaater, zoo men voorheen Adergelaten en Spaansche-Vliegen heeft gebruikt, naar welgevallen gebruikt worden. Om het nog kragtiger te maaken, zal het niet ondienstig zyn [daarby eenige gryn *pulv. Cerussæ optim.* te doen en] tevens Pisdryvende Middelen inwendig te gebruiken.

De-

Decoctum Anti-Emeticum & Febrifugum.

Drank tegen het Braaken en de Koorts.

℞. *Sal Absinth.* dr. vi. *Coq: in*

Aq: fontan Lib: iij.

Despuma, deinde instilla gradatim Spirit. Vitriol. q.
f. ad Saturationem, & adde. Aq. Alexiter. Spirituos.

Sacchar. Alb. ana unc. iij.

M.

Koortsen worden dikwerf, van wegen den flappen toestand der Maag-Veezelen, met Walgingen en Braking vergezeld: In zulk eenen toestand is dit een niet verachtelyk Geneesmiddel, wanneer men nu en dan daar van een Leepelvol, en vooral telken reize na het Braken, in geeft. Zelden faald het in weinige uren verligting aan te brengen. By afgaande Koortsen, daar de beroemde Koorts bast niet heeft kunnen helpen, heeft het gebruik van dezen Drank zomwylen goede dienften gedaan.

Decoctum Peruvianum.

Peruviaanschen Koorts-Bast-Drank.

℞. *Cort. Peruvian. pulv. unc. ij.*

Nitri unc. Sem.

Coq: in Aq. fontan Lib. iij. *ad dimidias & Cola.*

Dosis ab unc. ij. ad iij. Sextâ quâque horâ.

De kracht van dit Peruviaansche gewas is heeden ten daage al te zeer bekend, dan dat het alhier eene verklaring en aanpryzing nodig hebbe. Buiten de Koortsen, strekt deszelfs goede uitwerking, zig ook tot Wonden en Verster-

vin-

vingen uit. Deze wyze, om dit Middel in te nemen, diend vooral voor de zulken, welkers Maagen mischien het Poeder daar van wederom zouden overgeven. By eenige nalaatende Koortsen, komt de goede uitwerking van dit verwonderens-waardig Geneesmiddel voornamelyk te pas, wanneer de Maag en Darmen enz., door een zagt Braakmiddel van 25 grynen *Ypecacuanha* eerst gezuiverd zyn. Zoo dit Middel door den afgang mogte werken, en aldus het oogmerk hinderlyk scheen, dan zullen tien dropen van het *Laudan: Liquid:* met eenig bekwaam Vogt ingenomen, den afloop door dit Kanaal beletten; [ook kan men 't met een weinig zuiker aangenaam maken.]

Decoctum Serpentariae.

Drank van Virginische Slangen wortel.

R. Rad. Serpentar. Virginianæ, Contus. dr. iij.

Aq. fontan. Lib. i.

Coq. ad medias; Colat. add.

Tinct. Thebaic. gtt. xxx.

Sp: Sal. Volat. Oleos. dr. i.

Syrup. de Cort. Aurantior. unc. Sem.

M.

Deze Drank is by boos-aartige Koortsen, waar van de Pols langzaam, zwak, en het Lichaam zeer verslymd en zonder rust is, van zeer veel nut. Hy sterkt het Bloed, opent de verstopping in de Zeenuwen, en is het kragtigste tegen-gift. Het gebruik is 2 of 3 Lepels vol alle vier uren.

Elec-

Electuarium Adstringens.

Zaamentrekkend of Stoppend Conſerf.

R. *Pulv. è Bol. cun Opio, (*)*
 — *Nuc: Moſchat toſt ana unc. ij.*
Syrup. de Mecon. q. ſ.
M. Cap. à dr. Sem. ad Scrup. ij. Cum Julap: Cretaceo.

In ongemeene ontlaſtingen des Buiks, en in hardnekkige Buikloopen, geeft men van dit Middel een half vierendeel loods of twee Scrupels met wat *Iulapium* van Kryt, het welk gewoonlyk de pynelyke aandoeningen der Ingewanden verzagt. Wanneer men dit, twee daagen lang, nu en dan ingeeft, word de kragt der Ziekte daar door tegenſtand gedaan. Voor dat men nogthans dit Middel gebruikt, moet men vooraf Aderlaaten, Baaken, en door Rhabarber doen Purgeeren.

Elec-

(*) *Pulvis è Bolo Cum. Opio. ex Pharm: Londin.*
 R. *Boli Armeniae aut. gallic: L. Sem.*
Cinnamomi. unc. ij.
Radiciſ tormentillæ.
gumm. Arabici, Singulor. unc. iij.
piperis longi, unc. Semis,
Opii Colat. dr. iij.
M; F: Pulvis.

Electuarium Alexiterium.

Voorbehoedend Conferf.

- ℞. *Pulv. Contrayerv. Comp. unc. ij. (*)*
 — *Rad: Serpentar. Virgin. unc. i.*
Syrup. è Cort: Aurantior. q. s.
M. Cap. dr. Sem. sextâ quâque horâ cum. Iulapio dia-
phoretico.

Inflammatorische Koortfen, veranderen dikwils in boos-aardige, waar by de Pols zeer onderdrukt word, en de overige deelen Kramp Stuiptrekkingen onderworpen zyn, zoo dat de omloop des Bloeds in haare laatste Ebbe schynt te zyn: In zulk eene beklagenswaardige omftandigheid, doen verwarmende en versterkende Geneesmiddelen, nevens veelvuldige Spaansche-Vlieg Plaafters, dikwils wonderbare uitwerking. In deezzen toestand kan een half vierendeel loods van dit *Electuarium*, met drie of vrie Lepels vol van het zweetdryvend Julep [*Julapium Diaphoreticum*], dat men alle 4 of 6 uuren geven moet, niet zonder hoope van eene goede uitwerking gebruikt worden.

Elec-

(*) *Pulvis Contrayervæ Composit. ex Pharm. Londin.*

- ℞. *Pulv. è Chel. Cancror. Compos. ℥ iij. Radicis Contrayervæ unc. V.*

Fiat. pulvis. Op de volgende en niet minder kragtige wyze word ook dit poeder in de *Pharmac: Edinburg*: voorschreven:

- ℞. *Contrayervæ drachm. VI.*
Serpentariæ Virginian. dr. ij.
Croci Angl: dr. i.
pulv: è Chelis Cancror: Comp. unc. ij,
F. Pulvis.

*Electuarium Balsamicum.**Balsem-achtig Electuarium.*

℞. *Conserv. Rosar. Rubr. unc. iij.*

Balsam. Lucatell. unc. ij.

Syrup. q. s. Misce.

Cap. dr. Sem. urgente tussi. add.

Pro re nata.

Balsam Sulphur. terebinth. unc. Sem.

Een half vierendeel loods van dit *Electuarium* kan, nu en dan, by dit soort van langduurigen Hoesst, alwaar kleine Etterbuilen, of Zweeren in de Long worden vermoed, gebruikt worden. Dit Middel kan ook als een goed innerlyk Wond-Middel worden aangemerkt, en aldus tot dit oogmerk dienstig zyn. Men kan daar van met of zonder den Zwavel-Balsem gebruik maaken; [nogthans moet men wel in acht neemen, van nimmermeer deze of soortgelyke Balsem-achtige geneesmiddelen in te geven, wanneer 'er eenige ontsteking of ook de minste Koortstige beweging by deeze Lyders plaats heeft: men moet in dit geval haar zorgvuldig schauwen en geenzins verhittende maar verkoelende middelen gebruiken].

*Electuarium Diaphoreticum.**Zweet-Dryvend Electuarium.*

℞. *Pulv. Contrayerv. Composit. unc. ij.*

Nitri depurati. unc. i.

Syrup. è Cort. Aurantior. q. s.

M. Capiat. dr. Sem. sexta quaque hora.

Alwaar het Zweeten nodig geoordeeld word,
daar

daar kan, een half vierendeel loods van dit Mengfel, alle zes uren met een bekwaam Julep genomen, waarschyntlyk zeer veel verligting aanbrengen; nadien het Lichaam daar door in eene bestendige uitwaasfeming onderhouden word, zonder het zelve nogthans te verhitten. Hier van daan kan dit Middel by alle Verftopping van de openingen der Huid, en by allerhande taayheden des Bloeds, na voorgaande Aderlaatingen, met goeden grond gebruikt worden.

Electuarium ad Gonorrhæam Virulentam.

Slikbrokje tegen eenen vuilen Druipert.

R. Electuar. lenitivi. unc. iij.

Rad: Jalapp. Pulv. dr. iij.

Nitri depurat. dr. i. & Sem.

Syrup. q. s.

M. Capiat dr. i. & Sem. primo mane & hora Somni.

Een kwaad-aartigen Druipert word bestendig met eene hevige ontsteking en spanning in den weg der Pisse vergezeld: Niets kan daarom by deeze toevallen beter gebruikt worden, dan een Middel gelyk dit. Deszelfs Verkoelende, Pisdryvende, Maag- en Darm-Ontlastende eigenschappen, komen het oogmerk des Geneezers heel zeer te hulpe, wyl Purgeer- met Pisdryvende Middelen gemengd, in dit geval eene heilzame uitwerking doen. Want de verftopping des Lichaams veroorzaakt onrust, en gevolgelyk hitte in de Ingewanden, die natuurlyker wyze aan de Pisweegen, welke daar mede verbonden zyn, word medegedeeld. Hier by staat nog aan-temerken, dat eene goede levenswyze niet weinig tot eene volmaakt Geneezing by brengt. Al-

les wat Zout, Gekruid en Verhittende is, diend men te myden, en in plaats van sterke en geestige Dranken, moet de Lyder met verfrissende als, dunne Thee, Amandel-Melk of Garstenwater zig vergenoegen. Het gebruik van dit *Electuarium* is 's Morgens en 's Avonds anderhalf vierendeel loods.

Nog staat aan te-merken: Wanneer by eenen Druipert een hevig gevoel of pyn in de Pisbuis is, dat men als dan, nevens het gebruik van het bovengemelde Middel, ten eersten moet doen Aderlaaten; en zoo de pyn aanhoud, moet men de Aderlaating hervatten, en alle Avonden, zoo lang dit toeval duurd, vier gryn *Calomelas* met wat *Conserv. Rosar. rubr.* tot eene Pil gemaakt, ingeven, en dit den volgenden morgen met eene ruime *Dosis* van het voorschreve *Electuarium* wederom weg Purgeeren. [En dewyl in alle Venerische Gezwellen en Zweeren, het smeeren met eene Kwikzalve zoo heilzaam is, diend men den *Penis* daar mede twee reizen 's Daags te smeerren: Zie op *Ungt. Cæruleum Mitius*).

Electuarium ad Gonorrhæam post Inflammationem.

Slikbrokje tegen eenen Druipert na dat de Ontsteking geweeken is.

℞. Electuar. Lenitivi Libr. i.

Balsam. Copaivæ Libr. Sem.

Pulv. Rhei. Gumm. Guaiaci.

Nitri puri, ana unc. iv.

Syrup. è Cort. Aurantior. q. s.

M. Cap. dr. i. & Sem. bis in die.

Wyl in deze omstandigheid der Ziekte alle hitte en ontsteking der Deelen voorby zyn, zoo
K word

word dezen Balfem en Gom op goede gronden voorgeschreven; anders zoude een langduurig gebruik van Pisdryvende Middelen, eene groote verflapping in de Vaten, en een zeer bezwaarlyk loopen van Etteragtige stof, te weeg brengen, het welke nu, door de kleverige gesteldheid van het eene, en de byzondere werking van het andere Middel, in dit soort van toevallen, byzonder verhoed word: Het gebruik is als het voorige.

Dan, wanneer niettegenstaande het gebruik van dit middel, het loopen van eenen Druipert voortduurt, zoo zal het gebruik van *Balsam Copaiyæ* van zeventig tot honderd Droppen, 's Morgens en 's Avonds genomen, zelden de gewenschte uitwerking doen ontbreken, en tegelyk den Buik voldoende openhouden (*). Wyl echter

(*) Om den kleinen dog verdrietelyken naloop by eenen druipert te overwinnen, pryft MEAD, in zyne *Monita*, deeze *tinctuur* zeer aan:

R. *Rhei Elect.* dr. iij,
Cantbarid: pulv. dr. ij,
Gumm. guaiaci. dr. i. et Sem:
 ————— *lacc.* dr. i,
Coccinell. dr. Sem:
Sp: Vini Rectificat. Lib: 1 et Sem.
M: F: Tinct. et filtereteur.

hier van gebied hy 's morgens en 's avonds, met een dronk Water, 30 of 50 droppen te gebruiken. Ik heb by sommige Lyders eene goede en by anderen geheel geene uitwerking 'er van gezien; maar de volgende Pillen hebben my meer genoegen gegeven:

R. *Terebint. Venet.*
Vitriol Alb. ana unc. i,
Rhei Elect. dr. ij, *vel q. f.*
M: F. Pilulæ gr. iv.

om 's morgens nugteren, en 's avonds ten 6 of 7 uren telkens vyf Pillen te gebruiken. In het Graveel, in sommige Gebreken en Verzweeringen van de Nieren en de Blaas, en in de Witte Vloed der Vrouwen, heb ik mede van deeze Pillen veel dienst gezien.

deze Balfem, wanneer hy zoo veel gebruikt word, zig zomwyl zeer in de Maag pleeg aan te zetten, zoo zal het dienstig zyn tweemalen 's Daags omtrent dertig Droppen van het *Elixyr Vitrioli* met een glas zuiver Water in te nemen: Dit zagte Middel zal deze onbekwaamheid zeer ras geheel wegnemen (*).

Electuarium Haemorrhoidale.

Slikbrokje tegen de Aambeijen.

℞. *Electuar. Lenitivi* unc. ij.

Flor. Sulphur unc. Sem.

Nitri depurat. dr. ij.

Syrup. Aurantior. q. s.

M. Capiat dr. i. bis in die (†)

Dit mengfel is verkoelende, openende en afvagende, en deswegens tot 't gebruik dat zyne naam uitwyft, zeer bekwaam. De *Dosis* is tweemaal.

(*) 't *Elixyr Vitrioli* maak ik op deeze eenvoudige wyze:

℞. *Tinct: Cart: peruvian.* unc: i.

— *Cinnamom.* unc: ʒ.

Ol: Vitrioli dr. ij. vel iij,

Misce.

Om dat dit *Elixyr* eenvoudig en thans van een vry algemeen gebruik is, zoo heb ik gemeend, het hier te moeten opgeven. Men kan 'er by veele Zwakheden van de maag en darmen, by braken in gal-achtige Koortfen, by bloedstortingen, welke uit eene ontbindinge van vogten, gelijk als in 't Scheurbuik, enz: ontstaan; by sterk lekkende wonden, enz: een heilzaam gebruik van maken: Men geeft alle twee, drie of vier uren van 10 tot 30 droppelen met een glaasje Water. Met de Koortsbast vermengd, schynt het de kragt daar van op te wekken en niet onaangenaam te maaken, vooral, zoo de Lyders heet en dorstig zyn.

(†) Of, ℞. *Flor. Sulph.* unc. i,

Syrup. Commun. q. s.

M: F: Elect: Om alle morgen nugteren, met een groot glas koud Water, een lepel vol te gebruiken:

maal 's Daags een vierendeel loods. Alle Zwavel-achtige Geneesmiddelen verzagten, zoo als bekend is, het Bloed, nadien zy de zuurachtige Deeltjes bepaalen, welke anders veroorzaken, dat het Bloed onnatuurlyk te zamen hangd, en vol klompjes word. Hier van daan zyn de Zwavel-Middelen van ouds her tegen de Aembeijen in 't gebruik geweest. By alle trappen van ontsteking is het Aderlaaten dienstig; en ingevalle deze ongemakken uitwendig zyn, moet men tevens zulke uitwendige Zalven, Plaasteren, Stovingen enz. gebruiken, welke op de kennisse der Heelkonst gegrond, en door de Ervaring goed bevonden zyn.

Wanneer de Aembeijen uitwendig zyn en zig in Gezwellen, die eene geele Vlek in de midden hebben, vertoonen, zoo is het zeekerste middel daar tegen, dat men door een Lancet aan het geronnen Bloed ontlasting geeve, want dit Bloed gaat nimmer tot het overige Bloed te rug, maar veroorzaakt veel-al moeiljkheden, welke door dit Middel onfeilbaar voorgekomen worden.

Electuarium Hydropicum.

Slikbrokje tegen de Waterzucht.

℞ Gambog. Pulv. unc. i. Sem.

Cremor. tartari Pulv. unc. i.

Zenzib. Pulv. unc. Sem.

Syrup. Sacchar. q. s.

M. Cap. dr. Semis primo mane.

Gutta - Gom is een zeer kragtig Waterdryvend Middel, en word des wegens by de Waterzucht en Waterachtige zwellingen, welke merkteeken van moeiljke Ziekten zyn, gebruikt. Wyl
nog-

nogthans dit Middel zeer ligt tevens Braaken en Afgang verwekt, en zulks dikwyls op eene geweldige wyze, zoo moet, by deszelfs gebruik, de grootste voorzigtigheid worden aangewend. Zyne ruwheid is onverdragelyk; en offchoon het met alle mogelyke oplettendheid en kunst verbeterd word, zoo blyft het gebruik daar van flegts alleen voor die Menfchen, welke eene fterke natuur hebben. De *Cremor tartari* en *Gember*, fchynen, onder alle andere Middelen, wel de voornaamfte te zyn, om de prikkelbare uitwerking daar van te verhoeden, en alle wan-orde die het aan de Maag of Ingewanden verwekt, voor te komen. De gifte van de hier voorgefchreve form is een achtste loods des Morgens genomen.

Electuarium Jalapii.

Slikbrokje van Jalappenwortel.

Rad: *Jalap. Pulv. unc. ij.*

Zinziber Pulv. dr. iij.

Syrup. Cort: Aurantior. q. f.

M. Cap. ab dr. Semis ad Scrupulos duos. primo mane.

De Jalappenwortel is een der best zuiverende Middelen, welke wy hebben: Hy werkt fterk, dog tevens zagt genoeg. Hy is een voortreffelyk Purgeer-Middel in waterzuchtige en kwaadzappige Lichaamen. Hy verdund zeer kragtig de taaije Vogtigheden, en dryft ze zomwylen op eene buitengewoone wyze, door het Kanaal der Darmen weg. Niets kan met recht daar tegen worden ingebracht dan alleen, dat hy zoo goed koop is.

De wyze, op welke dit Middel alhier word voorgeschreven, verdiend opmerking, want de

Gember verhoed alle opblaazingen, welke, zonder dit Middel, ligtelyk in gevoelige Inge-
wanden veroorzaakt worden. De *Dosis* van dit
Middel is van een halve Drachma tot twee Scru-
puls, 't welk 's Morgens nugteren moet gebruikt,
[en zoo dikwerf het de omstandigheden vereis-
schen, herhaald] worden.

Electuarium Ictericum.

Slikbrokje voor de Geelzucht.

℞. *Sapon. Castiliens. unc. iij.*

Rhei Pulv.

Specier. Hieræ picræ () ana unc. Sem.*

Syrup. è Cort. Aurantior. q. s.

M. Cap: ab dr. Sem. ad dr. i. bis in die.

Add. pro re nata.

Limatur. Martis unc. Semis.

Zeep is zeer lang, wegens hare verwarmen-
de, verdunnende en zuiverende eigenschappen,
in groote waarde gehouden. De soorten, die
voornamelyk in de Geneeskunst inwendig gebe-
zigt worden, komen van *Venetien* en *Castilien*.
Van

(*) *Pulvis hiera picra dictus ex pharm: Londin.*

℞. *Gumm. ex Aloë Socotrin. ext. Lib. i.*

Canellæ albæ unc. iij,

M: F: pulvis.

Het zelve volgens de *pharmac: Edinburg:*

℞. *Aloes Socotrin. unc. iv.*

Serpentar. Virginianæ,

Zinziber aa unc. Semis,

Misce, fiat pulvis.

Zoo men een van deze Poeders met drie of viermaal zoo
veel zuiveren honig vermengd, heeft men het zoogenaamde
Elect: Hieræ picra of *Heilig Bitter*, 't welk, tot een half of
heel lood daaglyks gebruikt, een zagt en deftig maag en
darmzuiverent en versterkend middel, dat in veele Ziektens
te pas komt, uitleverd.

Van wegens hare kragt om de hardnekkigste kleverigheden te ontbinden, wordze, by alle verstoppen der Ingewanden en Vaten, voorgeschreven, en onder de eerste soort der Pisdryvende Middelen gerekend. Zy is echter voornamelyk beroemd, om, in de Geelzucht de Lever te zuiveren, en de afscheiding der Galle te bevorderen; want, wanneer dit laatste niet geschied, dan blyft de Gal met het Bloed vermengd, en verfd de Huid en de Oogen geel, zoo als dit een ieder zien kan. Om dit Electuarium nog sterker en meer ontbindende te maken, kan men, naar omstandigheid der zaake, daar by eene halve once gevyld yzer mengen. De gifte is van eene halve tot eene heele Drachma, twee reizen 's Daags.

Electuarium Peruvianum.

Slikbrok van den Koorts-Bast.

R. Cort. Peruvian. Pulv. unc. iij.

Syrup. é Cort. Aurantior. q. s.

M. Cap dr. i. ad dr. i. & Sem. secunda vel tertia quaq: hora ad vices sedecim Cum Julapio Comuni. add: pro re nata:

Rad. Serpentar. Virgin. unc. i.

Wanneer de Maag in staat is, om dit Middel in Substantie te kunnen verdragen, zoo is dit een zeer goed mengsel, dat niet slegts by tuschenpoozende Koortsen, maar ook by alle *Periodique* Ziekten byzonder kragtig is. Om dit Middel nog kragtiger te maken, kan men, zoo het de omstandigheid vereischt, daar by eene

once Virginische Slangen wortel doen. [Of zoo de Lyder heet en dorstig is, even zoo veel van 't *Elixyr Vitrioli*, 't welk het Rynsch, aangenaam en kragtiger maakt.] Eene, of eene en eene halve Drachma kunnen alle 2 of 3 uuren, dog buiten den aanval der Ziekte, gegeven worden. Voor 't gebruik van dit Middel dienen de gewoone ontlastingen vooraf te gaan.

*Electuarium ad Alvi Profluvium, sive
Diarrhaeam.*

Slikbrok tegen den Buikloop.

℞. Diascord. unc. iij.

Rhabarb. Pulv. unc. i.

Syrup. è Mecon. q. s.

M. Cap. Scrup. duos cum Julap: Cretaceo.

Dewyl zig by de meeste Buikloopen eene scherpe en slymige Stof bevind, welke aan de Vliezen der Darmen hangd, dezelve prikkeld, en tot eene onnatuurlyke Ontlasting aanspoord, zoo is de *Rhabarber* in dit mengsel tot een tweeledig oogmerk dienstig; zy voerd de schadelyke Stoffen weg, en brengd de slappe Veezelen der Darmen wederom tot gewoone Veerkragt. Het *Diascordium* heeft mede deel aan de voltooiing der Genezing, wegens deszelfs zamentrekkende kragt en pynstillende Eigenschap, waar door het de Vaten tegen het prikkelen der Ziekmakende Deeltjes, ongevoelig maakt. Men kan aldus dit Middel als een geheiligde vrystad aanmerken, alwaar men zyne toevlugt nemen kan, zoo ras diergelyke verkeerde en tegennatuurlyke bewegingen 't eerst uitbreeken, en welke men niet verlaten moet, voor dat alle verdrietige oproe-
rig.

righeid geheel gedempt, en de natuurlyke worm-
wyze beweeging der Darmen in ruſt zyn. De gif-
te van dit Middel is twee Scrupuls, die men met
het Julapium van Kryt nemen, en na de me-
nigte en duur der Afgangen, herhaalen moet.

Electuarium Rheumaticum.

Slikbrok voor vloeijende Zinking-Pynen.

℞. *Conſerv.* Cort. *Aurantior.* unc. ij.
Cinnabar. Antimon. Læv. unc. i. & Sem.
Gumm. Guaiaci Pulv. unc. i.
Cort. Winteran. Pulv. dr. iij.
Syrup. è Cort. *Aurantior.* q. ſ.
M. Cap. dr. i. mane & Vesp.

Dewyl de Cinnaber en de Gummen onder de
ſterke verdunnende Middelen behooren, welke
te gelyk de natuurlyke doorwaasfeming rykelyk
bevorderen, zoo word dit Middel, op goede
gronden, voorgeschreven in *Rheumatique* toeval-
len, alwaar eene geheele toefluiting van de Zweet-
gaaten de overhand heeft, en het Bloed, we-
gens de overmatige dikte, in zynen omloop ver-
traagd, de Vaten uitgerekte en een onruſtig ge-
voel der Spieren veroorzaakt word. Wanneer
evenwel deze Ziekte van de allermiſte ſoort
van ontſteking verzeld ware, zoude het zeer
onvernuftig zyn, een Genees middel van dit
ſoort voor te ſchryven, wyl men tegen de gron-
den der Geneeskunde zoude handelen, en hitte
door hitte zoeken te verdryven; maar daar de
ontſteking plaats heeft, daar is het nodig, alvo-
rens ruime ontlaſting door Aderlaaten en Pur-
geeren te maken. De gifte van dit *Electuarium*
is 's Morgens en 's Avonds een vierendeel loods.

Electuarium Stomachicum & Scorbaticum.

Slikbrok voor de Maag en 't Scheurbuik.

℞. Conserv: Cort: Aurantior. unc. viij.

Zinziber. Condit. unc. iij.

Cort. Winteran, unc. ij.

Rubigin. Martis. unc. Sem.

Syrup. Aurantior. q. s. Misce.

Dit is een verwarmend en voor eene zwakke Maag en het Scheurbuik zeer dienstig Middel. Winden, en alle klagten, welke van eene kwaade verteering en eene koude zwakke Maag voortkomen, worden onfeilbaar overwonnen door een Middel, dat, gelyk als dit, met Gember bezwangerd is. En wat heeft men by Scheurbuikige gevallen niet van zulke Genees-Middelen te hoopen, wier fyne en vlugge Deeltjes aan de eene, en het gewigt en zwaarte aan de andere zyde, (namentlyk de *Cort: Winteran:* en *Rubig Martis*), voornamelyk tot ontbinding en vernietiging der grove Taayheden geschikt zyn, en welke anders de uit-einden der Vaaten en kleine Kliertjes verstoppen en aanwreten, of, om my met andere woorden uittedrukken, de Scheurbuik zelfs uitmaken? Het oogmerk om deze Lyderen te bevredigen, word ook niet weinig door de Conferf van Oranjen-Schillen in dit Wonderbaarlyk *Electuarium* bevordert, want het is eene bekende zaak, dat deze verdriete-lyke Ziekte geheel onbekend is in die Landen, alwaar deze heilzaame vrugten groeijen.

Electuarium Sudorificum.

Zweet-dryvend Slikbrokje.

℞. *Theriac Andromach.* dr. Sem.*Capiat: cum Julapio Volatili.*

Dit is de meest Beärbeidste en Beroemste *Compositie*, en het voornaamste tegengift, niet slegts in onze (de Engelsche), maar ook in alle de Apotheecken van Europa. Zy heeft die Man tot haaren uitvinder, wiens naam zy voerd, en welke in zyne Weetenschap voortreffelyk en des Keizers NEROOS Lyf-Arts was. Van de groote menigte, die daar van te *Venetien* gemaakt word, heet dit Genees Middel Venetiaansche *Theriac*; van welke plaats zy door de geheele Waereld vervoerd word. Het is een voortreffelyk hoofd en hartsterkend Middel, nadien het met veele Middelen voorzien is, welke tot dit oogmerk dienen. Niet minder lof verdiend ook dit Middel wegens zyne Opiatfche kragt; want niets van dit soort van Middelen, kan met meer zekerheid gegeven worden, of sterker werken. De gevaarlyke uitwerking van 't Opium word door de prikkelende uitwerking van verscheide Middelen, welke daar mede gemengd worden, verhoed. In alle geringe Koortsen doet het wonderen, vooral, zoo 'er slaap ontbreekt: Wanneer in zulke omstandigheden eene Scrupul of halve Drachma alle 6 of 8 uren [min of meer naar de omstandigheid, natuur, en sterkte der Lichaamen], met twee of drie Lepels van het *Julapium Volatile*, gegeven word: Aldus veroorzaakt en onderhoud dit Middel zeer dikwils eene gewenschte zachte doorwaasfeming, welke gemeenlyk een voorbode van eene gelukkig *Crisis* is.

is. Wanneer ter gelyken tyd vry sterke *Vesicatoria* in dit soort van Koortsen gebezigd worden, zoo zal dit de Geneeswyze geheel niet hinderlyk zyn, maar veel eer, door de prikkelende kragt der Spaansche - Vliegen, de natuurlyken omloop der Vogten bevorderd worden; tot dat eindelyk de schadelyke Stoffe door eene regelmatige afscheiding word weggebragt.

Emplastrum Attrahens.

Trek - Plaafter.

℞. *Resinæ Flavæ.*

Ceræ Flavæ ana Libr. iij.

Sevi Ovilli depurat Libr. i.

M. F. S. A. Emplastrum.

Deze Plaafter kan met regt, in plaats van de gewoone (Engelsche) meliloten Plaafter, gebruikt worden, nadien de plant waar van deze Plaafter haaren naam ontleend, van geene zonderlinge diensten is; zy is veel meer, wegens haaren onaangenaamen reuk, schadelyk, en deswegens uit deze Composite weggelaaten. [Zy diend voornamelyk, om de door Spaanschevliegen raauwgemaakte deelen open en dragende te houden: alsmede om de verzweering en doorbraak van zommige Ettergezwellen te bevorderen: Zy is eenvoudig maar evenaert, niet te min, veele Plaafters in vermogen, schoonze uit tienmaal meer dingen, zyn te zaâm gesteld].

Emplastrum Commune.

Algemeene Plaafter.

- ℞. *Ol. Olivarum* Libr. viij.
Lithargyr. Subt. triti. Libr. v.
Aq. fontan Libr. ij. *vel q. s.*
Coq. S. A. ad form. Emplastri.

Deze Diapalm Plaafter kan, in plaats van het voorheen bekende *Empl: Diachylum Simplex* gebruikt worden. Wy hebben deze eenvoudige soort verkozen, wyl de Plaafter, die den naam van *Diachylon* voerd, in onze Apotheken reeds lange op deze wyze is vervaardigt geworden, zoo dat, uit de ondervinding, daar tegen geen de minste tegenwerping gemaakt kan worden.

Emplastrum Commune Adhæsivum.

Gemeene Kleef-Plaafter.

- ℞. *Emplast. Communis.* Libr. iij.
Picis Burgund. unc. iij.
M. F. Emplastrum s. a.

Dit is eene verwarmende en verdeelende of ontbindende Plaafter, en kan, in plaats van alle andere Gom-Plaasters, gebruikt worden. In de *Pharmacopœia Londinensi* word, *Resina Flava* in plaats van *Pix Burgundica* voorgeschreven; echter schynt het laatste den voorrang te verdienen, nadien het deze mengeling, om te verdeelen of te doen zweeren, veel al bekwamer maakt. (*)

Em-

(*) Zoo men aan deze Plaafter of aan het *Empl: Attibrabens*, hier voor gemeld, eenige reuk of kleur begeert

Emplastrum Vesicatorium.

Spaansche - Vlieg - Plaafter.

℞. *Cantharid. unc. iv.*

Ceræ Flavæ.

Resinæ Flavæ ana Libr. i.

Sevi Ovill. depurat. unc. iv.

Acet. unc. vij.

M. F. Emplastrum S. A.

De Vliegen, welke tot dit uitwendige Middel gebruikt worden, komen uit Spanjen. De Deeltjes, waar uit zy zyn te zaam gesteld, zyn zoo scherp, steekende en brandende, datze binnen weinige uren maken, dat de Opperhuid van de Huid afscheid, en zig tot aanmerkelyke Blaazen verheft. BAGLIVIVS, een beroemd Romeinsch Geneesheer, heeft eene byzondere verhandeling over 't gebruik en misbruik van dit Middel geschreven, waar in aanmerkingen en regelen voorkomen, die onze opmerking dubbel waardig zyn.

Het beste Middel van de geheele Waereld kan, door een verkeerd gebruik, in verachting geraaken, zoo als het ook met dit voortreffelyk Trek-Middel zeer dikwils gebeurd, Wie het by alle Koort-

geert te geven, of daar aan eenige verandering of van meerder nut maaken, dan kan men onder ieder once eene halve of heele drachma *pulv: Subt: Santali Rubri, Flor. Croci, Chamomil. Roman. Melilotæ* of eenig ander kruid, 't welk men verkiest, nevens een weinig oli, mengen; waar doorze veel al zoo bekwaam worden, als die verbaazende meenigte van droguen, waar uit zommige Plaasters noodeloos zyn te zaam gesteld. Maar schoon geoeffende Heelkundige, het gebruik van Plaasters niet geheel ontbeeren kunnen, zoo stellenze nogthans daar in geen groot vertrouwen.

Koortfen, zonder onderscheid, by alle gesteldheden der Ziekte enz. gebruikt, toond genoegzaam, dat hy in de Geneeskunst geheel geen To-vermeester is.

Eer men tot dit Middel overgaat, moet men vooraf wel onderzoeken, of de Ziekte Inflammatorisch, of een soort van Zenuw-Koortse is: Is ze van de eerste soort, dan kan men, in plaats van *Vesicatoria* het Lancet gebruiken, en eene zagte, verkoelende en verdunnende Geneeswyze aanwenden: Deze kan de hitte en opwellinge des Bloeds tegenstand bieden, en al zagtkens wederom tot de vorige vermenging brengen. Tot verkryging van dit oogmerk, kunnen verweekende Clysteren ook niet weinig bybrengen: In het tegendeel by Zenuw-Koortfen, alwaar geheel andere teekenen en toevallen zyn, nadien de Pols langzaam en zwak, de Geesten uitgeput, en de Oogen, in plaatse van ontsteking, eene treurige donkerheid vertoonen, zoude het onvergeeflyk zyn, wanneer men het veelvuldig gebruik van de beminnenswaardige *Vesicatoria* naliet. Zoo dit Middel, gelyk zomwylen gebeurd, pyn in het watermaaken te weeg bragt, zoo word dit door 't drinken van Amandel-Melk waar in Arabische-Gom gesmolten is, ligtelyk overwonnen.

Emulsio Oleosa.

Oliachtige Mengeling.

℞. Ol: Olivarum unc. i. & Sem.
 Sacchar. Albi unc. i.
 Aq. fontan. unc. iv.
 Spirit. Cornu. Cervi per se, dr. Sem. vel gutt: LX.
 Agitata phiolâ fiat Emulsio.
 Capiat: Coch. ij. subinde.

Olie-achtige Genees-Middelen, welke van eens
 glad

glad makende, verwekende en openende gesteldheid zyn, kunnen, in veele omstandigheden met voordeel gebruikt worden, voornamelyk by overvallen van den Steen; en alwaar een uitrachgeling van Fluimen te hoopen of te verwagten is, kan men zonder deeze Middelen niets uitvoeren. Deze Mengeling of *Mixtura* diend vooral, om de Longe van die toevallen te bevryden, welke natuurlyker wyze op eene Longontsteking pleeg te volgen, en in der daad het schynt dat daar toe geene betere kan worden voorgeschreven. De geest van Hartshoorn bevordert door zyne verdunnende kragt, de Geneezing heel zeer. Twee Lepels vol moeten nu en dan daar van genomen worden. Dit Middel is ook tevens goed by alle Hoesten en verstopping der Klieren, welke van eene vaardige trekking der Zweet Gaten en uit krampen voortkomen.

Enema Commune.

Gemeene Clysteer.

℞. Aq. fortan unct xij.

Elect: Lenitivi. unc. i.

Sal: Commun: dr. iij.

Misce.

Deze gemeene Clysteer, is tot ontlasting van verharde Vuiligheid, een kragtig Middel, en brengt, in veelerly toevallen, onmiddelyk Verligting aan. Het Zout, dat daar mede vermengd is, maakt, door eene zachte prikkeling, de ontlasting zoo veel te zekerder; en hier van daan is het noodeloos, dat 'er meerder ingredienten toe gebruikt worden. Men moetze warm aanbren-

brenghen, zoo dikwils de natuur een Genees-Middel van dit foort nodig heeft.

Enema Dysentericum.

Clysteer tegen den Roodenloop.

℞. *Amyli* dr. i. & *Semis*.

Solv. Coquendo in Aq: font. unc. vi.

Et add: Theriac. Andromach. dr. ij.

M. F. Enema, statim post sedem injiciendum.

De *Theriac*, welke zig by dit mengfel bevind, maakt het tot een hoofdmiddel by Bloedvloeden; zyne Opiatfche kragt bevryd de Veezelen der Darmen van 't gevoel der fcherpe steekende Deeltjes, die hun teder maakfel doorbyten. De Lymende kragt van 't Ameldok of Styfzel-meel diend, om de opene Mondjes der Vaten, by wyze van eene zachte Plaafter toe te fluiten. Dan nadien diergelyke Bloedloopen, byna altoos met min, of meer ontfteking vergezeld zyn, zoo diend eene herhaalde Aderlaating, eer men iets anders gebruikt, vooraf te gaan. De algemeene dienften der *Ypecacuanha*-Wortel moet men insgelyks niet nalaaten, wyl hy in alle de toevallen des Roodenloops, zulke goede werking doet. Dit wonderbaar Geneesmiddel is niet alleen Braak en Afgang verwekkende, maar bezit tevens ook te zaamentrekkende eigenschappen. Wanneer deeze Wortel in eene kleine maate gegeven word, op dat hy zyne Braak-verwekkende kragt in de Maag niet zoude uitvoeren, zoo word hy daar door tot een kragtig *Alteratief* of veranderend Middel gemaakt, en is byzonder kragtig om de in Wan-orde gebragte Veezelen der Ingewanden te verbeteren. Om

deze reeden word tegenwoordig in een *Bolo Discordii* 2 of 3 gryn *Ypecacuanha* voorgescreven, en alle 8 of 10 uren met een bekwaam *Jalapium* in diergelyken zwakken toestand ingegeven [t welk een heilzaam zweet te weeg brengd.]

Deze wyze van doen moet echter niet eer begonnen worden, voor dat de *Specifique* Braakverwekkende kragt van dit Middel reeds vrugteloos gebezigd is. Wat de voorschreve Clysteer belangd, zy moet warm gebruikt, en na den toestand der toevallen herhaald worden; en wyl dit, als het ware een uitwendig Hulpmiddel is, is het bekend, dat het dikwils volkomen aan de verwagting beandwoord heeft, alwaar alle andere Middelen reeds vrugteloos gebruikt waren.

Enema Saponaceum.

Zeep - Clysteer.

R. Sapon. Mollis unc. Semis.

Solv. in Aq: fontan. unc. x.

Zeep word door de vereeniging van Olie of Vet met een daartegen strydende Zoute Loog gemaakt: Deeze vermenging, welke uit twee tegen elkander strydende gesteldheden bestaat, vereenigt zig zeer ligt met alle soorten van Vogten. Door Middel van hare fyne Deelen en de scherpheden van 't Loogzout, dat door de Oliedeelen eenigzins verzagt wordt, dringtse door de fynste Vaten en zuiverd ze. En nadien diergelyke Loogzouten eene overvloed van brandende Deeltjes hebben, zoo ontbind dit Middel de hardnekkigste en vaste Taayheden. Om deze reden word ook de Zeep (gelyk wy reeds voorheen gezegd hebben) by alle verstoppingen, en voor-

vooral by de Geelzucht, gebruikt. Dewyl nu dit Middel zulk eene sterke, doordringende en zuiverende kragt heeft, dat het, behalven de Ingewanden van verharde Vuiligheid te bevryden, ook de gevoelige Deelen kan prikkelen, en tevens zyne fynste Deeltjes door de Vaten der Darmen kunnen worden opgenomen, zoo kan dit eenvoudig Middel tot erlanging van 't vereischte oogmerk zeer veel bybrengen. By drooge Kolyken, alwaar de Vuiligheid hardnekkig te rug gehouden worden, kan dit Hulpmiddel, na dat voorgaande voldoende Aderlaatingen, en alle andere inwendige Middelen te vergeefs gebruikt zyn, aanstonds ontlasting te wege brengen, en eene ontsteking en daar op volgend gevaar, verhoeden. Men moet dit Middel, gelyk alle andere van dit soort, warm gebruiken.

Enema Terebinthinatum.

Terpentyn Clysteer.

℞. Decoct. Flor, Chamomill. unc. x.
 Terebintin. (*Vitell. ovi solut*),
 Mellis ana unc. Semis.
 Missee.

Terpentyn, welke zeer veel warme, kruidige en fyne Deeltjes bezit, zoude veel-al de Darmveezelen al te zeer zuiveren en zelfs afschaven, wanneerze, om dit te verhoeden, met geenen Eyer-doir vermengd ware. Nog eene andere rede van deze vermenging is, de Terpentyn te ontbinden, op datze zig gevoegelyk met een ander Vogt vereenige. Wanneer op deze wyze daar mede word te werkgegaan, is het het beste Middel tot eene Clysteer voor zulke Menschen,

welke hardnekkige en oude verstopping in de Nieren, of in de Pis-wegen Steen of Zand-achtige Stoffen hebben. Het afkooksel van Camomille Bloemen diend om de uitgerekte Vaten zagt te maken en te Openen. De kragt des Terpentyns prikkeld de Vaten, om dat geene, waar doorze verstoppt zyn, uit te werpen. De Honich is, om beide deze oogmerken te beryken, insgelyks zeer dienstig. Men moet zig by diergelyke toevallen wagten, van sterke Pisdryvende Middelen te gebruiken, want men weet door veelvuldig bevinding, dat wanneer diergelyke Middelen vrugteloos gebruikt zyn, zy den Lyderen nog meerder Pyn veroorzaken, en de verstoppte Vaten in gevaar brengen om te ontfteken: In het tegendeel, die Genees-Middelen, welke zagt, verweekende en glad makende zyn, als *Manna*, Olie-achtige Drankjes enz. zullen, ter behoorlyken tyd en met alle zeekeerheid, de gewenschte werking doen.

Gargarisma.

Gorgeldrank.

℞. *Aquæ Hordei* Libr. i.

Mellis unc. iij.

Add: pro re nata.

Aceti unc. ij. *vel.*

Sp: Sal Armoniac. dr. ij.

Misce.

Dit Gorgelwater is van een koelen en zuiverenden aart, en diend om de Klieren des Mondes van de taaije Stof, welke haar verstoppen en doen opzwellen, te zuiveren, en kan, naargoodunken gebruikt worden. Wyl gemeenlyk, als
dit

dit Middel gebruikt moet worden, eene ontsteking tegenwoordig is, zoo diend eene Aderlaating vooraf te gaan, anders kan dit Middel wegens zyne scherpte, nadeelig zyn. Wanneer het inwendige des Monds vol witte Vlekken is, [zoo als by Kinderen dikwils gebeurd], zoo kan men deze plaatzen met dezen Drank, dikwils wasschen en wryven.

Het eene oogmerk van 't Gorgelen is zuiveren, en het andere te verweken en te heelen. Om aldus deze voorschriften volkomener te maken, zal het niet onnut zyn, een soort van verzagtend en Lym-achtig Gorgelwater aan te wyzen, en wel onder den naam van

Gargarisma Leniens.

Verzagtend Gorgelwater.

℞. Semin Lini unc. Semis.

Coq. fere ad Syrupi Consistentiam.

Colaturæ adde.

Mellis unc. i. Misce.

Wanneer de Mond na Koortsen [door Spruw enz.] ontsteken, ontveld, heet en droog is geworden, dan is dit, ter verkoeling en verzagting der Deelen, een zeer heilzaam Middel. Men moet tot dat einde daar mede zoo lang aanhouden, tot alle toevallen voorby zyn, [dat is, nu en dan een lepeltje vol in den mond nemen en langzaam doorslikken.]

Infusum Pectorale.

Aftreksel of Afkooksel voor de Borst.

℞. *Fol. heder. Terrestr. M.* ij.*Rad. Glycyrrhiz incis. unc.* ij.*Infund per horas tres in decoct. Hordei.**Bullient. Libr. viij. & Colat: addantur.**Mannæ unc.* vi.*Nitri puri dr.* vi.*Fiat Infusum Solutivum.*

Wanneer men oogmerken heeft, om zagte-lyk Openlyf te houden, en de Pis te dryven, kan men de *Manna* en het *Nitrum* in dezen Drank doen, of anders daar uit laten.

Alwaar het Bloed veele scherpe Deelen en vreemde Zouten bevat, daar kunnen eenvoudige Afkooksels van dit soort veel diensten doen: Deze kan als een gewoonen Drank by alle Scheurbuikige en Teering-achtige toevallen en Borstkwalen gebruikt worden, en is van eene verkoelende heelende en Balsam-achtige eigenschap. Tevens is dit Middel een bekwaamen Drank by Koortsen, [inwendige Wonden en Verzweeringen], en heeft het voorregt van onkostbaar te zyn.

Infusum Rosarum rubrarum.

Aftreksel van roode Roozen.

℞. *Flor: Rosar. rubr: dr.* vi.*Infund. per horas tres in Aq. fontan.**Bullient. Libr. iij. Colat. frigid add.**Ol. Vitriol. dr. Semis. Misce.*

By groote slapheid of weekheid der vaste
Dee-

Deelen, is dit Aftrekfel, hoe eenvoudig het ook fchynen mogt, van eene byzondere goede uitwerking. In eene uitdrogende zwakheid by Koortfen, verleend dit Middel aan den *Cort. Peruvianus* eenen goeden byftand; en dewyl het reedelyk zaamentrekkend is, zoo verfterkt het de Maag en Darmen, en neemt den Braakluft en de Afkeerigheid weg, nadien het in deze Deelen een aangenaam gevoel veroorzaakt. By alle foorten van Bloedftortingen, en vooral by de alte groote Ontlaftingen der Maandftonden by de Vrouwen, is dit eenvoudig Middel van eene goede uitwerking. Hier van daan zullen miffchien, wanneer men dit ftuk van naby befchouwd, in 't vervolg de Stoffen tot dit aftrekfel gebezigt, een deel van het beste Huis-raad des geheimen Kabinets der Dames uitmaken. Ook by verkoudheden des Hoofds en vloeijende Zinkingen, zal het gebruik van dit Aftrekfel de alte zeer geopende Klieren langzaam te zaamentrekken, en eene fpoedige verligting te wege brengen. Men moet drie of viermaal 's Daags daar van een Bierglas vol gebruiken. [By gebrek van roode Roozen kan men twee of driemaal zoo veel van deszelfs Conferf neemen, fchoon de gedroogde Roozen beter zyn.]

Fulapium Commune.

Gemeene Koeldrank.

℞. *Aq: fontan.* Libr. viij.— *Alexeter Spirit.* (*) unc. xij.*Syrup. è Cort. Aurantior.* unc. ij.*Misce.*

De eenvoudigheid van dit Voorschrift, zal vermoedelyk het zelve tot geen tegenwerping dienen. Het oogmerk waar toe men dit Mid-
del voorschryft, zal het even zoo goed beryken,
als een ander, dat tienmaal grooter en Konst ryker
is. Het doelwit van deezen Drank, is voorna-
melyk, om Pillen, Brokken, Poeders enz. in te
geven en tot een Voerman te doen dienen.

Fulapium Cretaceum.

Koeldrank van Kryt.

℞. *Cretæ albæ præparat.* unc. ij.*Gumm: Arabici* unc. i. & Sem.*Sacchar. Alb.* unc. iv.*Super affund Aq. Bullient.* Lib. viij.*Et add. Aq. Cinnamom. Spirit.* unc. ij.*Misce.*

By het zuur in Maag en Darmen, [gelyk dit
by

(*) *Aqua Alexeteria Simplex ex pharm: Londin.*℞. *Fol. menthæ Vulg. Rec.* Lib. i. & Sem.*Summit. Absinth: Maritim. Rec.**Fol: Angelicæ Rec. Singulor.* Lib. i.

Wanneer deze kruiden met gemeen Water gedistilleert
worden, heet dit *Aq: Alexet: Simplex*, maar met Bran-
dewyn overgehaald, *Aq: Alexeteria Spirituosa*; en zoo
men op 8 pond van dit laatste een pond Azyn doet, dan
heet men 't *Aq: Alexeteria Spirituosa Cum Aceto.*

by jonge Kinderen dikwils voorkomt], by pyn en brand in het Water maken, welke na Spaansche Vliegen of uit andere Oorzaaken ontstaan, of by eene brandende hitte des Bloeds in Koortfen, is deze Drank een zagt, bekwaam en werkzaam Geneesmiddel. De Loogzoutige (*Alcalica*) gesteldheid des Kryts, bepaald de scherpe Deeltjes, wier punten de Wormwyze Veezelen prikkelen; en dewyl deszelfs fynste Deeltjes door de Melk Vaten in het Bloed gaan, bieden deeze het zuur, het welke daar in werkzaam is, al langzaam tegenstand, waar door de Lyder geholpen word, vooral, zoo men, om een grootere maate van ontsteking voor te komen, tevens genoegzaam Aderlaat.

Dit middel kan naar goeddunken gedronken worden.

Fulapium Diaphoreticum.

Zweet-dryvende Koeldrank.

℞. *Ag: fontan.* Libr. ij.

— *Alexeter Spirit. cum. Acet. unc. vj.*

Syrup. é Cort. Aurantior. unc. iij.

Misce.

In Koortfen, alwaar de levensgeesten zwak en langzaam zyn, zullen, twee of drie Lepels vol van dezen Drank, naar gelegenheid gebruikt, de zwakke Maagen der Lyderen beter te stade komen, dan een andere, die uit kragtiger ingrediënten is te zamen gesteld. Een ervaren Arts zal zyne oogen altyd op de byzondere omstandigheden zyns Lyders slaan, en met zyne Geneesmiddelen geen en hogeren top bezylen, dan de nood vereischt, [maar op eene zachte wyze en met zachte Middelen, de heilzame pogingen der natuur, te hulpe komen].

Fulapium Moschatum.

Koeldrank met Muskus.

*℞. Moschi dr. i.**Sacchar. unc. ij.**Terantur Simul, & add.**Aq: fontan. unc. x.**— Cinnam. Spirit. unc. iv.**Capiat: Cochl. ij. vel iij. in Singultu, &c.**Misce.*

Het doelwit van dezen Voorgefchreven Drank is, om de gevaarlyke Stuiptrekkende wan-orde des middelschots by de Hik op (*Singultus*) enz. te verminderen en te verhoeden. Twee of drie Lepels vol moeten nu en dan genomen worden.

Muskus word voor een groot Hartsteekend Mittel gehouden, en moet zulks ook waarlyk zyn, wegens haren reuk en vlugheid, zoo anders de reuk iemand niet nadeelig is. Zy heeft by verscheide *Hysterique* [of andere Zenuwzieke] toevallen zeer goede diensten gedaan, en zulks zoo wel inwendig gebruikt als uitwendig op den navel gelegd. Om deze reden kan deze Drank by Melankolyke gesteldheden der Ziele, welke men Dampen pleegt te noemen, gebruikt worden, zoo ras deze nydige Ziekte haren vreesachtigen Vleugel over het aanminninge eener Schoone zig uitbreid.

Fulapium Volatile.

Vlugge Koeldrank.

R^x. *Sal: Volat. Corn. Cervi. unc. Sem.**Aq: fontan. Lib. iij.*— *Alexeter. Spirit. unc. iij.**Sacchar. Alb. unc. ij. Misce.*

De werkzame Deelen waarmede deze Drank door het vlugge Zout des Hartshoorns, bezwangerd is, openen op eene zachte wyze de Zweetgaten der Huid, en brengen daar in eene zachte uitwaasfeming te weeg. (’t Is eene bekende zaak, dat uit eene belette zigt- en onzigtbare doorwaasfeming eene meenigte van Ziekten voortkomen): Aldus is deze gewenschte uitwerking niet slegts by gewoone Koortsen, maar ook, wanneer de Lichamen by afmatting of overdrinking, gelyk als een overjaagd Paard, styf en onbekwaam zyn, zeer heilzaam, wyl daar door een onmiddellbare ontbinding, opluistering en nieuwe vermogens gebooren worden. Eenige Lepels vol van dezen Drank nu en dan in het Bedde gegeven, zullen, zonder het minste ongemak, in de Ledemaaten of afgematte Deelen een aangenaam gevoel veroorzaaken, en, gelyk als eenen Toverdrank, alle moeiheid, hitte en spanning der Spier Veezelen enz. wegnemen. Deze Drank diend tevens om Zweetdryvende Poeders, Brokjes enz. in te geven, [maar vooral diend dezen Drank by afgematte halfverdronken menschen of by Ylhoofdige en door de gewoone vloed verzwakte Kraamvrouwen, alwaar eene verspreiding of uitstorting van Zog of Melk naar ’t hoofd is of te vreezen is].

Lam-

Lambativum Commune.

Gemeen Likmiddel.

- ℞. Ol: *Olivar. unc.* iij.
Syrup. Sacchar. unc. ij.
Conserv. Rosar. rubr. unc. Sem.
 Ol: *Vitriol. dr.* Sem. *Misce.*

Dikwils ontmoet men eene groote Zoutzuure prikkeling van dunne Vogten in de keel, die met eene tegennatuurlyke verslapping der Klieren vergezeld is, welke zeer moeiljke en veelvuldige aanstooten om te Hoesten voortbrengen: In dit geval heeft deze mengeling een dubbeld nut: De Olyf-oly zal de scherpe en prikkelende Deeltjes stomp maaken, en de roode Roozen-Conferf nevens de Vitriol-oly, zullen alle Verkoudheid en Zinkingen verhoeden. By ieder aanval van den Hoesft, moet daar van een Lepel vol genomen worden.

[Dit eenvoudig Middel is vry aangenaam, rynsch-achtig en van eene gebonden Balssem-achtige eigenschap en kan aldus in zulke gebreken van de Nieren en de Blaas, alwaar Olie achtige Middelen nodig worden geoordeelt, met veel nut, en in eene ruime maate, zonder eenige walging te veroorzaken, gebruikt worden.

Men moet wel in acht nemen, om dit middel aangenaam en van eene fraaije kleur te maaken, dat men eerst, in een glaze of marmere Vyzel, de Conferf van Roozen met de Vitriol-oly veréénigen, en daar na de Syroop en oly 'er trapswyze onder mengen moet].

Mix-

Mixtura Anti-Emetica & Febrifuga.

Drankje tegen het Braaken en de
Koortsen.

℞. *Sal. Absinthii* dr. ij.
Succi limon. unc. iij.
Aq: fontan. unc. vj.
 — *Cinnamom. Spirit. unc.* i.
Syrup: é Cort. Aurantior: dr. vj.
Misce. Cap. Cochl. ij. vel. iij. sexta quaque hora.

Dit Drankje is van den beroemden *RIVERI-
us* gevonden, en lange na zynen Naam genoemd
geworden. Het is een voortreffelyk Middel by
het Braaken, en by deze wan-orde des Maags
een even zoo zeeker Middel als het *Confectio Fa-
castorii* by den Buikloop, welke van een al-
te slapen toestand der Darmen voortkomt. By
ieder poging tot Braaken, moet een Lepel vol
genomen worden.

Het gebruik van dit *Mixtuur* strekt zig echter
nog veel verder uit: het doet by Koortsen by-
zondere diensten en bevordert het zweet. Af-
gaande Koortsen verdryft het dikwils, wanneer
ook zelfs de *Cort: Peruvianus* geenen dienst doet.
In deezen toestand moet men alle 4 of 6 uren
3 of 4 Lepels vol ingeven. [By gebrek van Li-
moenzap, kan men *Spirit. Vitriol.* gebruiken. Zie
Decoët: Anti-Emeticum & Febrifugum, welke met
dit Middel van eene gelyke kragt en uitwerkin-
ge is].

Mixtura Asthmatica.

Drankje tegen een benaauwde Borst of kort Ademigheid.

- ℞. Oxymel. Scillitic. unc. ij.
 Aq: fontan. unc. iv.
 — Cinnamom. Spirit. unc. ij.
 Misce. Capiat. Cochl. ij. ter quaterve in die.

Dit *Mixtuur*, word met regt wegens zyne goede deugden, tegens eene drooge Kortborstigheid geroemd. Het opent de Borst, om dat het de kleverige en taaije Stoffen, welke de Vaten van de Long bezetten, verdund, en gevolgelyk eene vryere Ademhaling te wege brengt. Het zuiverd tevens de kleine Klieren, en maaktse, om zig te ontlasten, open. Eer men dit *Mixtuur* gebruikt, moet men billyk Aderlaten en Spaensche-Vlieg-Plaasters gebruiken. Drie of viermaalen 's Daags moet men twee Lepels vol ingeven.

Mixtura Astringens.

Zaamentrekkend of Stoppend Drankje.

- ℞. Elect: è Scord. cum. Opio, unc. i.
 Aq: fontan. unc. xij.
 — Cinnamon. Spirit. unc. iij.
 Misce. Cap. Cochl. ij. post Singulas Sedes Liquidas.

Het nut van dit *Mixtuur* rust op eenen vasten en ouden grond, en is van een Voorschrift van FRACASTORIUS, een beroemd Italiaansch Geneesheer afgeleid. Het doet voortreffelyke dien-

diensten in alle soorten van Buikloopen, en versterkt de Maag en Darmen. Het *Opium* heeft hier in geen klein aandeel, zoo als men uit de beroemde uitwerking van dit Geneesmiddel ligtelyk kan opmaken. Na ieder Stoelgang moet men daar van een of twee Lepels vol ingeven.

Dog, eer men dit Middel gebruikt, is een Braakmiddel van *Ypecacuanha* nodig, of ten minsten 15 grynen *Rhabarber* in een Brokje genomen, waar door de gelukkige uitwerking van dit Middel zeekerer gemaakt word.

Mixtura Campechensis.

Drankje van Campechihout.

℞. *Extract. Lign. Campech.* dr. iij. *Solv. in.*

Aq: fontan. unc. vi.

— *Cinnamom. Spirit. unc. ij.*

Add: pro re nata.

Tinct. Thebaic. gutt. xxx. vel

Philon. Roman. dr. i.

Misce.

In alle Buikloopen en onnatuurlyke Ontlastingen des Buiks, alwaar Aderlaaten en andere noodige Ontlastingen zyn voorafgegaan, zal dit Geneesmiddel van wegen zyne saamentrekkende en Pynstillende kragt, goede diensten doen: Ziekten die van verslapte en in wan-orde gebragte Vaten voortkomen, nevens derzelver prikkelingen, stillen; en de Darmen hare natuurlyke te zaamentrekkende kragt wederom bezorgen, zoo datze dat geen wederom verrigten kunnen, waar toeze van natuure geschikt zyn. Nu en dan moet daar van een Lepel vol genomen worden.

Mix-

Mixtura Paragorica.

Rust-Verwekkend Drankje.

℞. Syrup. è Meconio unc. iij.

Aq: fontan. unc. vi.

— Alexeter. Spirit. unc. ij.

Misce. Cap. Cochl. iv. hora Somni.

Alwaar de natuur Slaap en Rust, en eene nieuwe afscheiding van Levensgeesten, om het Lichaam tot de gewoone volbrenging der diere-lyke beweging geschikt te maaken, noodig heeft; daar moeten vier Lepels vol van deze Slaapverwekkende en Hartsterkende mengeling, wanneer men te Bedde gaat, genomen worden: Deze zal alhier goede werking doen, zonder dat men noodig heeft, tot sterkere en gevaarlyker Slaapmiddelen, tot wier gebruik groote ervaring en toezigt noodig is, zyn toevlugt te neemen Ook by Koortsen alwaar de Lyderen geheel niet rusten kunnen, kan men alle 3 of 4 uren een Lepel vol ingeven, tot dat de Lyder in eene zachte Sluimering geraakt: Deze handelwyze is gewoonlyk veel beter, dan dat men eene ge-heelen Slaap-drank op eene reize ingeeft.

Mix-

Mixtura Purgans.

Buikzuiverende Drank.

℞. *Infusion. Sennæ unc. xij,*
Tinct. Sennæ. unc. ij, ()*
M. Capiat unc. iij. primo mane.

Deze Mixtuur is gemaklyk te bekomen, wanneer men een Buikzuiverend Middel noodig acht. Zy is zoo wel Verkoelende als Laxeerende, en werkt zonder Pyn of Knyping des Buiks, en zonder dat men daar by zig zeer behoeft in acht te neemen. Drie oncen daar van des Morgens vroeg genomen, zyn eene Dosis, welke voor de meeste natuuren geschikt is. By Aanbeijen en alle Verstopningen des Buiks, schoon met Ontsteking vergezeld, [als by heete Koortsen, benaauwde Keelen enz.] is dit zagte Buikzuiverend Middel zoo heilzaam, als de sterke, heete en Aloë-achtige schadelyk zyn, en hoe zagt ook dit Middel werkt, zoo is het niet te min heilzaam.

Pi-

(*) Beide deze middelen worden, volgens de *London-sche pharmaci*, aldus gemaakt:

Infusum Sennæ Communæ.

℞. *Fol. Sennæ unc. ℥.*
CrySTALL. tartari dr. iij,
Sem. Cardam. Minor. decort. dr. ij,
Aquæ Lib. i.
Coque et Cola enz.

Tinctura Sennæ.

℞ *Uvarum passar, detract. Interior. granis unc. xvi,*
Fol. Sennæ Lib. i,
Semin. Carvi unc. ℥,
Cardam. Minor. decorticar unc. Sem:
Sp: Vini tenuioris. Lib. viii.
Digere Sine Calore, & Cola.

Men kan van deze Tinctuur, in de plaats van 't zogenaamde *Elixir Salutis*, by opgestopte afgang en by Winderige Coliken, een veilig gebruik maken.

Pilulæ Asthmaticæ & Ictericæ.

Pillen voor Kort Ademigheid en de
Geelzucht.

R. *Gumm. Ammoniac.* dr. ij.

Scill: Pulv. dr. i.

Sapon. Castil. dr. iij.

Syrup: Sacchar q. s.

M: F: Pilulæ ex Singulis Drachmis No. x.

Cap. iij. *Mane & hora Somni.*

De drie byzondere Middelen, welke in deze Pillen komen, zyn, van eenen doordringenden, verdunnende en zuiverenden aart, en deswegen ter verdryving van kortborstige en Geelzuchtige toevallen, als mede voor alle Ziekten, welke van verhardingen en taayheden ontstaan, welke de Vaten verstoppen en de behoorlyke beweeging des Zenuw-zaps verhinderen, zeer geschikt. Wegens haare Pisdryvende kragt zynze by Hypochondrische Waterzuchtige toevallen ook zeer heilzaam. Des Avonds en 's Morgens moeten drie Pillen genomen worden [Zie op *Pilulæ Diureticæ*, welke, behalven datze sterker zyn, met deze veele overeenkomst en uitwerking hebben: ook kan men, by gebrek van *Scillæ*, even zoo veel *Pulv: Rad: Ypecacuanha* nemen].

*Pilule ex Colocynthide cum Aloë, Vulgo
Pilule Cochice Minores.*

Pillen van Coloquinten met Aloë.

℞. *Aloës Succotrin.*

Scammon. ana unc. ij.

Pulp. Colocynth. unc. i.

Ol. Caryoph. Aromat. dr. ij.

Syrup. de Spina Cervin. q. f.

Misce.

Dit is eene goede verwarmende Purgatie, en by alle omstandigheden van eene kragtige uitwerking, voor al by pynen van het Kolyk, by alle taayheden, waterige Zwellingen en Winden. Wyl echter in deze Pillen zig veele scherpe Deeltjes bevinden, zoo moet men, om te verhoeden, dat de Vliezen daar door niet te zeer geprikkeld worden, of, op dat, om my klaarder uittedrukken, de uitwerking daar van zagter zy, daar onder een of twee gryn *Opium* mengen. De Dosis is 25 of 30 gryn. [Deze Pillen hebben veele overeenkomst met het *Ext: Rudii* en *Catholici*, en kunnen in derzelver plaatze gebruikt, en naar omstandigheden herhaald gegeven worden: ook kan men, onder ieder *Dosis* van deze Pillen 6 of 10 gryn *Argent. Vivum* of *Mercur: Dulcis* mengen, en by Venerische Ziekten 4 of 5 Pillen daags gebruiken.]

Pilulæ Diureticæ.

Pisdryvende Pillen.

- ℞. *Scillor.* [vel *Rad: Ypecacuanh:*] dr. ij.
Specier. Aromatic. dr. i. & Sem. (*)
Bals. Peruvian. dr. i.
Syrup. Aurantior. q. s.
 M: F: *Pilulæ ex Singulis Drachmis* No. x.
 Cap. ij. vel iij. *Primo Mane & hora Somni.*

Deze Pillen zuiveren kragtig, en zyn niet te min een zeeker Pisdryvend Middel. De Peruviaanfche Balfem, is een kragtig Middel tegen de al te groote verflapping van de Kliertjes der Nieren en der Pisvaten. Deze Balfem heeft in Kortborstige, Teering-achtige en Graveelige Ziekten, als ook tegens opgestopte Maandston- den, zwakheid der Maage en de Geelzucht, zeer goede diensten gedaan. De vermenging van de Zee Ajuin [of van den Braakwortel] in deze Pillen, is, ter bevordering van alle deze oog- merken zeer dienstig. Twee of drie van deze Pillen moeten 's Morgens en 's Avonds, by toe- vallen, waar Pisdryvende Middelen nodig zyn, [als by voorbeeld; in alle foorten van Water- zucht en voornamelyk in het Borstwater enz.] genomen worden.

Pi-

(*) *Species Aromatica ex pharm: Londin.*

- ℞. *Cinnamomi unc.* ij,
Sem: Cardamom. Minor. decort,
Zingiberis,
piperis longi, Singulor. unc. i.
 M: F: *Pulvis.*

Pilulæ Mercuriales.

Pillen met kwik.

℞. Argent. Viv. dr. v.

Terebinth. Argentor. dr. ij.

Extract. Rudii. dr. ij. & Sem.

Misce.

Alwaar Mercuriale zagte Laxeer-Pillen nodig geoordeeld worden, kan men deze met voordeel gebruiken; zy zyn zoo goed als alle andere foorten, waar mede dit Metallisch weezen pleegt gegeven te worden. Alle Venerifche toevallen van een geringe foort, [als, Druipers, Chankers enz.] zullen, voor de kragtige uitwerking daar van, onfeilbaar wyken: Zoo ook verdrietyke en hardnekkige Gezwellen en oude Verzweeringen: Het gebruik daar van is 2, 3 of 4 Pillen alle morgen en avonden en moet eenigen tyd duuren, 't welk zonder eenig gevaar geschieden kan.

Pilulæ Ruffi.

Pillen van Ruffus.

℞. Aloës Socotrin. unc. ij.

Myrrh. Croc. ana unc. i.

Syrup. de Spina Cervin. q. s.

Misce.

Deze Pillen worden, wegens hare Maag en Darm Verwarmende, als ook wegens hare zagte eigenschap, met recht onder de beste Purgeermiddelen gesteld. Men kan zig daar van vooral by koude natuurs-gesteldheden en onver-

teerbare ophooping in de Inge wanden, bedienen. De opgestopte Maandzuiveringen worden daar door hersteld: Zoo ook de dood-vyandin van der Vrouwen Schoonheid, namentlyk; de Bleek-zucht. De Dosis om te Purgeeren is eene halve Drachma; maar wanneer men deze Pillen in eene kleindere maate, namelyk; van 4 of 5 gryn driemalen 's Daags gebruikt, zoo wordenze van een Purgeer in een veranderend Middel verwisseld; en wanneer op deze wyze eenigen tyd word aangehouden, zoo worden de bovengenoemde Vrouwen toevallen, daar mede ten volen geneezen.

Pilulæ Stypticæ.

Bloedstoppende Pillen.

R. *Alumin. Rup. Usti Pulv.* dr. iij.

Sang: Dracon. Pulv. dr. i.

Syrup. Sacchar. q. s.

Misce. F: Pilul. medioc: Cap. v. Primo Mane & hora Somni.

Wegens de kragtige te zaamentrekkende en lymende kragt dezer Pillen, kunnenze, met een algemeen goed gevolg, by de meeste Vloeijngen en Bloedstortingen gebruikt worden; dan men moet in acht neemen, vanze niet te gebruiken, ten zy vooraf het nodige Aderlaaten, Purgeeren, enz. is aangewend. 's Morgens en 's Avonds kan men daar van vyf, [of des noods alle uuren een of twee] Pillen ingeven.

Pul-

Pulvis Epilepticus.

Poeijer tegen de vallende Ziekte.

℞. Rad: Valerian. Sylvestr. Pulv. Scrup. ij.

Cinnabar. Antimonii Scrup. i.

M. F. Pulvis Mane & Vesperi Sumend.

De kruidige en warme gesteldheid vanden Valeriaanschen Wortel, maakt hem tot veelerly gebruik dienstig. Zyne goede uitwerking als een Zweet-Middel, word, door het al-oude en tegenwoordige gebruik, bevestigt. Deze Wortel is Zuiverende, Pisdryvende en in alle Verstoppingen der Ingewanden heilzaam. In *Hystérique* en *Convulsive* toevallen, alwaar de geesten met een groot geweld bewogen worden, doet hy zomwylen wonderen. In Zenuw Ziekten en vooral in de vallende Ziekte, heeft hy weinig zyn's gelyken. Wanneer het Vermillioen van Spies glas daar mede vermengd word, zoo word daar door zyne kragt zeer bevordert, en een voortreffelyk Poeder 'er uit geboren, 't welk alle Avonden en 's Morgens nugteren, moet gebruikt worden.

Spiritus Mindereri.

Mindererischen Geest. (*)

℞. Sal. Ammon. Volat. q. v.

Acet. Distillat. q. s. ad Saturationem.

Post Subsidentiam effunde.

Eenige droppen [of een halve Lepel vol] van de-

(*) Eenvoudiger en met minder omslag kan men de *Minder-*

dezen Geest, in het Bedde en met eenig warm Vogt genomen, en kort daar op wederom herhaald, verwekken een zagt Zweet, en zyn gevolgelyk by alle Verstyving en Pyn der Leedenmaaten, die of van koude of van afmatting ontstaan, [en aldus in ontstekingen, Jicht en *Rheumatique* pynen enz.] zeer heilzaam. Dit zelve Middel op de eige wyze gebruikt, kan ook goede diensten doen by Koortfen, alwaar de natuur door de overhand nemende schiftinge des Bloeds te zwak is, om de Ziekte waar onder zy ligt, te kunnen wegftooten. [Uitwendig gebruikt is deze Geest ook zeer oplosfende en verdeelende by Kneuzingen, harde en waterzuchtige Gezwellen der Gewrigten enz.]

Un-

derifchen Geest op de volgende wyze maaken: Men neemt; by voorbeeld; 20 of 30 oncen overgehaalde Azyn in een phiool of hoog glas, waarin men langzamerhand twee, drie of vier oncen of liever zoo veel Geest van *Sal Armoniac*, met levende Kalk bereid, druipt, tot dat alle opbruizing gedaan is. Daar na giet men, om te beproeven, of deze geest wel gemaakt is, in twee onderscheiden thee kopjes een weinig van dit mengfel; in het cene druipt men eenige druppelen overgehaalde Azyn, en zoo dit nog eenige opbruizing veroorzaakt, doet men insgelyks in de phiool nog zoo veel overgehaalde Azyn tot alle opbruizinge geëindigt is. Zoo 'er, in dit eerste kopje geene opbruizing geschiet, dan druipt men in 't tweede eenige druppelen Armoniac geest, en zoo deze daar in eenige beweging maakt, dan druipt men zoo veel Armoniac Geest in de Phiool, tot dat alle opbruizing gedaan is: Om dit mengfel te beeter te vereenigen, maak men 't zelve eenigzins warm.

Zoo men geen overgehaalde Azyn by de hand had, en dit middel slegts voor een uitwendig hulp middel gebruiken wilde, dan kan men drooge Pot-asch met sterke Wyn-Azyn gebruiken. Nog staat aan te merken, dat onder alle de middelfoortige Zouten het *Sal Armoniacum Crudum* den *Spirit: Mindereri* het naaste komt.

Unguentum Cæruleum Mitius.

De zachte blaauwe Kwikzalve.

℞. *Axung. porcin.* Lib. iij.*Argent. Viv.* Lib. i.*Teebinth. unc.* Sem.M: F: *Unguentum* S: A.

Wanneer deze Zalf dikwils gebruikt word, zoo zalze dezelve werking als de sterkere doen, namelyk; eene kwyling (*Salivatio*) te weeg brengen. Zy word dikwils zoo gebruikt dat alleen de Beenen daar mede gewreven worden, en is aldus een bekwaam Hulp-middel voor de Venus-Ziekte, welke niet al te zeer is ingeworteld, wanneer men alle Avonden daar van eene halve Drachma inwryft. By eenige zwakke Menschen moet slegts alle 48 uren maar eenmaal gesmeerd worden: Ook moet men daar by tweemaal s'weeks of meer, wanneer de mond pynlyk en stinkend word, Purgeeren. Ook is het eene reeds lang gevestigde gewoonte by eenen sterken Druipert geworden, om de Pisbuis met deze zalf te smeeren, welke dit kwaad onfeilbaar geneesd.

Unguentum Digestivum.℞. *Ungt. Basilic. Flav.*————— *Nigri ana unc.* viij.*Balsam. Terebinth. unc.* iv.M: F: *Unguentum.*

Dit is een goed Middel om het oogmerk te bereiken, waar van het den Naam voerd. Men kan

het verwarmender en meer Etterverwekkende maken, wanneer men den Balsam of de Terpentyn vermeerdert. Wyl het *Ungt. Basilicum Flavum*, volgens de Londonsche Apotheek, meer eene Plaafter dan eene Zalf gelykt, zoo moet men by vier oncen daar van, eene once Olie mengen.

[Maar om de dunne Waterachtige lekkinge by vuile Wonden of Zweeren, in eene witte en dikke Etter te veranderen, en ze te beter te zuiveren, moet men, onder ieder once van deze Zalf, een vierendeels loods roode Precipitaat mengen, en naar vereisch dik of dun gesmeerd, gebruiken.]

Unguentum Ophthalmicum.

Oog-Zalve.

℞. Tutia ppt. unc. i.

Lap. Hæmatit. ppt. Scrap. ij.

Aloës Socotrin. gr. xii.

Margar. ppt. gr. iv.

Terantur. Simul in mortario marmoreo, & Cum s. q.

Adipis Viperinæ Fiat Unguentum.

De mededeeling van dit voortreffelyk Geneesmiddel, hebben wy den grooten en Regtschapen Man, den Heere HANS SLOANE, welke zig zoo lange en zoo ongemeen verdiend heeft gemaakt, te danken. Het is inzonderheid voor zeere Oogen dienstig, en Geneest de Ontsteking dezer werktuigen onmiddelbaar; het helpt ook zelfs de Vliezen en Uitwassen van het doorzigtige Hoorn-Vliesch, en moet met een klein Pinceeltje, op dat het Oog maar weinig geopent worde, gebruikt worden. Aderlatingen, Spaansche Vliegen in de Nek en achter de Ooren, nevens Fontanellen tusschen de Schouderbladen,

ge-

geduurende het gebruik van deze Zalve, zullen voortreffelyke diensten doen. (*)

Unguentum Psoricum.

Schurft-Zalve.

℞. *Sulphur. Viv. unc. iv.*

Sal Ammoniac Subt. Pulv. unc. Sem.

Axung. Porcin. unc. viij. vel. q. s.

M: F: Unguentum.

In den uitslag van de Huid welke men Schurft noemd, heeft deze Zalf, wanneer de beledigde Deelen daar mede gewreven worden, hoe veroudert dit kwaad ook is, eene gewenschte uitwerking. Niets kan deze bekende verban-ning uit het Gezelschap der Menschen, en het onophoudelyk verdrietelyk gevoel, 't welk daar mede gepaard gaat, zoo bekwaam, zoo vaar- dig en zoo wel helpen, dan deze Zalve. Ne- vens dezelve dienen ook het Aderlaaten en in- wendige Middelen gebruikt te worden.

R E.

(*) Wyl het Viperflangen-Vet hier te Lande schaars te bekomen is, zoude men, misschien, in deszelfs plaats ge- zuiverd Aals of Palings-Vet met even zoo veel voordcel gebruiken kunnen. Ik gebruik doorgaans in langduurige ontstekingen en verzweeringen van de oogen en haare leden het volgende eenvoudige Zalfje: ℞. *Ungt: Rosarum unc: i, Mercur: Præcip: Alb: Scrup: ij, vel Rub: drachm: Sem: Misc.* Waarmede ik de randen der Oogleden eenige reizen daags en vooral tegen den nagt, doe smeeren.

E I N D E.

REGISTER

D E R

HOOFDSTUKKEN.

- I.
VAn de Veld-of Leger-Ziektens (*Morbi Castrenses*). Bladz. 1
2.
 Van het Hoesten (*Tussis*). 2
3.
 Van de Keel-ontsteeking (*Angina*). 3
4.
 Van het Zydewée of de Ribbenvlies-ontsteeking (*Pleuritis*). 8
5.
 Van de Long-ontsteeking (*Peripneumonia*). 19
6.
 Van de Vlocijende Zinking-Pynen (*Rheumatismi*). 32
7.
 Van de Afgaande Koortsen (*Febres Intermittentes*). 37
8.
 Van de afgaande Voorjaars-Koortsen (*Febres Intermittentes Vernales*). 40
- 9.

9.

Van de Afgaande Herfst-Koortfen (*Febres Inter-
mittentes Autumnales*). 44

10.

Van de Derdendaagfche Koorts (*Quartana*). 49

11.

Van de Geelzucht (*Icterus*). 50

12.

Van de Waterzucht (*Hydrops*). 52

13.

Van het Braaken (*Vomitus*). 61

14.

Van het Bort, Boort (*Cholera*). 62

15.

Van den Buikloop (*Diarrhæa*). 64

16.

Van den Loop (*Dysenteria*). 65

17.

Van de Ontfteeking der Darmen (*Inflammatio
Intestinorum*). 71

18.

Van de Raas - Koorts (*Phrenitis*). 75

19.

Van het Neus - Bloeden (*Hæmorrhagia Nari-
um*). 78

20.

190 REGISTER DER HOOFD STUKKEN.

20.

Van de Geduurige Aanhoudende Koorts (*Febbris Continua*). 81

21.

Van de Scheurbuik (*Scorbutus*). 91

22.

Van het Heete Vuur (*Gangraena*). 97

23.

Van de Venus - Ziekte (*Lues Venerea*). 98

24.

Van de Schurft (*Scabies*). 106

25.

Van de Wormen (*Vermes*). 109

26.

Geneesmiddelen (*Medicamenta*). 112

27.

AANHANGSEL van Geneeskundige Voor-
schriften, nevens der zelve kragten en ge-
bruik, zoo alsze by het Britsche Veld-
Hospitaal in den laatsten Oorlog gebruikt
zjd. 133

